BIBLIOTHEK der REALSCHULE zu BERLIN

1453

I. A. 1.

35.

СРБСКІЙ

ЛѢТОПИСЪ

1860.

I.

ИЗДАЄ

МАТИЦА СРБСКА.

ГОДИНА XXXIV. — КНЬИГА 101.

У БУДИМУ 1860.

У печатньи ц. и кр. свеучилишта лештанскогъ.

СРБСКІЙ

ЛѢТОПИСЪ

ЗА ГОДИНУ

1860.

ЧАСТЬ ПРВА.

Učiteljska knjiznica kr. velike realke u Zemunu.

ГОДИНА XXXIV. КНЬИГА 101.

издае

МАТИЦА СРБСКА.

Уређує

А. ХАЦИЋЪ.

У БУДИМУ

Тискомъ ц. и кр. свеучилишта пештанскогъ.

1860.

Mag. Sp.
3558

Ofen,

aus der k. k. Universitäts-Buchdruckerei. 1860.

Садржай.

Стр.

I. Писма о истории Срба и Бугара. (Продуженѣ.) 1
II. Штатистика Бачкихъ Православныхъ Парохія и Бачкогъ прав. свящества године 1733., одъ Ісидора Николића Сроградскогъ 51
III. Песме: 1. Источный бисеръ, одъ J. Јовановића . . . 56
2. Paio, тужна paio . . ., одъ Л. Костића . 60
3. Мене стреля . . ., одъ Д. Павловића . . 61
4. Соколи, соколи! одъ J. Јовановића . . . 61
5. После погреба, одъ Л. Костића 62
6. Како быва, одъ J. Јовановића 63
7. Ето цвећа . . ., одъ Д. Павловића . . . 64
8. Ей, несрећо земльо, одъ Л. Костића . . 64
IV. Србске народне приповедке:
1. Балоня и лисъ, одъ Ђ. К. Стефановића . 66
2. —?—, одъ Ђ. М. 78
V. Рихардъ III. 85
VI. Босна. (Продуженѣ.) 105
VII. Србске пословице, одъ ** 137
VIII. Судба православне цркве у источной Угарской . . 154
IX. Тестаментъ Павла Јовановића 167
X. Књижевность:
1. Србско-Хрватска. (О найновіимъ преводима енглескихъ песника на србскій єзыкъ, стр. 170. — Soerbska Besaeda, стр. 178. — Словенка, стр. 180) 170
2. Руска. (Русская Бесѣда) 187
3. Страна коя се насъ тиче. (Grammatik der slowakischen Sprache, стр. 199. — Anthologie universelle, стр. 200) 199
XI. Некрологія 202
XII. Смесице. (Како е постала руска држава, стр. 204.— Грофъ Стефанъ Сеченьія, стр. 208. — Дора Дистрія, стр. 210. — Monumenta historica Slavorum meridionalium, стр. 214) 204

Содержаніе.

I.

ПИСМА О ИСТОРІИ СРБА И БУГАРА.

ПЕРІОДЪ ДРУГІЙ.

(976—1019.)

(Продуженѣ.) *

IV.

Унутрашнѣ станѣ Бугара за времена Самуилова. Богомилска єресъ. Станѣ цркве у Срба.

Прећашньи владаоци Бугарске Борисъ, Симеунъ, Петаръ настояваше у своимъ непрекиднымъ распрама са грчкимъ царствомъ вазда око тога, да ослободе бугарску цркву одъ уплыва и власти византиске, и зато се и упушташе чешће съ Римомъ у договоре. Самуило є іошъ яче радіо да учини Бугарску независномъ одъ цариградскогъ патріархата и чиняше се наклоњнъ папиномъ престолу. Самуило беше найлюћій душманинъ Византіє, какова нема више у бугарской повесницы; онъ беше єдиный владаръ Бугарске, кои за време целе своє владе (а владаше дуго, 38 година) не теде никаква сношая, никаква договора съ Византіомъ имати. Самуило завладавши оба-

*) Види Срб. Лѣт. 1859. ч. II.

лама Ядранскога мора, и освоивши южне области Србіє, доби подъ свою владу землѣ, коє стаяше у тесной свези съ противоположенимъ брегомъ Италіе, и зависаше у то доба у црквеномъ обзыру одъ римскогъ престола. Разлика у начелима обе цркве не беше тада іошъ тако явна и значайна као што є касніе постала. Земля надъ коіомъ є Владимиръ подгорскій подъ врьховиномъ влашћу Самуила управляо, сачињаваше область древне дуклянске митрополіе и припадаше іошъ у XI. веку римскоме патріархату, но ипакъ не беше іошъ савршено одцеплѣна одъ православне цркве на истоку.[1]) По свой прилицы обдржавала се овде славенска служба, купно са признаванѣмъ врьовне єрархичне власти Рима, као што є то было и у северномъ краю Далмаціе и у држави рватски владара; она ніе у дуклянской митрополіи ни толико гонѣня искусила, као она у сплетской, гдѣ є латинскій живаль млого ячій быо. Бугарски кнезови Борисъ, Симеунъ, Петаръ, а по ньиномъ примеру и Самуило, ступаюћи у тешньій сношай съ Римомъ, не мышляше менятн вере; ово имъ беше политичный, а не црквеный поступакъ. Римске папе, привлачећи ій на свою страну, даваше своимъ патріаршкимъ благословомъ санкцію ньовой власти, што имъ Византія наравно нигда не бы могла дати; они имъ дадоше право, да носе царскій венацъ и да се царевима називаю, а тиме су ій у очима народа успоредили са „благовенчанимъ“ самодржавницыма Цариграда. Іошъ у XIII. веку налазаше се у ватиканской архиви исправе, како є бугарскій кнезъ Самуило римскимъ првосвештеникомъ на царскій санъ узвишенъ.[2]) Но ове исправе не дођоше до насъ, те

---

[1]) Уобште ово колебанѣ између источне и западне цркве опажа се у србской исторіи све до Неманѣ (у другой половини XII. века). Оно є особито значайно у слѣдећой епохи.

[2]) Gesta Innocentii III. ed. Baluze, pag. 52 (Caloioanni do-

намъ зато и нису потанѣ познати сношаи Самуила съ Римомъ. Толико є баръ извесно, да є Самуило царскій насловъ, коме є онъ са овы сношая благословъ найстарія патріарха придобыо, себи на увекъ усвоіо. Бугари величаше свога кнеза насловомъ *цезара* (τζάτσαρ [1]), коє се доцніє скратило и у речъ *царъ* прешло. Изъ страны споменика називлѣ не само дуклянскій лѣтописъ, и позната сплетска записка одъ год. 994. Самуила императоромъ бугарскимъ, но шта више и сами византиски историци придаю му чешће тай насловъ (*βασιλεύς*), не сматраюћи на то, што они завидльиво овимъ именомъ исключно само наслѣднике Константина Великогъ називау.

Царскій насловъ, кои є Самуило на себе приміо, а тако исто и шурованѣ съ Римомъ ніє могло быти безъ уплыва на црквене одношає бугарскога царства.

---

mino Blancorum et Bulgarorum): Petisti vero humiliter ut coronam tibi Ecclesia Romana concederet, sicut illustris memoriae Petro, Samueli et aliis progenitoribus tuis in libris tuis legitur concessisse. Nos igitur ut super hoc majorem certitudinem haberemus, regesta nostra perlegi fecimus diligenter; ex quibus evidenter apparet quod in terra tibi subjecta multi reges fuerant coronati. А у писму къ Инокентіи говори Іованъ Асенъ: inquisivi antiquorum nostrorum scripturas et libros et beatae memoriae Imperatorum nostrorum praedecessorum leges, unde ipsi sumpserunt regnum Bulgarorum et firmamentum, imperialem coronam super caput eorum et patriarchalem benedictionem; et diligenter perscrutantes in eorum invenimus scripturis, quod beatae memoriae illi Imperatores Bulgarorum et Blancorum Simeon, Petrus et Samuel nostri praedecessores coronam imperii eorum et patriarchalem benedictionem acceperunt a sanctissima Dei Romana ecclesia et ab apostolica Sede, principe Apostolorum Petro.

[1]) Види ниже (VI.) о погибіи бугарскогъ кнеза Іована Владислава, братучеда самуилова, кадъ оно застрашени бугарски войници повикаше своме цару: *βεζεῖτε ὁ τζαῖσαρ* (тако є написано у визан. лѣтопису Кедрина II. 466. т. 6. „бѣзѣте о цѣсарь“ (бегай царе).

Бугарска црква, као што реко, тежаше вазда да буде независна одъ цариградскогъ патріархата. Византія є свагда стрепила, да се небы Бугарска у овой тежньи одвргла одъ православія и подчинила Риму, као што се то у мало не збы при првомъ уведеню христіянства у Бугарску. И тако кадъ оно при влади Петра Симеуновића омалакса Бугарска, и ступивши у савезъ съ византискимъ дворомъ престаде му грозити, то се овай нађе побуђенимъ, те прогласи бугарску цркву независномъ и признаде іой право на посебный бугарскій патріархатъ. Ово є чинѣно само да се прекину сношаи съ папомъ, према комъ се Петаръ, при своемъ пріятельству къ Византіи, ипакъ веома наклонѣнъ виђаше. За нѣгове владе, при архіепископу бугарскомъ Дамяну кои живеше у Дерсту (Силистріи), буде Бугарска, као што то єданъ старій споменикъ сведочи, „за самосталну (*αὐτοκέφαλος*) проглашена у црквеномъ обзыру, и архіепископъ Дамянъ поста патріархъ по вольи византискогъ синклита, и заповести цара Романа Лакапина.“ [1]) Ово се збыло међу 927 и 945-томъ годиномъ. И тако одъ то доба, па све докъ Бугарску Цимисхіе не покори, беше она у црквеномъ обзыру савршено самостална. Бугарска црква ако и ніе стояла у каноничномъ реду съ осталымъ васеленскимъ патріярхатима, беше ипакъ припозната за самостална члана васелепске цркве, са своіомъ властитомъ єрархичномъ управомъ. Цела єрархія састаяше се изъ бугарскогъ народа. [2]) Али кадъ

---

[1]) Index quorundam Archiep. Bulgar. ex cod. 1004. bibl. Reg. Paris y Le Quien, Or. Chr. II. 290: *Δαμιανὸς ἐν Δοροστόλῳ τῇ νῦν Δρήστᾳ, ἐφ᾽ οὗ καὶ ἡ Βουλγαρία τετίμηται αὐτοκέφαλος. οὗτος πατριάρχης ἀνεγορεύθη παρὰ τῆς βασιλικῆς συγκλήτου κελεύσει τοῦ βασελέως Ῥωμανοῦ τοῦ Λακαπηνοῦ, ὕστερον δὲ καθηρέθη παρὰ τοῦ Ἰωάννου τοῦ Τζεμίσκη.* Ово известіе валяло бы, да смо у VII. писму навели.

[2]) По сведочби тогъ истогъ каталога беше *првый* грчкій вла-

оно Цимисхіе покори Бугарску, мораде наравно и независность цркве престати. Цимисхіе свргне Дамяна съ патріаршкогъ престола и укиде првый патріархатъ бугарскій. Могаше ли га Самуило на ново подићи? При Самуилу мораде съ граћанскомъ столицомъ наравно и духовна на югъ прећи; бугарскій архіепископъ Грманъ, кои се називаше такође и Гаврило (по свой прилицы у калуђерству) пребиваше нешто у Преспи, а нешто у Водену [1]) (у южной Македоніи); а нѣгови последници Филипъ и Давидъ [2]) почеше у Ориду живети. Они су, што се тиче управе цркве, уживали на свакій начинъ таку исту независность, као и ньіови преодници силистриски патріарси; може быти да су и насловъ патріяршкій носили, али права на истый не могоше заиста имати. Цимисхіе є безъ сумнѣ укинуо патріархатъ бугарскій такомъ истомъ свеча-ношћу и каноничномъ законитошћу, какомъ га Романъ Лакапинъ припознао беше. Овай се патріархатъ ніе могао више вольомъ цариградскога „синклита“ поновити, почемъ Византія непрекидно са Самуиломъ у заћевицы живляше и називаше га бунтовникомъ; а искањ потврде новоме бугарскоме патріархату изъ Рима было бы посве безуспешно, єръ папе даваше истина вольно бугарскимъ владарима насловъ царскій, али на єрархичну самосталность ньіове цркве не могоше они, изъ врло понятны узрока, нигда пристати. Ето свега, што съ достоверношћу казати знадосмо о стању бугарске єрархіе при Самуилу.

Морамо мыслити да є Бугарска при Самуилу, неопоравивши се іошъ одъ борбе са Светославомъ и Цимисхіемъ, и напрежући грозничаво све силе да

дика у Бугарской, *πρῶτος ἐκ Ῥωμαίων*, Лавъ за владе Константина Мономаха (1042—1054).

[1]) В. тай истый каталогъ.

[2]) У Лекіеновомъ каталогу нестои истина архіепископъ Давидъ, но онъ є нама изъ Кедрина познатъ.

понови свой политичный животъ, далеко не на оной точки духовногъ развитка стаяла, као у почетку X. века при Симеуну. Дуалистична подъ богомилскимъ именомъ позната єресъ беше већъ яко овладала. Я самь у предньимъ „Писмима“ споменуо, да є Єрменска у IX. веку была средсреда послѣдника манихейскогъ дуализма, тако звани Павликіяна. [1]) Има доказа, да се єрменски Павликіяни іошъ у год. 868. справляте послати правоверпике своє у Бугарску, где се тада хришћанство текъ зачело было. [2]) Ово известіє имамо одъ Петра Сициліянца монаха, кои є у то време посломъ цара Василія Македонца путовао у єрменскій градъ Тибрику, у коме Павликіяни становаше. Овде онъ имађаше прилику изучити науку Пав-

---

[1]) У то доба већъ ніє постояло више манихейство или гностецизамъ, но дуализамъ кои се изъ нѣга развіо, и проникавши у хришћанскій светъ указа се у новымъ єресима, коє савременици съ правомъ послѣдницыма малихейства називаю. Ванъ Павликіяна беу особито важни Масаліяни и Евхити. Ученый Шмитъ, у своме делу о дуалистичнымъ єресима средњега вѣка у Европи, недопушта да Богомили или Катари произлазе одъ овы источны секта (Histoire des Albigeois ou Kathares II. 252—266); но мени се чини, да онъ врло млого значая приписуе разлицы у теоріи и обредима овы поєдины єреса. Исторія свію могућы секта доказуе ясно, да се ученѣ нѣно, прелазеће съ колена на колено, непрекидно меняло. У осталомъ славенски извори, кои Шмиту беу неприступни, изменили бы за цело нѣгово мненѣ о овой ствари; єръ у ньима се ясно увиђа произхођенѣ богомилства одъ дуалистични єреса истока.

[2]) Petri Siculi historia (изд. Матія Радера. Ingolstadii 1604): Tibricae igitur legationis obeundae caussa apud Paulicianos diu moratus, saepe disputando cum illis sum congressus, illorumque arcana omnia per catholicos etiam ibi degentes curiose investigavi, atque ab ipsismet impiis et delirantibus cognovi, quod e suo conciliabulo missuri essent, qui in Bulgaria quoscunque possent a catholica religione ad suam exsecratam et nefariam sectam averterent.

ликіяна, и вративши се натрагъ опроврже є у своме делу, коє беше *бугарскомъ архіепископу* [1]) наменѣно, безъ сумнѣ, да бы дао тиме владицы средство на руку, да проучи єресъ и да іой лакше противустане. Одавде се види да є манихейство већъ грозило православію у Бугарской. Не веруємъ да бы єрменски проповедници послати изъ Тибрике, тако рећи текъ што су ступили у Бугарску, тако брзый успехъ имати могли, да се ніє ова єресъ далеко преће угнѣздила у задунавскимъ Славенима. И доиста, по сведочби истогъ монаха Петра и нѣговогъ савременика знаменитогъ патріарха Фотія, [2]) имадоше Павликіяни у то време своє *цркве* (ἐκκλησίας) т. є. уређене религіозне обштине у Македоніи (наиме у Колоніи [3]) и у некаквомъ граду Кивосу) у Филипама и Ахаіи. Овде су они по свой прилицы и почели свой уплывъ развіяти на Славене, кои іошъ поганици беу, и одавде а наиме изъ Македоніє могоше се они распространити по свыма краєвима Бугарске кадъ имъ и єрменски проповедници дођоше у помоћъ. [4])

---

[1]) Ово є насловъ: „*Τοῦ Πέτρου Σικελιώτου ἱστορία περὶ τῆς αἱρέσεως τῶν Μανιχαίων, νῦν καὶ Παυλικιανῶν λεγομένων. προσωποιηθεῖσα ὡς πρὸς τὸν ἀρχιεπίσκοπον Βουλγαρίας.*“

[2]) В. „Appendix“ у „Petri Siculi, hist. Manich.“ ed. Gieseler стр. 62.

[3]) Колонія зове се южно одъ оридскогъ єзеря лежећій део западне Македоніє.

[4]) Какавъ є значај имало манихейство у Бугарской при цару Симеуну (888—927) види се изъ речій нѣгова савременика Іована ексарха: „да сѧ срамлѧютъ оубо ѥи пошибены и сквернїи Маніхеи и ѥи погани Словѣни и ѥи ѩзыци злобѣрнїи.“ (Палаузовъ, Вѣкъ Болгар. царя Симеона, 92). Дакле већъ у то доба брояше се Малихейци за прве противнике цркве и у Бугарской, и за њима текъ послѣдници старогъ незнабожтва. Житіє св. Іована Владимира говори о распростираню дуалистичне єреси при Симеуну, и трудима св. Климентія владике оридскогъ о искорењу исте секте; овай изворъ, као што самъ горе рекао, ніє посве

Источный дуализамъ разви се тако силно у Бугарской, да се при Петру Симеуновићу (927—967) као што знамо показа тамо такій єретикъ, кои се слободно може споредити са главнымъ основательима дуалистични секта, съ Манесомъ и Павломъ Самосатскимъ. Попъ Богомилъ[1]) даде своє име дуалистичной єреси на целомъ балканскомъ полуострву. Нѣговъ уплывъ беше тако великъ, да є већъ прво поколенѣ заборавило было прећашнѣ проповеднике манихейства, и цѣга сматрало за основателя єреси у томе краю.[2])

достовѣранъ, а особито у хронологичномъ погледу, но речи му заслужую ипакъ помнѣ, почемъ се слажу съ сведочбомъ Іована ексарха: . . . *ὅταν ὁ σωτήριος λόγος τῇ τῶν Μυσῶν (γῇ) ἐπεφάνη μὲ τὸ ἔχθεον κήρυγμα ἀπὸὶ τὸν ἁγιώτατον Κλήμεντα καὶ ἀπὸ τοὺς σὺν αὐτῷ θεοσόφους πατέρας ὁποῦ μὲ τὸ ἅγιον ἐυαγγέλιον τὴν Βουλγάρων γῆν περιετριγύρισεν. εἰς τὸν ὁποῖον καιρὸν πρῶτον τῶν Χριστιανῶν Βουλγάρων Βασιλεὺς ἐστάθη ὁ Συμεῶν, ὁ ὁποῖος μὲ μεγάλην προθυμίαν καὶ συνδρομὴν ἐκείνους τοῦς θεοσόφους πατέρας τότε ἐσποίδασε καὶ ὑπηρέτησε, συνεργὸς φανεὶς εἰς τὸ προκείμενον εἰς αὔξησιν τῆς ἀμωμήτου καὶ ὀρθοδόξου ἡμῶν πίστεως, καὶ εἰς ἀναίρεσιν τῆς αἱρέσεως τῶν Βογομίλων καὶ Μασσαλιανῶν, ὁποῦ ἦτον τότε εἰς ὅλην τὴν Βουλγαρίαν καὶ εἰς τὰ πέριξ ὅρια ταῦτα. ἐπάνω δὲ εἰς ὅλα περισσότερον ἐφάνη συνδρομεὺς τοῦ μακαριωτάτου ἁγίου Κλήμεντος, ὡσὰν ὁποῦ ἐκοιμήθησαν οἱ ἐπίλοιποι, καὶ τὴν ζωὴν ταύτην ἄφησαν, ὁ Κύριλλος λέγω καὶ ὁ Μεθόδιος.*

[1]) Имамо сведочанство о нѣму у протопопу Косми (кои є живео у X. веку): „И ѩко же глѣчиѣ Болгарстѣй земли, къ лѣта православнаго царѧ Петра, бысть попъ именемъ Богꙋмилъ, а по истинѣ Богꙋ не милъ, иже нача первїе ꙋчити єреси къ земли Болгарстѣй.“ Друго є сведочанство написано у синодику цара Бориса 1210 г. (в. Писма об ист. Срб. и Буг. I. 172).

[2]) В. горенаведене речій протопопъ Кузмана. У осталомъ свеза Богомилства съ Єрменскомъ, као и то, да є Манихейство то исто што и Павликіянство, ніє се никадъ заборављало у Бугарской. То се види изъ дела истога Косме, и изъ

Онъ є дао по свой прилицы и установу овой секти, какову она пре нѣга не имаѣаше, основавши међу своимъ ученицыма [1]) єрархію [2]) и развивши іой догме. [3]) Пропасть бугарске државе после Петра, затимъ следећи переди (међу осталымъ и уништенѣ самосталности бугарске цркве) учинише, да є слабо укоренѣно православіе опадати, а єресъ се распростирати почела. Византія беше вазда противница манихейству, и гоняше га непрекидно; зато се оно и повукло у Бугарску, ступило у опозицію противъ власти грчки царева, и тежећи свеєднако да карактеръ народне вероисповести на себе прими, прибављаше себи последнике не само изъ религіозногъ, но и изъ политичногъ обзыра. Самъ освоитель Бугарске, Іованъ Цимисхіе, допринесе и неотице много, да се ова єресъ осили. Учинивши миръ съ Светиславомъ воєваше сретно у малой Азіи и зароби, а наиме у Халивіи и Єрмен-

---

житія Иларіона владике могленскогъ великогъ противника Богомила у 2-ой пол. XII. века. (Ово є житіе написао патріярхъ трновскій Евтиміе.)

[1]) Међу њима избрао си *апостоле* као што потврђуе синодикъ бугарскогъ цара Бориса. В. „Писма“ I. стр. 172.

[2]) Подробніе о богомилевой єрархіи види у Шмиту (Histoire et Doctrine de la secte des Albigeois ou Cathares. II. 139—150).

[3]) Синодикъ цара Бориса (в. такође тамо): „Попа Богомила, иже при Петрѣ цари Блъгарстѣмь вьспріемшаго Манихейскыя сіѣ єресь и въ Блъгарстѣи земли разсѣявшаго, и въ сихъ же и ее прирѣкшаго, яко въ привидѣніи Христосъ Богъ нашъ отъ святыя Богородицы и Приснодѣвы Маріи родися и въ привидѣніи распятіа и обоженыя (у подл. обженыя) плъть възнесе и на въздоусѣ остаки“, и т. д. У осталомъ ово мненѣ одрицаюће вештаственость у појави Христа, постояше тако рећи у свима дуалистичнымъ теоріяма (в. Шмита II. 31—39, 72—76) ма се како они разликоваше у другимъ тврђењима; но по свой прилицы Богомилъ є ово ученѣ јасніе развіо и определіо, него остали нѣгови преодници.

ской, многє Павликіяне и Манихеє. Овай народъ беше ратоборанъ и Цимисхіє га насели око Пловдина. [1]) Овимъ є тео онъ две цели достићи, вели Ана Комненова: прво да удали ове опасне душмане царства изъ горньи неприступны врлети ньина завичая где се непрестано комешаше; а друго, да начини изъ ньи слуге царству, давши имъ да бране Пловдинъ и оближе кланце Хемуса (Балкана) противъ насртая северны *Скита* на Тракію. За ову войничку службу бы имъ обречена слобода вероисповести. [2]) И они се користише своимъ положаемъ. „Овай непокорный и слободу любећій народъ добавивши єдномъ Пловдинъ у своє руке, стаде претискивати тамошнѣ православне становнике, царске заповести не слушати, и на очигледъ свою веру распростирати. Све око Пловдина — я исписуємъ изъ лѣтописа Ане Комненове — зарази се єретиштвомъ; теръ се тако съ тамошньимъ єретицыма сліе и другій потокъ истичући изъ єрменскогъ извора, [3]) — она разумева овде урођене славенске дуалисте Богомиле. И кадъ оно устаде Самуило на Грчку, то прећоше и ови плодински Павликіяни на нѣгову страну. [4]) Независно одъ пловдинске области, као што се може сасвимъ поуздано рећи, владаше силно

---

[1]) Anna Comnena ed. Paris. 451—452.

[2]) Ово се дає заключити изъ целе повести Ане Комненове о преселѣню Павликіяна у Пловдинъ.

[3]) Anna Comn. токоће тамо: *οἱ μέντοι Μανιχαῖοι φύσιν ὄντες ἐλεύθεροι καὶ ἀνυπόταχτοι, τὸ εἰωθὸς ἐποίουν, καὶ εἰς τὴν φύσιν ἀνέκαμπτον. πᾶσα γὰρ ἡ Φιλιππούπολις πλὴν ὀλίγων ὄντων Μανιχαίων, τῶν τε αὐτόθι χριστιανῶν ἐτυράννουν καὶ τὰ τούτων διήρπαζον, μικρὰ φροντίζοντες ἢ οὐδὲν τῶν ἀποστελλόμένων παρὰ Βασιλέως. ηὔξανε τοίνυν, καὶ τὰ κύκλῳ Φιλιππουπόλεως πάντα ἦσαν αἱρετικοί. συνεισέβαλε δὲ καὶ τούτοις ἕτερος ποταμὸς ὁ τῶν Ἀρμενίων ἅλμυρος καὶ ἄλλος ἀπὸ τῶν θολερωτάτων πηγῶν Ἰακώβου.*

[4]) О томъ сведочи єрменскій историкъ Açogh'ig, в. ниже.

дуалистична єресъ у Македоніи око Орида, у самомъ срцу самуилове државе, и у суседнымъ краєвима. Истина у савременымъ известіяма не стои ово непосредно; али мы знамо, прво: да су Павликіяни имали у другой половини IX. века у Македоніи свою организовану цркву, а друго: да є при краю XI. века цело становништво некога града у оридскомъ котару припадало єреси, [1]) и да су у XII. веку Богомили сачинявали већину насеобине могленске єпархіє [2]) (у средньой Македоніи); зато неможе быти сумнѣ, да се течаємъ времена међу ове две епохе уплывъ дуалистичне науке прекратити могао.

Проучуюћи науку Богомила и њима сродны єретика на западу (они називаю сами себе *катари* т. є. чисти) нађосмо у њой две доктрине. Прва излази съ точке старогъ источногъ дуализма; и на овомъ се оснивала манихейска и павликіянска наука. Она приписиваше дуализму исконо быће, сматраше начела зла и добра за равноправна, и признаваше два бошства, добро и зло. Друга новія доктрина одбацываше ову, тако мало душу човечію утешаваюћу систему, и признаваше само єдногъ доброгъ Бога, додаваюћи да є ово бошство родило два сына, злога Сатанаила, и доброга Христа. Сатанаилъ створи светъ и човека, а Христосъ му показа пута къ спасенію. [3]) Обе ове доктрине постадоше у Бугарской. Таліянъ Райнеръ Сакони, кои є испрва быо катаръ, и потомъ прешавши у

---

[1]) Вилхелмъ Тирски (у повести о првомъ крстоносномъ походу 1096 г.): „ils (крстоносци) allèrent établir leur camp dans un pays très fertile, nommé Pélagonie. Ils apprirent qu' il y avait dans le voisinage une ville qui n' était habitée que par des héritiques.“ Guillaume de Tyr у зборнику превода француски историка среднѣга века.

[2]) В. житіе Иларіона могленскогъ.

[3]) Разлику ове две дуалистичне доктрине врло є лепо разясніо Шмитъ.

католицизамъ (живеше у XIII. веку) написа науку о єреси, одъ коє є одпао. У истой књизи наводи 16 катарски храмова, кои постояше за нѣгова времена, и међу овыма напоминѣ на послетку цркву *бугарску и дреговичку*, [1]) одъ кои по нѣговымъ речима произлазе све остале. (Овамо спадаю цркве дуалиста у Француской и Италіи, коє у XII. и XIII. веку подъ именомъ Албигенаца особито великій значай имадоше). Можда ће се коме чудно учинити што се у овомъ извешію споређує црква бугарска са црквомъ малогъ неизвеспогъ племена Дреговића; но ово ће намъ се разяснити, кадъ погледимо у споменике XII. века. Изъ њи се види, да є бугарска и дреговићка црква међу Богомилима и Катарима преставляла оне две доктрине, коє мало часъ упоменусмо. У Бугарской владаше наиме нова теорія дуализма съ поймомъ о єдномъ до-

---

[1]) Summa fratris Reinerii, у Martène и Durand, Thes. nov. anecd. V. 1767: „. . . ecclesia Burgaliae; ecclesia Dugunthiae; et omnes habuerunt originem de duabus ultimis.“ Изопачено име *Dugunthia* пише се различно у изворима средњега века; Шмитъ (I. 16 и 58) приводи и ове дикціе: Dugranicia, Drogometia, Druguria, Dugrutia, но погрешно мысли да ово означуе градъ Tragurium или Трогиръ у Далмаціи; єръ се неда поняти, како су могли преписивателъи ово име претворити у Drogometia, Dugranicia и т. д. Єдна само форма Druguria нешто наличи нань, но и она є по свой прилицы постала у преписима изъ *Drugutia*, кое се опетъ претворило у *Drugutia*. Drugutia и Drogometia напоминѣ ясно на име Дреговића, кои предео Грцы *Δρουγουβιτεία* називау. (Le Quien. Or. Chr. II. 95.) Напослетку и самъ историчный фактъ, где се говори de *Drogometia* или de *Druguria*, више се слаже съ нашимъ него ли са шмитовимъ мненѣмъ; наиме у год. 1167 рукоположи богомилскій владика у томъ пределу некогъ Никиту на владиштво међу привржениџыма те єреси у Цариграду; дакле вероватніе є да се овай за владику произвео у околицы Цариграда кодъ македонски Дреговића, него ли у удалѣномъ граду Далмаціи. Ово мненѣ тврди изрично и Шафарикъ (Pam. Hlah. Pism. LX.)

бромъ Богу, а кодъ Дреговића стара теорія о искономъ и безконачномъ бићу зла поредъ добра.[1]) Са овимъ известіемъ изъ XII. века имамо права тражити постанакъ дуализма међу задунавскимъ славенима у наистаріой епохи; єръ бугарскій списатель изъ X. века налази већъ разлике у науцы савремени му Богомила.[2]) Дреговићи живеше коє у Македоніи близу Солуна, коє у Тракіи у областима пловдинске митрополіе, где сачињаваху у IX. веку особену єпархію.[3]) Быле то коє му драго околности, коє дадоше значая овоме славенскоме племену међу Богомилима, мы се нимало не чудимо, што є нѣговимъ именомъ означена была доктрина осниваюћа се на мысли о превечномъ дуализму; єръ ова наука морала є яко владати на югу балканскогъ полуострва, као годъ што є тамо (наиме у Македоніи) постаяло са истока пренесено павликіянство (као што знамо у велико пре обраћеня Бугара у хришћанску веру), а преселењ єрменски єретични — дуалиста царемъ Цимисхіемъ у Тракію утврдило є у овомъ краю іошъ већма уплывъ источны система, коє су по духу іошъ яко сродне быле првоначелномъ манихейству. У правой Бугарской беше дуализамъ распространењъ новимъ реформаторомъ Богомиломъ, кога съ довольнимъ основомъ можемо сматрати за отца нове теоріе, коя є ублажила стара дуалистична начела, и подъ уплывомъ хришћански идея

---

[1]) Све доказе о овомъ „*ordo de Bulgaria* и *ordo de Dugrutia*“ наводи Шмитъ (I. 58. и след.); само погрешно односи ово последње име на Трогиръ, као што смо горе споменули.

[2]) Протопопъ Кузманъ (Arkiv za povjesn. jugosl. IV. 86.) „діавола творца нарицающе человѣкомъ и всей твари Божіей, . . . иніи ангела одпадша нарицаютъ. И древніи же икономa неправедно творать: и кеа словеса ихъ смѣхов суть имѣющимъ ума, не бо состоатся рѣчи ихъ вѣрнѣ, но разноклекутся, аки гнила свита (свкно).“

[3]) В. Шафарикъ. Сл. Др. (прев. Бођанскогъ, II. 1, 362 и 359).

одбацыла исконо и равноправно бьће добра и зла. Мы ћемо са изворима среднѣга века ову систему називати *бугарскомъ доктриномъ дуализма.*[1])

Мы бы смо, испитујући известія коя до насъ дођоше, рекли да є тако было унутрашнѣ станѣ єреси при Самуилу. Православіє нађе у то доба єдногъ ревносногъ поборника у Бугарской. То беше протопопъ Кузманъ (Косма), кога самь већъ споменуо, и кои дѣйствоваше по свой прилицы у последньой четвертини X. века, т. є. у почетку владе самуилове. Ово се заключує изъ тога, што онъ говори о царованю Петра († 967) као о чему што є прошло,[2]) а съ друге стране указує на Іована ексарха, као на такова радника, кои живеше у свежой памети іошъ многи слушалаца свои (Кузмини) проповеди;[3]) а Іованъ беше савременикъ симеуновъ, († 927) и живеше безъ сумнѣ и при сыну нѣговомъ Петру. — Неки састави кузмини сачуваше се до насъ; они су єдиный споменикъ бугарске книжевности изъ самуилове епохе. Два главна „Слова“ Кузме[4]) управлѣна су противъ Богомила. Где ій є онъ писао, у северной или забалканской Бугарской, не можемо поуздано рећи; али изъ ньи се види, да су управлѣна противъ обе доктрине дуалис-

---

[1]) На разлику доктрине у дуалистичной єреси упоминѣ и Ана Комненова: „*καὶ τὰ μὲν δόγματα διεφώνουν, συνεφώνουν δὲ ταῖς ἀποστασίαις οἱ ἄλλοι τοῖς Μανιχαίοις.*“ Она говори о „*Ἀρμένιοι, καὶ οἱ λεγόμενοι Βωγόμιλοι, καὶ δυσθεώτατοι Παυλικιάνοι.*“ (450—452).

[2]) Слово св. протопопъ Кузмана на єретике (Arkiv. V. 72): „И ѥкоже єлвчисѧ Болгарстѣй земли, къ лѣта православнаго цара Петра, бысть попъ, именемъ Богѡмилъ“ и т. д.

[3]) Нѣгово слово о епископима (такође тамо): „Подражайте Іоанна пресвитера новаго, єго же и отъ кыихъ самѣхъ многи знаютъ, бывшаго пастѡха и єксарха иже къ земли Болгарстѣй.“

[4]) Єдногa є насловъ: „на єретики“, а другога: о „церковномъ чинѡ слово“ (так. тамо 82—96).

тичке єреси. [1]) Та „Слова“, зачела се она гдѣ му драго, даю намъ поямъ о тадашнѣмъ ученю бугарски Богомила, а одъ части и о политичной роли кою они играше. Упознаймо се потанѣ съ овымъ єретицыма, кои имадоше тако великій уплывъ на унутрашный животъ старе Бугарске. Сведочанство савременика и уроѣника у овомъ обзыру одъ велике є важности. Али ипакъ читатель не треба да заборави, да є ово писано у самой борби съ Богомилима, кои се Кузману чиняу „злѣѣ и мрзчѣ кѣсовъ“ и зато и нѣгова пресуда о ньима неможе быти посве безпристрасна. Но опетъ за то нѣгове речій о ньіовой науцы и начину проповедания потврђую и други грчки, славенски и западни извори, шта више и за саме догме богомилства несмемо рећи да ій є онъ изопачіо. Онъ озбильно излаже сваку тезу противника цркве, и опроврга є на основи светога писма. Кадъ не бы ове тезе садржавале у себи истину и праву науку богомилства, то не бы ни кньига кузмавова могла имати никаква уплыва на ньи, и промашила бы свою цель, т. є. обраћанѣ єретика. [2]) Па како излаже савременикъ Самуила главне црте богомилства? Ево я ћу навести саме подлине речи кузманове. [3])

---

[1]) Ово доказую горе већъ наведене речи кузманове, где онъ разликуе оне Богомиле, кои признаваше зло начело за творца свега, одъ они кои га назівлю одпаднутимъ анђеломъ или икономомъ (т. є. управителѣмъ) васелене.

[2]) Ср. што говори о овомъ Шмитъ (II. 3.): „On ne saurait donc hésiter à ajouter foi aux adversaires (de la doctrine de Cathares) et à considérer leurs ouvrages comme des sources authentiques et suffisantes, sauf à leur appliquer une critique sévère et à se mettre en garde contre les exagérations de leur zèle orthodoxe.“

[3]) Текстъ Кузмановъ познатъ намъ є у руской редакціи XVI. века (а наиме по рукопису кога има московска духовна академія и по коме є и тисканъ). Приводећи речи изъ истога текста, мысліо самъ да нећу грешити, ако неке за-

„Многихъ слышимъ, говори онъ, отъ нашихъ (т. е. православны) кѣсѣдующихъ: почто Богъ попусти дїаволу на человѣки?“ Ово е прво пытанѣ кое приуготовляваше неутврђене у хришћанской истини, къ приманю манихейске науке. На ово питанѣ одговорише Богомили теоріомъ дуализма, „глаголюще, по дїаволей волѣ сѣуда вса: небо, солнце, звѣзды, воздухъ, землю, человѣка, церкви, кресты и вса Божїа дїаволу предаютъ и просто рекутъ, вса движащаяся на земли и содушнаа и бездушнаа дїавола (т. е. веле да све душно и бездушно припада ђаволу) . . . и паки (слышавше) Господа глаголюща: нынѣ князь мїра сего осудися; и паки: нынѣ князь мїра сего прїйдетъ и во мнѣ не обрящетъ ничтоже; — и сїа словеса слышавше еретицы, властелина князя прозваша дїавола твари Божїей.“ Кузману е была добро позната и разлика обе теорїе дуализма; еръ вели, да едни између еретика „дїавола творца нарицаютъ человѣкомъ и всей тварн Божїей, . . . инїи же ангела одпадша нарицаютъ; другїи же икономa (т. е. управителя) неправедно творатъ . . . не ко состоятся рѣчи ихъ вкупѣ но разновлекутся, аки гнила свита“ (т. е. њиове се речи не сударају но развлаче се ко издрто сукно). Приписујући створенѣ човека начелу зла, презираше новорођену децу, у коима, по њиовомъ мнѣню, владаше едино начело зла, кое имъ е и животъ дало, и некрстише ій: „святое крещенїе отмещутъ (одбацују) вели међу осталимъ Кузманъ, гнушающеся крестимыхъ младенецъ. Аще ко са имъ случитъ ви-

стареле и неразумљиве граматичне форме, ради одлакшања читателю заменемъ са новыма (тимъ више, почемъ су, ка што се види преписивачи кузмини то исто чинили). Но они кои се желе упознати са овимъ спомеником не само изъ историскогъ но и изъ филолошкогъ обзыра, могу га наћи у загребачкомъ „Аркиву за югославенску повесницу.“

дѣти дѣтищь младъ, го аки смрада зла глушаютсѧ, отвращающесѧ плюютъ . . . мамоничица бо зовутъ и (т. е. новорођену децу) мнящесѧ дїаволичица зовущѣ. . .“ Све што се у староме завету наоди приписую они такође начелу зла: „отмещутъ Авраама . . . и Данила и Захарїины чада и прочихъ пророкъ не прїемлютъ; . . .[1]) Їоанна же, предтечу великаго солнца, безчествуютъ, антихристова предтечу наричутъ, его же самъ господь больша сѣхъ святихъ показа.“ Исуса Христа сматраше они за појаву добра у свету, али га као што рекосмо не држаше за єнородногъ оцу, него за млађа сына божія, а старія називау Сатанаиломъ, и сматраше га (т. е. у оной теорїи, коя не држи дуализамъ за начело одъ исконе постоєће у божтву) за творца свію твари, оспиваюћи свою науку на лажномъ тумаченю еванђелске приче о двоицы сынова.[2]) Тумаченѣ еванђелія не приличи пьиовимъ устима: „покрываютъ лицемѣрнымъ смиренїемъ гдъ свой, аще (ма да) и святое Евангелїе въ рукѹ си (у своимъ рукама) держаще, но неподобно (као што не треба) толкѹюще є, тѣмъ уловлаютъ человѣки на свою (на ньиову) пагѹбѹ“, пише Кузманъ. Но како тумачише они еванђеліе? Єданъ узоръ тога видесмо у гореспоменутымъ мыслима; али осимъ тога наводи Куз-

---

[1]) Ср. Euthymi Zygadeni (изъ XII. века) Narratio de Bogomilis, ed. Gieseler, 6: *Λέγετοῦσι πᾶσας τὰς Μωσαικὰς βίβλους*, и т. д. Житіе св. Иларіона Моглешкогъ: „Гдѣ паки, въпрошаю васъ (говори Иларіонъ Богомилима), изобрѣтосте двшетлѣнивю сію лѕвов, єже глаголати, яко древнїй законъ отъ лѵкавагo бѣше?“

[2]) О овомъ види у Евтимію Зигадину глава VI, VII; ср. Smidt II. 59.) Кузманъ, опроваваюћи обе дуалистичне секте, меша ій у овомъ обзыру: „И слышаще во Евангелїи Господа рекша притчѹ о двою сынѹ, Христа убо тво, аще Господа нашего сына меньшаго, еже єсть заблаждлъ, отца же дїавола мнятъ, и сами и мамонѹ прозваша и того творца наричаютъ.“ И т. д.

БИБЛИОТЕКА
МАТИЦЕ СРПСКЕ

манъ іошъ више примера: „Преславныя и пречистыя Богоматере Господа нашего Їисоуса Христа не чтоугъ, вели онъ, . . . ихъ же рѣчи и гордость нелѣпъ єсть (ніє слободно) писати въ книги сїя.“ — „О крестъ же Господни сице блазнящеся глаголюгъ: како са емоу есть кланати? Сына Божіа на немъ распаша Жидове, да вражда єсть Богоу паче крестъ (т. є. тако да є Богу шта више гнусанъ крсть). Тѣмъ же ненавидѣти єго своихъ си учатъ, а не кланатиса, сице глаголюще: аще бо кто царева сына убилъ древомъ, можетъ ли то древо любо быти царю? тако же и крестъ Богоу.“ — „Что бо тїи глаголюгъ о сватомъ комканїи (т. є. причешћу), нако не Божїимъ повелѣнїемъ творимо комканїе, ни єсть нако же вы (т. є. ви православни) глаголете тѣло соуще Христово, но аки се и просто крашно: не бо дѣка (доиста) Христосъ сотворилъ литоургїю, тѣмъ же мы не имамы въ честь того (т. є. зато нетреба ни мы да є чинимо у нѣгову часть).“ — Управивши речи на саме Богомиле говори Кузманъ: „Како же вы чины сватыа хоулите, преданныа намъ сватыми Апостолы и когословными Отцы, литоургїю мню (мыслимъ) и прочїа молитвы, творимыа докрѣ христїаны (коя добра чине хришћанима) и глаголете: не соуть Апостоли литоургїи предали ни комканіа (т. є. евхаристію) но Їоаннъ Златоустый? . . . И чины церковныа хоулите, їереевъ и вса саны церковныа, фарисеевъ слѣпыа зоовуще праковѣрныа попы, и много на на лающе, аки пси на конника?“ . . . „Еретицы (исписуємъ друго место изъ кузманова „Слова“) слышавше Апостола Павла о коумирѣхъ рекша: не подобаетъ намъ повиноутиса злату и сребру, сотвореному хитростїю человѣческою, мнятъ, окаянніи, о иконахъ речено, да отъ того словеси окрѣтше си вину (мысле иесретници, да є то о иконама речено, и ослањајући се на те речи) не кланяютса єдинїи (т. є. кадъ су насамо) иконамъ [1]) . . .“

[1]) Даље вели Кузманъ да се они лицемерно кланяю иконама кадъ су међу православнима.

„Еретицы сами въ себѣ исповѣдь творатъ и рѣшатъ, сами суще связани дїаволами узами; не же точїю (т. е. не само) мужи творатъ, но и жены . . .“ Негледаюћи на сполящность, они се указиваў као строги аскети. „Дїавола . . . творца нарицаютъ и сотворителя земнымъ вещемъ, и (веле, да) того велѣнїе человѣкомъ жены поимати, и мясо ясти и вино пити; и просто все похвалившe наше, сами са небесній творатъ житїемъ, а жинящїяся человѣки и живущїя въ мїрѣ мамонины слуги зовутъ.“ Самъ Кузманъ, изъ кога ћемо іошъ исписивати, примећуе великій уплывъ овога аскетизма на народъ: „Суть еретицы, вели онъ, извнў (споля) яко овцы образомъ кротцы и смиренній, молчаливїи, блѣдни же суть видѣти отъ лицемѣрнаго поста, словесa не рекутъ (т. е. не говоре много), не смѣются грохотомъ, не образуютъ (не ките се), хранятся одъ взора, и вся творатъ извнў, якоже не знати ихъ (т. е. неможъ ій разликовати) съ праведными Христїаны, извнутрь суть волцы и хищницы (т. е. грабљивци) якоже рече Господь. Видяще ко человѣцы толикое и такое ихъ смиренїе, мняще на (држау ій) праковѣрныя суща и моцны направити на спасенїе, приближаются къ нимъ и вопрошаютъ ихъ о спасенїи души; они же, подобни волкў хотящў агнца взати, сперва потлаются (т. е. спуштаю главу доле) воздышуще и съ смиренїемъ отвѣщаютъ и провѣдуще са творатъ сущаа на небесѣхъ (т. е. чине се као да знаю све што е на небу) и гдѣ узратъ человѣка суща проста и грубка, тў яблаютъ плевелы ученїа своего. . . Но повѣмъ же и другїа словеса ихъ, ими же уловлаютъ грубыхъ человѣкъ, глаголюще: не подобаетъ трудитиса дѣлающе земнаа (т. е. занимаюћи се земальскимъ пословима), Господў рекшў: не пецытеса, что ясте или что пїете или во что облечетеса, всѣхъ бо тѣхъ, рече, страны поганыа ищутъ. Тѣмъ же и друзїи отъ нихъ (неки одъ ньи) празны ходятъ, не хотяще ничѣмъ же

(пишта) пріяти рѫкама своима, но преходаще отъ домѫ въ домъ чѫжїа снѣдахѫ имѣнїа прельщаємыхъ ими человѣкъ. . . .“ Служба Божія кодъ Богомила састояла се по речима кузмановым у овоме: „клањутсѧ, затворшесѧ въ хижѣхъ (по домови) своихъ, четыреждꙑ днемъ, четыреждꙑ ноштїю и всѧ патеро врата отверстꙑ имѫще, тѫже повелѣнна сѫть затворити; кланѫщесѧ глаголютъ: Отче нашъ, иже єси на небесѣхъ; но то великое имъ осѫжденїе єсть: иже творца небѫ и земли отцемъ нарицати словесы, а тварь єго дїаволю тварь мнятъ. Кланѫщеже сѧ не творятъ креста на лицѣ своемъ.“ — Кузманъ прича далѣ, како Богомили неће ништа да знаду о установи православне цркве, и сматраю цео грађанскій поредакъ међу коимъ живеше Богу противнимъ; „учатъ же своѧси не повиноватиса властелемъ своимъ, хѫлаще богатꙑхъ, отецъ ненавидятъ, рѫгаютсѧ старѣйшинамъ, укоряютъ боꙗры, мерзки Богѫ мнятъ работающихъ царю и всякомѫ рабѫ не велятъ работати господинѫ своемѫ.“ Штета што нашъ сведокъ ништа неговори о њиной властитой организаціи. Но ми смемо по другимъ известіяма тврдити, да є ова организація была крепка и тайна; да Богомили имадоше у Бугарской неколицину *црквій*; [1]) да ове припадаше кое македонской или дреговичкой доктрини, (науцы о искономъ и вечномъ дуализму), кое пакъ чисто бугарской (науцы о првенству доброга у божтву [2]); да се членови богомилске *цркве* делише на два ступња: прости, и избрани или *савршени*, кои текъ после искушења овогъ звања достижаше [3]); да є свака *црква* имала свога старешину или владику; да є подекадъ (а може быти и непрекидно) надъ свыма богомилскимъ *црквама*

---

[1]) В. горњу сведочбу Петра Сициліянца и Фотія о павликіянскимъ црквама у Македонїи, у Филипама и у Ахаи.
[2]) В. што є о овомъ горе речено.
[3]) В. Шмита II., 139—150.

стояо некій већій учитель, кога, по примеру христовомъ, окружаваy дванаєсть ученика или апостола.[1]) Такавъ учитель бешe у X. веку и самъ попъ Богомилъ, єръ немамо основа сумняти се, да нѣгова власть ніє прелазила на последнике нѣгове, докъ недође у руке Василія монаха, кои живеше на краю XI. и у почетку XII. века, и о коме већъ што подробніе знамо.

Тако намъ карактеристише Богомиле савременикъ самуиловъ. Онъ намъ указуе узроке брзогъ успеха и распростираня њіовогъ како међу задунавскимъ Славенима, тако и у западной Европи. Ова наука, ако и неутешна, али приступна простоме уму, одговараше на питанѣ о узроку владаюћега зла на свету; она се обраћала на народъ, са проповећу црпљномъ изъ речій еванђелія, коє они своєвольно тумачише, тежећи овимъ показати се поборницыма чисты еванђелски начела, унаточъ свему изъ старога завета и свыма тобожнымъ новымъ уредбама касніи векова цркве. На своєвольномъ тумаченю еванђелія осниваше она одреченѣ одъ сваке споляшности и строгій аскетизамъ; овимъ одрицанѣмъ и споляшнимъ аскетизмомъ претвараше своє проселите у фанатике (нешто по-

---

[1]) В. Ану Комненову, XIV. (стр. 487. паризко изд.): *Βασίλειός τις μοναχὸς ὠδίνων, δώδεκα μὲν ἔχων μαθητὰς, οὓς καὶ ἀποστόλους ὠνόμαζεν. . . ἅπαντες δε (Βογόμιλοι) Βασίλειόν τινα κατήγγελον διδάσκαλον καὶ χορυφαῖον πρωτοστάτην τῆς Βογομιλικῆς αἱρέσεως* и т. д. Сравни съ овимъ одлуку бугарскогъ сабора г. 1210, где проклинѣ: „тръклятаго Богомила и Михаила ученика его и Θеωдора и Добрѣ и Стеѳана и *Василіа* и Петра и прочая еговы ученика и единомѫдрьникы“ (Синодикъ цара Бориса, види Писма I. 172.) Могуће є да овде наведени небеу ученици Богомила, кои га окружаваy за живота, но послѣдници нѣгови и поглавари секте, и да є горенменованый Василіє тай истый, о коме говори Ана Комнепова и кои беше глава Богомилаца течаємъ 50 година († 1118).

добно овой појави представљаю касніе Пуритани); она подбадаше съ єдне стране своє послѣдователѣ противъ постоећегъ црквеногъ и грађанскогъ поредка (опетъ наликъ на Пуритане), а съ друге подвргаваше ій подъ свою строгу опрезну обшту власть и дисцыплину.

И на овай начинъ ніе се чудити што Богомили, сачинаваюћи средъ Бугарске тврдо организовану обштину, презирући установу цркве и не признаваюћи никакве законите власти кромъ свои властиты учителя, навлачише на себе злобу и гоненѣ. Ово се увиђа изъ речій кузмановы, а сва є прилика, да су ова гоненя морала силна быти при цару Петру, кои се одликовао ревношћу према цркви тако, да га Бугари за света поштоваше.[1]) Као годъ што се доцніе на западу збыло, тако се исто ова єресъ и у Бугарской при првой појави своіой скривала одъ явности, и нѣни приврженици у случаю испыта одрицаше се одъ свои мненя: „Ѥретицы, вели Кузманъ, не хотѧще дати славы ѕватымъ и Божїѧ чѹдеса похвлаютъ, аџе же кто сихъ (ныи) вопрошаетъ, тако ли творите и глаголете, отмещѹтсѧ и клтвою глаголютъ: нѣсмъ тацы, ѩкоже ны мѹчите (т. є. писмо таки као што насъ оћете да преставите) и толми ѥ отмещѹтъ (и толико се одричу) одъ своихъ дѣлесъ и молитвъ, ѩкоже не мнѣти ихъ ничтоже зла имѹще“; „страха ради человѣческаго, пише онъ на другомъ месту, и во церковь вхождтъ, и кресты и иконы цѣлѹютъ, ѩкоже ны повѣдаютъ (као што намъ причаю) иже отъ нихъ обратишасѧ на нашѹ истиннѹю вѣрѹ, глаголюще, ѩко вса творатъ человѣкъ ради, а не по сердцѹ, втайнѣ крыютъ свою вѣрѹ.“ Но и лицемерство не беше ій у стању спасти одъ гонидбе; самъ Кузманъ исповеда ово, и вели да башъ

---

[1]) В. Чланакъ проф. Григоровића у Изв. II. Од. Акад. Наука 1. 98.

ова гоненя беу не малый узрокъ успеху Богомилаца, кои мученя побуђау народъ на милосрђе и сачуство: „Мнози же не вѣдатъ, что єсть єресъ ихъ, и мнятъ ихъ за правдѫ страждѫщихъ и хотящихъ воспрїяти (т. є. кои треба да приме) плодъ отъ Кога за узы и темницы. Но . . . како хотятъ комѫ милы быти, аще и тмами стражѫтъ? (ма да и страдаю у тавницы) дїавола творца нарицающе.“ и т. д. Тешко є рѣшити, да ли беу ова гоненя дела самуилова, или прошле епохе петрове. Пытанѣ о одношаима самуиловымъ къ богомилской ереси веома су важна при определеню значая нѣгове раднѣ, али на ово смо кадри текъ на сунце што рећи. Павликіянство се, као што знамо, при Цимисхію сасвимъ слободно развіяло по Бугарской; грчке поглавице, примивши подъ своју управу новопокорену славенску државу, разбіяше доста главу о томе, како ће ове обширне области матеріялно подъ своіомъ влашћу одржати, безъ да се могоше старати о религіознымъ нытаньима. А дали се Самуило могао о томе бринути? Да ли се могао упуштати у потанѣ разбиранѣ религіозны убеђеня свои поданика, и гонити єданъ део исты? Самуило ослободивши своју отачбину одъ туђинскогъ ярма, да бы іой независность што больма осигурао, мораде осваяти и подъ свой уплывъ доводити далеке краєве на югу и западу, мораде новый поредакъ заводити у управи разроєне бугарске државе, мораде се бринути о уређеню данка, и системе войничке обране, а међутимъ непрекидно водити борбу са неумирльивимъ и неодольивимъ душманиномъ своимъ — византискимъ царствомъ. У овако узруяномъ времену тешко да се могао владалацъ бугарскій занимати о обраћаню и гоненю єретика у своіой отачбини. Ћутанѣ кузманово овде є одъ великогъ значая. Да є Самуило какве мере употребіо противъ Богомилаца, то доиста нєбы могао пропустити овай ревносный поборникъ цркве да га не по-

фали зато. Гоненя о коима говори Кузманъ беу или за времена Петра, коѥ ѥ іошъ у свежой памети народа живило, или се односе на она коя се предузимаше у поѥдинымъ местима одъ стране свештенства и православногъ населења безъ владаочеве волѣ (ваки примера има довольно у повесницы). Но ово ѥ іошъ мало. Не само што съ правомъ смемо рећи, да ѥ Самуило равнодушанъ био према распростанѣню Богомилаца, него бы рекли као да ни самъ онъ не беше чисть одъ њина уплыва. Житіе св. Іована Владимира вели изричнo да самуиловъ сынъ Гаврило и жена му беу привржници ѥреси,[1]) а у ѥдной ѥрменской скаски говори се ясно о свези Самуила съ Павликіянима.[2]) Али ипакъ я га несмемъ сматрати за явногъ привржника ѥреси. Ѥръ да ѥ онъ явно на страни Богомилаца сто-

---

[1]) Житіе св. Владимира: *ὁ πονηρὸς διάβολος . . . παρακινεῖ μῖσον καὶ ἔχθραν . . . εἰς τὸν ἀδελφὸν τῆς γυναικὸς του τῆς Βασιλίσσης* (овде ѥ говоръ о св. Іовану Владимиру, и нѣговой жени, кћери самуиловой; нѣзинъ братъ бія наслѣдникъ бугарскогъ престола после Самуила) *καὶ ἐτεχνεύθγ κατὰ τοῦ δικαίου* (св. Владимира) *ἄδικον θάνατον . . . μάλιστα παρακινούμενος ἀπὸ τὴν Δαλιδᾶν καὶ πονηροτάτην ὁμόζυγον καὶ κακότροπόν του γυναῖκα οἱ ὁποῖοι ὡς αἱρετικοὶ. βαστῶντες ταῖς ρίζαις τῆς ἰοβόλου αἱρέσεως τῶν Βογομίλων καὶ Μασσαλιανῶν, ὁποῦ εἰκόνας δὲν ἤθελαν νὰ προσκυνοῦν, ἀλλὰ ητον εἰκονομάχοι καὶ ἔχθροι τοῦ σταυροῦ.* и т. д.

[2]) Bibliothèque historique Arménienne par E Dulaurier. Chronique du Matthieu d'Edesse. Примедба на стр. 389; „Acogh'ig (III, 20—22) nous apprend qu' en l' année 437 E. A. (24. mars 988—23 nars 989) l' empereur Basile fit transporter un grand nombre d' Arméniens en Macédoine et qne ceux-ci, mécontents, se révoltèrent et se joignirent aux Boulgares. Il ajoute que parmi ces Arméniens se trouvaient les deux fils d' un personnage de haut rang, appelés Samuel et Manuel, originaires du district de Terdchan, et que Basile ayant fait prisonnier Gourd, roi de Boulgares, Samuel fut appelé à le remplacer.“ У овой повести ѥрменскога историка налази се очевидны погрешака. Ѥрмене-

яо, тому доиста не бы могао папа послати „свой апостолскій благословъ, и царскій венацъ“, па и сами грчки летописци, задахути злобомъ према нѣму, не бы могли пропустити да овогъ лютогъ душманина Византіе не назову еретикомъ и противникомъ христове истине. Неимаюћи поуздана доказа, изъ свега само толико можемо рећи, да религіозный положай Самуила беше исто тако тежакъ, као и политичанъ; онъ се мораде обзырати съ едне стране на источну цркву, при свемъ томъ што живеше у завади са главномъ нѣзиномъ представницомъ Византіомъ, съ друге на Римъ, а съ треће пакъ на Богомилство. Нѣгова тежня беше, велимъ, неку равнотежу међу овыма одржати, те ласкаше и папи и ереси, не одричући се ипакъ православія, вере свои преодника и већине народа. Касніе при подобнымъ околностима чинише исто тако и неки бошнячки господари. При овакомъ колебаню, тако сла-

---

Павликіяне ніе преселіо у Македонію Василіе у г. 988, но Цимисхіе око г. 972; тай истый Цимисхіе заробіо е г. 971 бугарскогъ владара Бориса, а не Гурдома. Изъ свега се види, да су у Ерменску стизали устменимъ предаванѣмъ изопачени и неясни гласови о догађаима у Бугарской. Тако се исто за пусту скаску има сматрати и известіе асохигово, кои вели, да новый владалацъ бугарскій произлази одъ овы ерменско-павликіянски дошляка у Македоніи. Не само да нема ништа у повесницы ни у характеру самуиловомъ што бы правдало ово известіе, но напротивъ оно се сасвимъ опроврга сведочбомъ византиски лѣтописаца у коима се отацъ самуиловъ знатнимъ бояромъ бугарскимъ именуе, кои е дѣловао на той страни далеко пре Цимисхія, дакле и пре сеобе ерменски Павликіяна. Но повесть асохигову я не сматрамъ за просту измишльотину нѣгову. Гласало се да е Самуило наклонѣнъ Богомилима и ньовимъ едномишлѣницыма ерменскимъ дошляцыма, и ови гласови, губећи мало по мало свой фактичный образъ, прећоше напослетку у Ерменску у виду народномъ самолюблю ласкаюће легенде о томъ, да славный бугарскій завладатель произлази одъ овы дошляка.

бомъ религіозномъ убеђењу, коє се свагда по политичномъ пропису управляло, могаше га наравно и папа и єресъ за своґъ привржника држати; а православни Бугари, вични будући у своимъ доякошньимъ царевима убдно и ревносне поборнике цркве гледати, мораше се о нѣговой вери посумняти. Тако я обяснюємъ себи што се башъ нигдѣ не спомиње самуилово име у споменицыма православне бугарске кньижевности, и онай чудный заборавъ коме предаде овога великогъ борца своґа бугарскій народъ — онай истый народъ, кои се съ благодарношћу сећа нѣговы благочестивы преодника Бориса, Симеуна и Петра. [1])

Ето то є све што се съ некомъ достоверношћу може рећи о унутрашньой политицы самуиловой, и о унутрашнѣмъ станю Бугарске подъ нѣговомъ управомъ. Да ово станѣ у религіозномъ обзыру не беше утешно види се изъ свію до садъ наведены чинѣница; а списи протопопъ Кузмана сведоче ясно, каково беше чуство савремены му поколеня, или баръ оны, кои се дичише православномъ веромъ. Они морадоше очаявати, сравниваюћи прећашню епоху, време Бориса и Симеуна са своимъ временомъ, и Кузманъ ступи на среду силомъ убеђеня противъ овогъ очаяня. „Подражайте, говори онъ савремеымъ бугарскимъ епископима, бывшихъ прежде васъ въ вашихъ санѣхъ (у вашемъ званю) святыхъ отецъ и епископъ, Григорїа, мню, и Василїа и Іоанна и прочїа, ихже имена поманувше боятся вѣси, ихже печали и скорби о людехъ бывшїа кто исповѣсть, ихже памятми веселятся ангели и человѣцы . . . — Не рцы никто

[1]) Окромъ кратки опазака на славенскомъ преводу манасина рукописа, где се нѣгово име напоминѣ у парафразима оны известія, коє су записане о нѣму у грчкоме тексту, оно се налази у славенскимъ споменицыма кои су до насъ дошли, само на єдномъ месту, наиме у зографскомъ споменику.

же: не моцно (немогуће) єсть въ сїа лѣта такомѹ быти, тїи быша сватїи велицыи и крѣпкїи, и лѣта ихъ добра, нынѣ же зла насташа. О отцы, не помышлайте! Той ко кывый Богъ и тогда, и нынѣ той же єсть и во вѣки и всегда, на всѣхъ мѣстѣхъ милѹетъ призывающихъ Его. Подражайте Іоанна пресвитера новаго, єгоже и отъ васъ самѣхъ мнози знаютъ, кывшаго пастѹха (пастыра) и єксарха иже въ земли Болгарстѣй. И не глаголите: не можетъ тако быти въ сїа лѣта. Вса бо Богъ можетъ, аще мы хощемъ сами.“ — Но уједно съ овымъ речима утехе и наде, пушта Кузманъ одъ себе и речи дубоке туге и жалости, кадъ говори о савременомъ му религіозномъ стању у Бугарской. Онъ укорава люто свештенство ради порока, а особито црнорисце, кои не могу да се смире, но *мету се* (матѹтса) єднако, одправляюћи се безъ узрока часъ у Римъ, часъ у Єрусалимъ и у друга места. [1]) У целой Бугарской налазаше онъ съ єдне стране распростиранѣ дуалистичны начела, а съ друге господство суєверія и стари погански обреда. „Съ гѹсльми и плесканїемъ и пѣсньми бѣсовскими вино пьютъ и срящамъ (предусрећу) и снемъ и всякомѹ ученїю сатанинѹ вѣрѹютъ“, говори онъ о своимъ савременицыма. [2]) Али ипакъ главна опасность коя є грозила бугарской беше, велимъ опетъ, дуалистична єресъ. Па за то и Кузманъ проклинѣ сва православію противна верованя у своіой отачбини, проклинѣ наиме само богомилско начело. Нѣгове су речи у овомъ погледу тако опредељне, е ћу ій исписати, да завршимъ ньима чланакъ о духовномъ стању Бугарске при краю X. и почетку XI. века: „Иже не вѣрѹетъ во сва-

[1]) В. нѣгове речи о метећимъ се црнорисцыма у рк. Московске Дух. Академіе Нр. 183 лист. 22. и след.

[2]) У слову о пустиняцыма такође тамо, листъ 38.

тую и нераздѣльную Троицу, да будетъ проклятъ. Иже святое комканіе (причешће) и крове Христовы не пріемлетъ, да будетъ проклятъ. Иже не молится со упованіемъ Святѣй Богородицѣ и Приснодѣвѣ Маріи, да будетъ проклятъ. Иже не покланяется со упованіемъ честномъ Крестъ Господню, да будетъ проклятъ. Иже иконы Господна и Богородичны и всѣхъ святыхъ со страхомъ и любовію не цѣлуетъ, да будетъ проклятъ. Иже словесъ Евангельскихъ и Апостольскихъ не имать въ честь, да будетъ проклятъ. Иже святыхъ Пророкъ не мнитъ Святымъ Духомъ пророствовавшихъ, но о своемъ умѣ, да будетъ проклятъ. Иже Святыхъ всѣхъ не чтетъ и не кланяется мощемъ ихъ съ любовью, да будетъ проклятъ. Иже хулитъ святыя литургіи и вся молитвы, преданныя Христіаномъ Апостолы и Отцы святыми, да будетъ проклятъ. Иже всея твари видимыя и невидимыя не мнить Богомъ сотворенны, да будетъ проклятъ. Иже развращаетъ о себѣ (т. е. ко самъ по себи развраћа — изврће) словеса Евангельскаа и Апостольскаа и не держитъ, якоже исправиша святіи мужи, да будетъ проклятъ. Иже не творитъ Богомъ даннаго Моисеови закона (ко непоштује законъ Богомъ дани Мойсилу), но о себѣ нѣкако кладутъ (по сами тумаче) да будетъ проклятъ. Иже не мнитъ церковнымъ саномъ (ко не држи да су црквена звања) Господомъ и Апостолы сотворенны, да будетъ проклятъ. Иже на лукахъ (т. е. изопачено), а не всею мыслію пріемлетъ правила сего, да будетъ проклятъ. Иже женитву чистую хулитъ и богатыхъ, носящихъ брачныя ризы съ говѣніемъ (побожношћу), да будетъ проклятъ. Иже мяса ядущаа и вино піющій въ законѣ, не достойны суща глаголетъ тѣмъ внити въ царство Божіе (т. е. ко говори, да они кои пію вино и єду месо, што се слаже са закономъ, нису достойни да унићу у царство божіе), да будетъ проклятъ.“

О унутрашњемъ стању српске земље у ово доба не знамо по готову ништа. Надъ њоме лежи још дубока тама, ков текъ у XII. веку почиње нестаяти. У црквенымъ стварима зависаше српска црква више одъ Рима, него одъ Византіе; премда нема сумње, да є још слаба црква српска одъ части и подъ уплывъ бугарске врархіе подпала, кадъ оно заузе Самуило јужне српске области. Я називљемъ српску цркву тога времена још слабомъ, ер доиста мы ћемо се касніе уверити, да се хришћанство текъ у XII. и XIII. веку утврдило и властитимъ начиномъ укоренило у српскоме народу. Текъ при краю XII. и у почетку XIII. века *просвети* светый Сава српску землю *христіянством*. Ова чињеница довольно сведочи, да хришћанство, ков Срби равнодушно још у VII. веку примише, не беше у прећашньой епоси у народъ проникло. Кнезови и властели, а тако исто и становници приморски градова исповедаше истина христову веру, али маса народа у своимъ горама стаяше још у полупоганоме стању, не имаюћи ни црквій, ни манастыра, ни владика. Овимъ се даје разяснити, зашто не беше у Срба литерарне радње до Немањ (кои є стао на престо г. 1144). Овимъ се обясніе одъ стране источне и западне цркве она равнодушность у пытању, коме управо припада Србія? Земля коя є по своимъ положаю, найскоріе у ово доба, могла дати повода распрама између обе цркве, као што се то доцніе доиста и десило. Ово равнодушіе тако є было, да мы управо не можемо рећи, да ли су Срби у X. и XI. веку были православни или римски католици. Дуклянскій и барскій владика зависаше одъ Рима, и имао є быти духовна глава свію српски земаля;[1]) нѣгова се власть протезала по свой прилицы по южнымъ краєвима срб-

[1]) В. булу папе Александра II. г. 1062 къ Петру митрополиту барскомъ и дуклянскомъ.

ског приморя у дуклянской кнежевини (иначе Подгорю), но у нѣговой епархіи беше осимъ латинскога свештенства, іошъ и грчко или славенско т. е. православно (као што пише папа Александаръ II. г. 1062). Одъ Рима зависау такође и архіепископи полу-талијански и полу-славенски градова Дубровника и Сплета, кои су на свакій начинъ имали уплыва на суседне српске краєве данашнѣ Ерцеговине. У унутрашньости Србіе беше само єданъ владика, и то у Раси, [1]) древной столицы велики српски жупана, и за овога бы рекли да є био членъ православне цркве. Но изъ овога не доводимъ іошъ то, да су унутрашнѣ српске землѣ безусловно припадале источной цркви, а приморске западной; ма да нема сумнѣ, да є на ядранскомъ приморю уплывъ Рима, а у унутрашньимъ краєвима уплывъ Бугарске и Византіе ячій было. — Я опетъ понављамъ мою прећашню мысао, да є хришћанство међу Србима у ово доба іошъ тако слабо было, да ни Римъ, ни Византія не разбираше млого коме управо они припадаю, а они између себе не гледаше млого на разлику вероисповести, вођени у овомъ обзыру случайнимъ уплывомъ єдне или друге цркве, тако да ій обе за своє сматрати могоше. О овоме имамо ясанъ примеръ у св. Владимиру, кнезу подгорскомъ и зету самуиловомъ. И православни и католици признаю га за светца; први подижу нѣгову ревность къ православію, а други — къ католицызму. И ово ће толико рећи, да є Владимиръ было врстанъ и ревностанъ хришћанинъ; а коіой између две, тадашньій хришћанскій светъ дележе вероисповести да следуе, о томе не мышляше ни онъ, а ни савремени му Срби.

Изъ Бугарске могло є богомилство лако продрти међу Србе, и тимъ се лакше међу ньима распространити, чимъ є слабіе у ньи было сазнанѣ хришћански

[1]) Данашньій Нови-Пазаръ.

истина, и неразвиенія црквена установа. И доиста грчко житіе светога Владимира напоминѣ о томъ, како є богомилска єресъ владала у нѣговымъ земляма, и како се онъ старао да є искорени.[1]) Но труди му беу залудни, єръ у следећой епохи наћи ћемо богомилство већъ яко развіено по србскимъ земляма.

V.

Велика борба Самуила са Византіомъ.

(995—1014).

Докъ є Самуило живіо, непрестаяше борба съ Византіомъ. Текъ после пораза цара Василія одъ г. 987 до г. 995 састаяше се она у незнатнымъ нападаима Бугара на Солунъ и трачке градове. Оба владара беу, као што памъ є познато, запремљени посломъ далеко єданъ одъ другога: єданъ на западу, другій на далекомъ истоку.[2]) Но г. 995 дође опетъ Самуило лично подъ Солунъ; разреди свою войску по бусіяма, и одправи незнатно оделенѣ подъ самый градъ. Опазивши Бугаре изасла солунскій начелникъ Григоріе Таронитъ свога сына Асота да развиди силу и кретанѣ непріятельско, и самъ изађе за ньимъ на поляну. Асотъ пробивши предняке и гонећи ій упадне у заседе. Григоріе поюри напредъ да избави преднѣ одделенѣ, но обколѣнъ Бугарима паде у бою, а сынъ

---

[1]) *Τῶν Βογομίλων, τῶν αἱρετικῶν Μασσαλιανῶν ἡ κατάλυσις, ἡ τῆς πλάνης καθαίρεσις καὶ τῆς πίστεως ἀνόρθωσις* — тако га назива житіе.

[2]) Єрменскій историкъ Матія Едескій (Dulaurier, стр. 35) прича, како є царъ Василіе у г. 991 одржао победу надъ Бугарима, и тиме опрао стидъ пораза, кога є претрпео пређе две године. О такой победи не говоре ни сами Византинци ништа. Ова прича єрменскога историка осniва се или на пустомъ гласаню, или є погрешіо у кронологіи.

му оста као сужань у рукама самуиловымъ. Послє овогъ успешногъ дела дигне се бугарскій царъ на югъ и прешавши темпійску долину и реку Пеней (Саламврія) проюри опетъ као завладатель крозъ Тесалію, Віотію и Атику, бацаюћи се чакъ у Пелопонизъ. Све што му допаде руку поста жртвомъ плћна и огия, говори византискій лћтописацъ; али наравно само оно, што припадаше византискимъ управительима и грчкимъ грађанима, а не оно што беше властитость славенски селяна. Међутимъ дође у Солунъ новъ воћа изъ Цариграда, Нићифоръ Уранъ, носећи громки али Самуиломъ врло умалћный насловъ „начелника целога запада“ т. є. свію западны (европски делова царства византійскогъ). Онъ удари узастопце за Самуиломъ, да бы га како затворіо у Грчкой, и да му се неда истимъ путемъ вратити. Прошавши Олимпъ остави у Лариси тарнице и цео пртлягъ свой. Съ лакомъ войскомъ преюри у брзини фарсалске равнице, и претуривши р. Апиданъ (данасъ Ферсалити), сукоби се на брегу Сперхія (Ламана) (1) у Сетуни (древной Ламіи) са Бугарима, кои текъ што прећоше термопилскій кланацъ, враћаюћи се изъ Морєє съ мложиномъ грчка робля. Река коя ій є делила, беше одъ непрекидне кише яко нарасла, те несмедоше ни єдни ни други прелазити. Обоє се утаборе на брегу Аламане; Самуило на южномъ, а Грци на северномъ. Бугари мышляше у разливеной рецы заштиту си наћи, али Урану послужи срећа, те нађе бродъ. Превезе се поћу, те груне на санакъ боравећи бугарскій око. У мраку изгибоше силни Бугари и не мыслећи у страу на заштиту. И самъ Самуило и сынъ му Гаврило-Романъ, люто ранћни у мало што непадоше Грцыма у руке. Скриваюћи се за лешинама и благодарећи ноћи измакну, и съ остаткомъ своє войске продру у етолске горе, и отуда по врху Пинда приспеше у Оридъ.

---

1) Тече у северну Грчку, нешто южніе одъ турски граница.

Ураљ ослободивши грчко роблѣ, и ограбивши богатый око и поубіяне Бугаре, врне се съ војскомъ натрагъ у Солунъ.

Ето шта учини непажня; но другій ударъ спремаше му издајство властите породице. Нама є позната романтична љубавъ ћерке му Косаре према Владимиру србскоме. Али за чудо исто причаю и византиски лѣтописци и о другой ћерки самуиловой само што іой имена не казую. Она се залюби у заробљѣногъ Асота, сына прећашњегъ војводе Григорія Тароните. „Убићу се, ако насъ разставишъ“, говораше она отцу, и Самуило мораде пристати на њіовъ бракъ. Кадъ прође сватовско веселѣ, пошлѣ ій Самуило у Драчъ, и наименує Асота управителѣмъ те приморске тврђаве. Асотъ наговори жену да побегну у Грчку. У Хрисилііи (кои означава потомка прећашњи грчко-римски становника Драча, но Грцыма у то доба чињаше се онъ већъ Бугариномъ) єдномъ драчкоме војводи, нађе Асотъ учасника у издајству. Съ ћеркомъ цара украде се намјестникъ и зетъ самуиловъ изъ града, и седне на єдну између византиски трирема, коє држау у блокади ову главну луку Бугарске. Дођу у Цариградъ. Царъ подари Асота званѣмъ магистра, а ћеръ бугарскога цара вишимъ женскимъ придворнимъ саномъ (ζωστή). Бегунци донесу собомъ писмо Хрисилія у коме обећава истый предати Драчъ Грцыма, ако њега и два му сына награде титуломъ патрицій. Василіє пристаде наравно на то, и Драчъ се предаде начелнику грчке морске силе Евстатію Дафномили.[1]) Чудно є, што Самуило после бегства ћерина и асотова не стаде на путъ далѣмъ издајству у Драчу; єръ сношаи Хрисилія са византискимъ двороиъ траяше по свой прилицы дуже времена. — Єданъ одъ сынова овога издаице, Никола „Бугаринъ“, беше затимъ на-

[1]) Кедр. II. 449 и сл.

челникъ грчке войске у Азіи, а у г. 1033 воєваше супротъ Персіянаца у Вавилону.[1])

По и Самуило знаде враћати мило за драго. Зарадъ тайни сношая съ бугарскимъ царемъ прогна грчкій царъ двоицу свои првы великаша, магистра Павла Вова, властела солунскогъ, и протоспафарію Малакина, кои беше тада на гласу са ума и речитости своє. Иста кобъ грозаше и двоицы найбольи грчки вођа, коима повери царъ обрану Єдрене; али ови разумевши ту намеру прибегну Самуилу. То беу Василіє Глава и Ватаца са целомъ своіомъ породицомъ коя каснієедна између найзнаменитій фамилія постаде.

Царъ грчкій науми садъ опетъ лично завойштити на Бугарску. Прећашньимъ путемъ пође онъ на Пловдипъ, и одатле на Средацъ (Софію), али не теде граду ближе приступити, задоволяваюћи се отиманћмъ околны градиња. Но успехъ му беше веома слабъ, и Василіє врну се у Мосинополь (у южной Тракіи)(2) да се преправи за новый ратъ. Сада є текъ, као што се чини, поняо царъ, како валя напасти на Самуила. Нападаи на Средацъ научише та, да є Бугарска у средини своіой крепка. Валяло є найпре ударити на границе огромне, али не свезане самуилове државе. Изъ тесногъ троугалника међу Цариградомъ, Солуномъ и Пловдиномъ, у комъ се састояла тада цела грчка империя у Европи, могаше царъ по вольи нападати или на црноморске бугарске градове, или на Македонію и Арбанію, или на южну Бугарску, коя се про-

---

[1]) Кедринъ II. 501.

[2]) Положай му точно не можемо навести, но по свой прилицы лежаше Мосинополь у южной Тракій, гдегодъ међу Димотикомъ и Архипелагомъ. У „Leonis sap. notitia“ стои да су митрополиту „Trajanopolitano, Rhodopae“ подчинћне епархіє: Didymotichi, Macrae, Mosynopoleos, Anastasiopoleos и ост.

стирала све до лепантскога залива. А да ли є могао Самуило свугде на обрану стизати?

Я самь назвао самуилову државу огромномъ не свезаномъ масомъ. Да ли ћемо моћи баръ одъ прилике представити си обимъ и устройство нѣзино за времена, кадъ оно ступи у одсудну борбу са византискимъ царствомъ?

Я самь већъ описао нѣзино средиште оридску область, састоећу се изъ западне Македоніе (дан. монастирскій пашалукъ) и целе данашнѣ среднѣ и северне Арбаніе. Нама є познато како є Самуило къ овоме прибавіо северне одъ Србаля населѣне землѣ. А на югу простирала му се влада по староме Епиру, Етоліи и Акарнаніи. Никополь (близу дан. Превеза на артскомъ залыву) и Навпакатъ (Лепанто) беу бугарски градови. Тесалію држаше Самуило у своимъ рукама посредствомъ неколицыне градова; но у Елади и Пелопонизу не могаше му се влада утврдити. Удараюћи на ове краеве, куда га є позывало сачуство одъ Грка покорены Славена (єръ да є онъ овимъ тражіо само плѣна, као што увераваю византиски писци, то бы онъ ишао у раскошну околину Цариграда, а не у бедну кршовиту и толико путій већъ ограблѣну Атику и Морею), неимаде времена бугарскій царъ стално завладати овымъ земляма, но насрташе само на ньи. Целу Македонію до Солуна држаше онъ посредствомъ читаве системе начинѣны тврђава у коима становаше бугарска посада. Главніи између овы воєни градова беу идући съ юга на северъ: Србчиште (грч Сервія[1]) Верія, [2]) Островъ, Сѣтена съ дворомъ самуиловимъ, Водена, Нотія, [3]) Могленъ, Сѣръ (грч. Сересъ) и Ме-

[1]) Турски Селвице, старо славенско име Сръбчище, сачувано у преводу Зонаре, о комъ самъ горе напоменуо.

[2]) *Βέρροια.*

[3]) Данасъ село близу Водене.

леникъ на самой границы трачкой; у загорской области Струмница, окружена са неколицыномъ други тврђава, кои данасъ непостоє, Штипъ, Просекъ близу Штипа, и напоследку Скоплѣ.[1] Средньій слапъ Балкана (дан. Кистендилъ и Дубница) држаше се градомъ Перникомъ,[2] и на овой страни, коя беше тако важна зарадъ овладаня околны области, имаде Самуило, по сведочанству Византинаца, до *тридесетъ и петъ* тврђава, подчинѣны, као што се чини, управи главногъ начелника у Перник у.[3]

Северно одъ Балкана владаше Самуило целомъ Бугарскомъ до црнога мора. Тамо беу градови Средацъ, Нишъ, великій Преславъ (близу Шумле), на Дунаву Београдъ, Бдинъ (Видинъ) и Преславацъ (одъ прилике где данасъ лежи местанце Прислав у Мачина). Єдна само Силистрія бія у рукама Грка. — Грчкій лѣтописацъ напоминѣ некогъ обштегъ начелника градова унутрашнѣ Бугарске (*ὁ τῶν ἐνδοτέρω κάστρων τοπάρχης*); но тешко є решити кою област наиме разумева лѣтописацъ подъ тимъ именомъ.

Горе приведено набраянѣ бугарски градова доказує, да є у Македоніи и Арбаніи усредсређено было далеко више воєне силе, него на северной страни

---

[1]) Штипъ турски Истибъ, Скоплѣ — Ушкюпъ.

[2]) Положай Перника дознає се ков по правцу наследующи поода цара Василія, у коима се Перникъ напоминѣ, ков по житію св. Симеуна Неманѣ (Изд. Шафар. стр. 8) где се онъ ставля међу Средцомъ и Стобомъ (южно одъ Дубнице). Онъ є морао дакле лежати гдегодъ око Дубнице и Самокова.

[3]) На ово намъ указує повесть Кедрина (II. 467) о начелнику перничкомъ, кои се пріявіо беше грчкомъ цару у спроводу начелника одъ 35 тврђава, кои се уєдно шньима предадоше; а међутимъ говори се такођеръ тамо, како су тврђаве *унутрашнѣ* Бугарске (т. є. на северной страни Балкана) подпадале подъ другогъ обштегъ начелника (*Βοϒδάνος ὁ τῶν ἐνδοτέρω κάστρων τοπάρχης*).

Балкана. Тешко є наћи у повесници Славена тако обширну дефензивну воєну систему, као што є створи Самуило при краю X. века у јужнымъ областима Бугарске. Овде се види, да нисмо погрешили кадъ оно рекосмо, да є самуилова држава, коя є за кратко време до тако огромногъ обима дошла, несвезану масу представляла. Са недостатка органичногъ народногъ єдинства међу своимъ областима, неостаде могућемъ завладателю друга средства, но систему унутрашнѣ воєне обране увести. И у судби ове државе налазимо опетъ єданъ доказъ, како безъ живогъ народногъ єдинства, и најяча система воєне обране ніе у стању државу спасти.

О грађанскомъ устройству тадашнѣ Бугарске не знамо тако рећи ништа. И оно мало шта налазимо о овомъ у доста оскудномъ византискимъ лѣтописима, посве є раскидано, и указує намъ на такій истый недостакакъ органичногъ єдинства. Истина, Самуило є завео у своимъ земляма єднакій поредакъ и обште законе, баръ гледе пореза. Уводећи у целой Бугарской єднакій порезъ, држао се Самуило, по речима Византинаца, основногъ правила: да свакій Бугаринъ, кои є притезао паръ волова, има давати на годину у касу єдну мерицу (*μόδιον*) шенице, єдну мерицу проє и чабаръ (*στάμνον*) вина.[1]) Али управу целе државе не мога онъ држати у своимъ рукама. Поєдине градове и области мораде онъ давати своимъ велможама, кои ньима тако рећи независно владау. Система нѣгове управе дає се сравнити съ феудалномъ системомъ запада. Примеръ таковогъ устройства налазимо у великомъ жупану Владимиру, кога є Самуило своимъ вазаломъ учиніо; тако исто и у Роману, сыну цара Петра Симеуновића, коме є Самуило, по речима древногъ известія, *дао да влада* Скоплѣмъ, и у Грку

---

[1]) Cedr. II. 530.

Азоту, кои є добыо драчку область. На ово намъ указуе и известіе лѣтописа о бугарскимъ велможама, кои водише на войску своє *властите пукове* (*οἱ μεγιστᾶνες τῶν Βελγάρων. . . . μετὰ τῶν οἰκείων ἕκαστος ταγμάτων*); (1) напослетку губи се о овомъ свака сумня, кадъ погледамо на непрекидне издае оны велможа, кои, као што ћемо ниже видети, готово вазда на свою руку часъ воєваше съ Грцыма, часъ чињше шњима договоре и предаваше имъ се.

При такомъ полажаю Бугарске, не беше по византискогъ цара ништа паметніе до онога плана, кога се сада приватіо, т. є. да напада Самуила на удаљнымъ краєвима њгове државе.

И тако посла Василіє г. 1000 силну войску преко источногъ Балкана путемъ, коимъ є Цимисхіе толико пута водіо Грке. Грчке воће заузеше (незна се да ли ли силомъ или издаіомъ) великій Преславъ (близу Шумле), (2) Плисковъ[3]) и малый Преславъ (или Переяславацъ) на Дунаву, [4]) и врнуше се назадъ, као победители[5]),

---

[1]) Cedr. II. 469.

[2]) На месту старогъ великогъ Преслава, стои сада село, о коме читамо у цариградскомъ Вѣстнику (одъ 14. Септ. 1857): . . . „къ наше-то село Преславѣ, . . съ считатъ днесь до 200 кжщи Българскы . . . и 100 кжщи Тврцы . . . И є направено наше-то село до полы на Балканъ-атъ, и разложено до самїатъ пѫть между Шуменъ (Шумла) и Котелъ (Казанъ) кое-то има четыри часа растоніе отъ Шуменъ кѫмъ западъ и є много єдно прекрасно мѣсто . . . и є много любопытно Българомъ заради ветите (стари) мѣ зданіѧ що ѫ остали отъ старовременните владѣтели Български: що-то и до днесъ има да стои останала нѣкоѧ часть одъ крѣпость-та мѣ.“

[3]) Незна му се положай.

[4]) Прислављ близу Мачина.

[5]) В. Кедр. II. Припис̃ъ узъ Слав. преводъ Манасина лѣтописа (по изданю Черткова). Gзи Василіє царь разби Gамоила царѣ Българомъ по в. ци (т. є. трипутъ) и прѣатъ Бдын и Плискѫ и великы Прслак и малыи, и прочаѧ

оставивши у овымъ градовима посаду. [1])

Слѣдеће године (1001) поведе войску самъ царъ на противну страну, на югъ преко Солуна. Самуило му неизађе на сустретъ; што га є задржало не знамо. Война се све то више усредсређавала око укреплѣны градова бугарски. Поодъ Василія започео се био знаменитимъ успехомъ. Верію му предаде бугарскій управитель Драгомиръ, кои за то бы награђенъ насловомъ проконзула римскога царства. Одъ Веріе пође царъ далѣ на югъ къ тесалской границы, и обседе Србчиште (Сербчище, Сервія западно одъ Олимпа). Овде се истина браніо бугарскій войвода Никола (прозванъ Николица због малога стаса) храбро и упорно; али напослетку заузеше Грци градъ, и самъ Николица паде имъ у руке. Царъ га теде придобити, те га поведе собомъ у Цариградъ, назвавши га тамо патриціемъ. Али Николица не теде быти издаицомъ, него умакне къ Самуилу. Самуило чувши да се грчкій царъ у Цариградъ вратіо, науми користити се нѣговимъ одсуствомъ те удари на Србчиште, и пріоне съ Николицомъ заедно да га заузме одъ Грка. Но Василіє доће исте године и по другій путъ тамо, ослободи Србчиште, узбивши Самуила натрагъ. Николица потегне некако у грчке редове, те га приведоше опетъ као сужня предъ Василія, кои га не теде више на свою страну приволявати, него заповеди да га врегну у затворъ.

Одъ Србчишта пође Василіє не на Самуила, но на южный край нѣгове државе, на Тесалію, како бы ову найпре отргао одъ Бугарске. Безъ велика труда, као што се чини, заузе онъ тамошнѣ тврђаве, у кои-

---

градовы многы, иж и Скопіе прѣдано бысть ємѹ Романомъ сына Петра царѣ. тамо бо бѣ далъ ємѹ Самоилъ-царь кладати. ибо Блъгаре до Охрида и до Драча и далѣ царьствоваше.

[1]) Ово се види изъ найдальи завладања василіевы у Бугарской.

ма беу Бугари, и подиже изнова Самуиломъ порушене градове. Поватане Бугаре одведе Василіє у тако званій Волеръ, кои є лежао, као што се мысли, у южцой Тракіи за родопскомъ горомъ. [1])

Онъ разреди свою войску по Тесаліи, и враћајући се назадъ дође подъ Водену, єдну изъ главны самуиловы тврђава у южной Македоніи, на путу међу Солуномъ и Оридомъ. Овай градъ стаяше на стрмымъ стенама 80 стопа высоко; око нѣга віюгаше потокъ, текући подземнимъ коритомъ изъ островскогъ єзера сачињаваюћи подъ градомъ неколико водопада. [2]) После дужевремене обсаде заузе царъ исту тврђаву. Чудно є што Самуило не дође да избави ову главну обрапу своє државе. У Водену заостаде яка посада, а Бугаре, кои бранише града, преселише опетъ у Волеръ. Ньовъ начелникъ Дражанъ, човекъ одличне храбрости, кои такођеръ допаде у грчке руке, показує намъ своимъ примеромъ у како великомъ размеру беше византискій животъ тога доба противанъ больимъ Бугарима. Онъ замоли цара да му допусти живѣти у Солуну, и добивши дозволенѣ ожени се съ ћери првогъ старосте (*περιβατάριος*) храма св. великомученика Димитрія. У Солуну му се двоє деце родише, али онъ се не мога тамо привикнути, него утекне изъ грчкога града; Грци га увате, тастъ га посредствомъ своимъ избави одъ казни. Онъ утекне и по другій путъ, буде уваћенъ али му опетъ опросте и оставе га у Солуну. Овде живеше онъ у своіой новой породицы и доби іошъ двоє деце; па ипакъ побеже и трећій путъ,

---

[1]) *Βολερός*: овай се край налазаше близу Мосинополя (о комъ в. горе) као што се увиђа изъ византиски лѣтописа. Погрешно є оно, у бугарской Шафарикомъ изданой грамати (Изб. Хрис. 2) читанѣ или кωлєри, подлино є овако или кωдрин (т. є. Єдрене, Адріанополь). Вид. чланакъ С. Н. Палаузова у 1. части Изв. Вт. Отд. Акад. Наукъ.

[2]) Кедр. II. 435. Ami Boué Itin. I. 281.

и када опетъ допаде грчки рукъ не нађе више помоћи, набію га на колацъ.

Год. 1002 управи Василіє свой поодъ опетъ на источный край Бугарске. Имаюћи овде неколико точака обране — у Балканима великій Преславъ, на Дунаву Переяславацъ и Силистрію — могаше царъ лако узъ Дунавъ мало по мало истискивати Самуила изъ праве Бугарске. Онъ дође подъ Видинъ, и држаше га 8 месеціи у обсади. Напослетку га заузе. Царъ поново и утврди видинска утврђеня и оставивши у њима єданъ део войске владаше у Бугарской дужъ целогъ Дунава. Само іошъ на западномъ углу Београдъ припадаше Самуилу. — За времена видинске обсаде, Самуило нападне на Єдрене (у оридской области) у мыслима обуставити тиме цара одъ далећъ нападая. Съ великомъ свечаношћу и литіомъ празноване у Єдрени данъ успенія пресв. Богородице, кадъ Самуило удари и уђе у градъ. Незнамо зашто се тамо Бугари не задржаше, него се врнуше назадъ съ богатствомъ єдренски граћана.

Одъ Видина ніє ишао Василіє истимъ путемъ натрагъ, него намысли смелимъ кретанћмъ у само срце Бугарске пронићи. Повуче войску на югозападъ, по свой прилицы крозъ Нишъ и по долньой Морави, поруши на путу неколико бугарски градова и дође подъ Скоплѣ (у старимъ споменицыма Скопіе, турски Ушкюпъ), єданъ одъ првостепены столны градова Бугарске, као што га назива савреneный историкъ. [1]) Самуило очекиваше непріятеля и стаяше съ войскомъ своіомъ у Скоплю на южной страни Вардара. Беше єсенѣ време, река се разлила и Самуило се ослони на заштиту воде тако исто неразборито, као што то беше мало пре подъ Фарсаломъ у Тесаліи учиніо. Єданъ одъ царевы войника нађе бродъ. Грци се пре-

[1]) Кедр. II. 527.

бацыше кришомъ преко воде, и Самуило не смеде започети боя. Онъ умакне за времена, оставивши у рукама непріятеля свой чадоръ и цео бугарскій станъ. Тада се покори управитель Скопля цару, и предаде Грцыма овай важный градъ у руке. Овай издаица быя Романъ, сынъ бугарскогъ цара Петра, унукъ великога Симеуна, кога име узъ свое придеваше.[1]) Ово є послѣдня исторична радня прѣшнѣ знамените династіе бугарске. Царъ награди несретнога Романа Симеуна са почестима, метне га за патриція, и за управителя града Авидоса у малой Азіи.

Изъ Скопля подигне се царъ на истокъ пловдинскимъ путемъ кои є водіо мимо главногъ западногъ ланца балкански гора. Овде се подуже задржа при обсади Перника, найважнієгъ града у овомъ краю Бугарске. Византиски историци фале бугарскогъ начелника у Перник у, по имену Кракру (*Κραχρᾶς*) као изврсногъ воєногъ мужа. Силомъ не могаше се заузети градъ, а Кракра быя неподкупльивъ. Царъ пође у Пловдинъ, и отуда врати се у свою столицу.

После овогъ великогъ поода не предузимаше Грци ништа важнієга противъ Самуила. Овладавши течаємъ Дунава, утврдивши се на источнымъ балканима, држећи у своимъ рукама ключъ Македоніе Водену, и имаюћи овде изнутра важну точку одпора Скоплѣ, упадаше Василіе тако рећи сваке године у Бугарску, рушећи све што му допаде руку. „Самуило“ као што увераваю византиски лѣтописци „не смеде га више сретати на равномъ полю, и избегаваше боя съ ньиме; са сви страна наносише му се удари, те изгуби тако свою прѣшню енергію. Извори не говоре намъ о подробностима овы радня, но планъ намъ є ясанъ. Онъ намераваше уморити Самуила непрекиднымъ на-

---

1) Кедр. II. 455. *Ῥωμανός . . . . Συμεὼν τῷ τοῦ πάππου ὀνόματι μετονομασθείς.*

падаима часъ са сѣвера, часъ съ юга, и стесняваюћи мало по мало онай кругъ, у комъ онъ браняше независность Бугарске, одсудный му ударъ текъ онда нанети, кадъ му држава спадне на саму оридску область. Єданъ одъ касніи византиски лѣтописаца [1]) уверава, да є Василіє своимъ наследницыма оставіо тай заветъ — да слѣдую по овой застаюћой системи у случаю нове борбе са бугарскимъ народомъ. Онъ є овековечіо успомену свои многотрудны поода противъ Самуила у надпису урезаномъ на мраморной плочи у состеновомъ манастиру близу Цариграда. У овомъ надпису предаде онъ Византіи тайну свои успеха: „ако се опетъ кадгодъ подигну Бугари [2]) — пише онъ, то се немогу они у моментанымъ биткама покорити, но валя имъ постепено заузимати градове и тврђаве, мало по мало разоноћавати землю, и напослетку ій извести изъ патиђ.“

Ова не сяйна по теретна война траяла є 11 година (1003—1013). Коликогъ є усиляваня она стала Византію, види се изъ тогъ нечувеного закона у римскоме праву, кога є Василіє издао поводомъ рата са Бугарима; [3]) наиме да неби каса оскудевала заповедіо є да богати имаю платити порезъ, са коимъ су сиромаси држави дуговали. За цело време рата оставляше онъ на страну сва друга државна дела, све друге непріятелђ, ограничуюћи се на єдину радню, коя му є прибавила насловъ бугароубице (*Βασίλειος ὁ Βουλγαροκτόνος*).

---

[1]) Никита Хоніата. 488.

[2]) Хоніата место имена Бугара, употребіо є име Влаа. Ово истиче отуда, єръ тада, када є онъ писао, владаше у Бугарской влашка династія, и име Влаа поста у пораби синонимомъ са именомъ Бугара.

[3]) В. Кедр. II. 456. 475. Єрменъ, Матія едескій (Dulaurier 37) говори подъ 1006—1007 г.: Basile rassembla toutes les forces de son empire et marcha contre les Boulgares. Il séjourna longtemps dans leur pays occupé à leur faire une guerre terrible.

Шта су све Бугари употребили на свою обрану, о томе немамо пойма, будући да немамо никаквы историчны података; али ньіовъ положай постаде, као што се чини, іошъ тежіи изненаднимъ ударомъ са севера.

Познато намъ є, да є земля међу Дунавомъ и Савомъ (данаш. Сремъ и Славонія) у IX. веку припадала Бугарской. У овай се край прибраше по свой прилицы многи Славени и потомци азіятски Бугара, бежећи предъ Мађарима, кои су, као што знамо, у 900 г. покорили обширне бугарске области на северной страни Дунава. Кадъ Цимисхіе заузе Бугарску, поста бугарскій войвода Баянъ независнимъ владаромъ у овой удаљеной земльи; шта више єдна стара скаска придає му насловъ краля.[1]) Њгова власть простирала се до г. Модруше у старой Либурніи (у дан. воєной границы). Цео овай край беше по већой части іошъ у незнабоштву. Войвода Баянъ замоли г. 994. знаменитогъ чешкогъ проповедника св. Войтѣха, — кадъ овай силный распространитель римско-катотички начела у славенскомъ свету пропутова крозъ Далмацію и Рватску г. 994. враћаюћи се изъ Рима у свою отачбину, — да се задржи мало у Модруши, и да обрати народъ у хришћанство; но незнамо да ли є онъ успео овде шта у своіой проповеди. Кадъ Самуило понови бугарску државу, то се на свакій начинъ и Баянъ покоріо новоме бугарскоме цару; известія византинаца указую на то, да є Сремъ припадао Самуилу.

На ову северозападну краину бугарске државе нападну Мађари. Мађарскіи лѣтописацъ приповеда, како є ньіовъ новообраћеный краль св. Стеванъ око год. 1005 „повео свою войску на Баяна,[2]) войводу

---

[1]) В. Фарлати. Illir. Sacr. III. 14.

[2]) (Thurocz изд. Швандтнера) 2, 30. „Post haec autem movit exercitum super Kean ducem Bulgarorum et Sclavorum,

Бугара и Славена кои живеше у земльи, непристу-
ной по самой природи. И тако после велика труда и
муке победи и уби войводу, и задоби силно благо,
особито у злату и драгоценомъ каменю. Онъ постави
тамо за управителя єдногъ одъ свои прадеда (Proavus)
по имену Солтана, кои затимъ добіе и Ердель и про-
зва се Ерделыи Солтанъ. Ово беше пайстаріи човекъ,
кои є доживео до времена св. краля, и зато є краль и
тео, да онъ влада овомъ богатомъ земльомъ. Обога-
тивши се силно овимъ благомъ, украси краль Стеванъ
саборну цркву у столномъ Београду, кою беше самъ
основао, златнымъ олтарима, крстовима, чашама, и одъ
злата тканымъ и драгимъ каменѣмъ осутымъ свештенич-

---

quae gentes loca naturali situ munitissima inhabitant: unde etiam multis laboribus et bellicis sudoribus praedictum ducem vix tandem devicit et occidit, et inaestimabilem copiam thesaurorum, et praecipue in auro et gemmis ac pracciosis lapidibus accepit; et locavit ibi unum proavum suum nomine Zoltan; qui postea haereditavit illas partes transilvanas, et ideo vulgariter dici solet Erdelii Zoltan. Erat enim ille antiquissimus qui vixerat usque ad tempora sancti regis, et ideo voluit ipsum esse super gentes opulentas etc. У тексту Туроца, кои є до насъ дошао, назива се бугарскій войвода Кеаномъ, но ово є по свой прилицы погрешка касніи преписалаца. У млетачкой хроницы Дандуле (у Муратора, XII. 233), гдѣ є известіе о пооду св. Стевана противъ Бугара очевидно преписано изъ каквогъ мађарскогъ лѣтописа, читамо не *Kean* но *Boam* (покварено *Boian*): „Rex quoque (Stephanus) devicto Boam Bulgarorum duce atque Sclavorum, de ejus thesauris aedificavit atque dotavit ecclesiam s. Mariae in Alba.“ Найправилніе є сачувао нѣгово име чешкій опатовачки лѣтописъ *Bajemus*. Мы смо већъ єдномъ означили како є у мађарскимъ лѣтописима постало Kean место Kerm (т. є. Кремъ или Крумъ) у имену знаменитога бугарскогъ владаоца IX. века. Преписалацъ Туроца, неразумеваюћи шта то значи у подлинику Boan, ставіо є место нѣга познато име бугарскога воће Kean-а. И тако се ова лажна форма подкрала у текстъ мађарскога историка.

кимъ ризама. Онъ є обдаріо ову цркву и друге божѣ храмове нужнымъ за богосдуженѣ свештенымъ утварима. Затимъ дође пресветый краль са кральицомъ и сыномъ своимъ св. Емерикомъ у градъ старый Будимъ, и не нашавши тамо зданія у коме бы се славіо творацъ, таки започе тамо градити обитель у име св. апостола Петра и Павла, и то одъ блага вишеспоменутогъ убієногъ Баяна. . . .“

Незнамо ништа казати у колико є Самуило учествовао у овомъ рату.

Наста кобно време по владара, кои є оца и брата убіо. Ослабљѣнъ борбомъ стараше се Самуило у природнымъ преградама одбыяти нападає византиски чета. Онъ утврди у родопскимъ горама узъ реку Струму, на путу изъ Гракіє у Македонію, кланце близу горе Беласице, кои се Кимбалунгъ (т. є. дуго полѣ) и Ключъ (*Κλειδίον*) звау, крозъ коє є обично у последнѣ време царъ Василіє на нѣгове области нападао. [1]) Онъ повуче туда широкъ шанацъ и бедемъ, и постави нань яку стражу. Самъ онъ стаяше съ вой-

[1]) Кедр. II. 457. *εἰδὼς οὖν ὡς ἔθος ἀεὶ τῶ βασιλεῖ διὰ τοῦ λεγουμένου κίμβαλόγγου καὶ τοῦ Κλειδίου ποιεῖσθαι τὰς διελεύσεις, ταύτην ἔγνω τὴν δυσχωρίαν ἐπιτειχίσαι.* Ма да не налазимо на имена оза два кланца у картама и описима, но ипакъ можемо точно ньовъ положай определити по географичнымъ податцыма, кои се у повести Кедрина о овомъ пооду налазе. Они се протезаше међу горама, коє се зову Арнаутъ-балканъ, Алибурунъ, Чаирли-балканъ, Плашкавица, Султаница и др. коє делени Тракію одъ македонски равница налазе се на путу изъ Сереса и Валовишта (Демиръ - Хисаръ) у Струмницу. На овоме путу видео є г. Григоровићъ (Очеркъ путеш. 146) гору Беласицу, кою споминѣ Кедринъ (II. 458 *Βελασίτζα*. Ово є варіянатъ кои треба правилно тако читати, у место у тексту написанога *Βαλαθίστα*). — Што се тиче имена Кимбелунгъ, то є оно очевидно романско, (цинцарско), и показує да на рецы Струми беше романскогъ живля іошь у XI. веку.

скомъ за бедемомъ. Василіе пође у пролеће г. 1014 путемъ на комъ га чекаше Самуило. Онъ покуша силомъ оборити преграду, али наиђе на якій одпоръ. Бугари одбише съ успехомъ све грчке јурише. Затимъ испаде Самуилу за рукомъ єдно оделенѣ своє войске непріятелю за леђа послати, подъ управомъ Николице єдногъ одъ больи бугарски воћа, кои преће тако храбро браняше Србчиште.[1]) Николица брзо пође на Солунъ, но предъ истимъ градомъ сретне га царскій наместникъ Теофалактъ Вотаніята са своимъ сыномъ Михаиломъ, и Николица изгуби мейданъ. Грчкій историкъ, кои є писао касніе панегирикъ цара Никифора Вотаніяте, прича намъ о юначкимъ делима, коя изврши у овой битки отацъ Никифоровъ Михайло. — Безпристрастія не ћемо наћи у ћеговымъ речима, но ипакъ морамо ій пріобштити, неимаюћи шта болѣга. „Кадъ се опо примаче Солуну — приповеда Аталіота, — голема сила Бугара, то се войвода (Михайло Вотаніата, сынъ намеетника Теофилакта) неустраши. Приправи у граду све што є нужно за обрану, а самъ съ неколицыномъ коняника пође у полѣ, и уздаюћи се у храбрость толико исто, као што се непріятель уздаше у гордость свою и надежду на превагу свое силе и оружја, устреми се управо на непріятельске редове. Цело полѣ прекри мртвымъ лешинама, и нико не могаше издржати ударце ћегове руке. Са свію страна бацаше непріятельи своя копля нань, но немогаше га нико изъ седла избити. Своимъ мачемъ одбіяше онъ оштра копля, и око ћега падаше Бугари, єдни безъ главе, други пресечени одъ главе до ногу, трећи по средъ

[1]) Овай се Николица, будући по другій путъ уваћенъ одъ Грка подъ Србчиштемъ, по свой прилицы искупіо быо. Кедринъ вели на другомъ месту о ћему (стр. 474): *Νικολιτζᾶς ὁ πολλάκις ληφθεὶς καὶ τοσαυτάκις ἀφεθεὶς* (т. є. Николица кои є быо толико пута уваћенъ и опетъ толико пута пуштенъ).

тела, и кіяметъ други у различнымъ ранама. И небројена непрегледна множина Бугара окружаваше га као море, грозећи утопити га у своимъ живымъ валима. Но онъ се бацаше на њи съ риканћмъ лава, обарајући немилице свакога кои му се приближаваше. Мало по мало, страомъ обузети, почеше они одступати одъ њега, и издалека бацати нань своя копля и стреле. Тада онъ скупивши свою дружину полети за уступајућима, и довршн поражай непріятеля, приморавши ій у бегству спасеня тражити. И када Михаило погледи на мложину коє поубіяни, коє бежећи, на ванприродно юнаштво коє самъ почини, увати га несвестица при помышляю о непостоянству людски дела, паде полумртавъ съ коня, васъ огрезнутъ у крви людской и у води реке (у коіой се борба десила). Овоме юнаштву чуђау се сва земальска поколеня. . . . .“ Ето таки су се тада писали панегирици на рачунъ несретногъ народа бугарскогъ.“

Царъ Василіє іошъ є єднако стаяо предъ непріятельскимъ зидомъ. Теофилакатъ и Михаило, победивши Николицу, саєдинише шньиме свою солунску посаду. Царъ већъ стаде очаявати о успеху свога поода, и мышляше како да натрагъ одступи, но пловдински войвода Ксифій избави га своимъ дрскимъ подузећемъ. Онъ се осмели и обиће гору Бѣласицу на коє подножю лежаше теснацъ. Обишавши є 29. Юлія 1014. год., спусти се сраовитомъ викомъ съ брега доле, и нападне съ леђа Бугаре, кои се браняу у редутима. У истый ма юриши и Василіє, и шанацъ бы заузетъ. Василіє поруши до основа бугарску работу, и пошри за разроєнимъ непріятелћмъ. Притиснути съ обе стране не браняу се Бугари. Многи изгибоше, а 15,000, као што се прича, паде у сужаньство. Самуило єдва умакну. Нѣга избави сынъ, кои юначки обараюћи непріятеля крчаше му путъ, и привативши га на коня донесе га у Прилипъ. Василіє, што є нечувено, даде

свима 15,000 заробљени Бугара очи ископати, остављајући съ пакленомъ ироніомъ на сваку стотину слепаца по єдногъ ромогъ вођу. И тако ій одпусти Самуилу.

Освоивши прелазъ крозъ родопске горе пође Василіє путъ Струмнице. На путу заузе тврдый Мачукъ (? *Ματσούκιον*). Примакнувши се Струмницы посла солунскогъ начелника Вотаніяту съ налогомъ да заузме горе око истогъ града, да попали тамо бугарска села, и раскрчи путъ да бы се могао натрагъ у Солунъ вратити. Бугари га пусте у своє горе, и када се истый, извршивши као што му се чињаше свой налогъ, натрагъ къ цару подъ Струмницу теде вратити, опази да є забасао у непроодный кланацъ средъ высоки брдина, на коима стаяу Бугари, кои беу заклонѣни одъ свака удара те ваљаше немилице стене и бацаше стреле на ньи. Вотаніята погибе ту са целомъ четомъ своіомъ.

Ово устраши Василія и поремети му планъ; такій прекине обсаду Струмнице и врати се натрагъ у загорѣ т. є. у западный део Тракіе за родопскимъ горама. Тамо се заустави подъ Меленикомъ, якомъ бугарскомъ тврђавомъ, коя беше врло важна точка већъ потоме, што служаше Самуилу обраномъ при нѣговой радньи у Тракіи. Меленикъ стаяше на стенама Перинъ-дага, ограђенъ са свію страна коє стременима, коє пакъ вештачкимъ бедемима и редутима. Изъ целе околице стекоше се у градъ Бугари бранећи се туна одъ Грка. Неимаюћи наде силомъ освоити Меленикъ, посла тамо Василіє єдногъ одъ свои привржены евнуха Сергію кои беше особито вештъ у речи и лукавштини. Сергіє говораше тако разборито и лукаво, да се Меленичани склонише на предаю, положише оружѣ и ступише у византійско поданство. Василіє ласкаше имъ у сваку руку, и остави у Меленику грчку посаду.

Поражай подъ Бѣласицомъ беше за Бугарску якій

ударъ, кога немога опрати вотаніятова погибія подъ велицкимъ горама;[1]) заузеће Меленика быя другій не манѣ осетльивъ ударъ. Грећій найглавній ударъ младой држави, коя є єдва знала оданути, беше смртъ самуилова.

Нашла се гроза, коя є умела згрозити, и самога убицу кои є своґъ рођеноґъ оца, рођеноґъ брата и сродника смакнуо. Изображена Византія ужаснула є своіомъ нечовечносћу и саму нечовечну душу, кою є одранила „варварска“ Бугарска. Самуило палазаше се у свомъ престолномъ граду Преспи у тай паръ кадъ изведоше предань неколико иляда бугарски ослеплѣни войника. Овай призоръ не мога поднети. Полумртавъ суръва се на тле. И дошавши опетъ къ себи заиште ладне воде, но текъ што испи чашу притиште га люта „срдоболя“ (*καρδιάγμα*, тако говори лѣтописацъ); и два дана доцніе 15. Септембра 1014[2]) престаше живити.

У славенской повесницы мало ћешъ наћи овако трагичны особа. Кадъ бы мы іошъ више шта знали о Самуилу, како бы намъ се онда текъ представіо овай великій и страшный образъ!

Ђ. В.

(Свршиће се).

---

[1]) Тако се назива онай ланацъ гора южно одъ Струмнице, кои се протеже солунскимъ путемъ, где є по свой прилицы Вотаніята страдао.

[2]) По тадашнѣмъ брояню 1015 г.

III.

ШТАТИСТИКА

Бачкихъ Православныхъ Парохія и Бачкогъ православногъ свящeнства

ГОДИНЕ 1733.

(Продуженѣ.) *

Байша поредъ 39 Домова.

1. Яковъ Михайловићъ.
2. Николай Сусићъ.

Кула поредъ 251 Домова.

1. Михаилъ Живковићъ.
2. Данило Поповићъ.
3. Стефанъ Михайловићъ.
4. Савва Компанићъ.
5. Яковъ Исаковићъ.

Лалићъ поредъ 134 Домова.

1. Сvнаитъ Поповићъ.
2. Алекса Недељковићъ.
3. Ефремъ Лукићъ
4. Петаръ Павловићъ.

Парабућъ поредъ 111 Домова.

1. Марко Іоанновићъ.
2. Андрей Груићъ.

---

*) Види Срб. Лѣт. 1859. ч. II.

3. Лазаръ Іоапновићъ.
4. Несторъ Петровићъ.

Дероня поредъ 126 Домова.

1. Стефанъ Михайловићъ.
2. Лазаръ Новаковићъ.
3. Василіе Поповићъ.
4. Григоріе Георгіевићъ.

Пивнице поредъ 145 Домова.

1. Дмитаръ Карановићъ.
2. Георгъ Обреновићъ.
3. Мойсей Живићевићъ.
4. Петаръ Трифуновићъ.
5. Петаръ Панићъ.
6. Николай Белянинъ.

Деспотъ С. Иванъ поредъ 130 Домова.

1. Стефанъ Поповићъ.
2. Григоріе Поповићъ.
3. Савва Груићъ.
4. Сумеонъ Григоріевићъ.
5. Іоаннъ Поповићъ.
6. Кузманъ Булићъ.
7. Атанасіе Вуйковићъ.

Силбашъ поредъ 109 Домова.

1. Илія Живковићъ.
2. Цирилъ Максимовићъ.
3. Ігнятіе Николићъ.

Параге поредъ 103 Домова.

1. Стефанъ Савићъ.
2. Георгій Іоанновићъ.
3. Мойсей Прерадовићъ.

Товарищево поредъ 127 Домова.

1. Михаилъ Гавриловићъ Протопресвитеръ Паланачкій.
2. Илія Милосављевићъ.
3. Лазаръ Ивановићъ.
4. Харитонъ Поповићъ.
5. Нићифоръ Пиварскій.
6. Прокопіе Теодоровићъ.
7. Андрей Стойковићъ.

Обровацъ поредъ 126 Домова.

1. Алексій Живковићъ.
2. Гаврилъ Радивоєвићъ.
3. Петаръ Іоанновићъ.

Паланка поредъ 419 Домова.

1. Савва Марковићъ.
2. Теодоръ Бачлићъ.
3. Григоріе Протићъ.
4. Іоаннъ Саввићъ.
5. Аврамъ Єрковићъ.
6. Теодоръ Рупићъ.
7. Василіе Симићъ.

Чебъ поредъ 115 Домова.

1. Илія Іоанновићъ.
2. Гавріилъ Іоанновићъ.
3. Михаилъ Маріяновићъ,

Кулпинъ поредъ 105 Домова.

1. Іоаннъ Вуковићъ.
2. Іоаннъ Нешићъ.
3. Симеонъ Поповићъ.

Петровацъ поредъ 40 Домова.*

1. Живанъ Милутиновићъ.
2. Филиппъ Арсеновићъ.

Бегечъ поредъ 105 Домова.

1. Несторъ Нинковићъ.
2. Стефанъ Симићъ.
3. Георгіе Недићъ.

Гложанъ поредъ 95 Домова.

1. Стефанъ Крестићъ.
2. Петаръ Радивоевићъ.

Футокъ поредъ 461 Домова.

1. Аѳанасіе Бомићъ.
2. Стефанъ Григоріевићъ.
3. Петаръ Николићъ.

Пирошъ поредъ 85 Домова.

1. Захарія Веселиновићъ.
2. Михаилъ Веселиновићъ.

Кисачъ поредъ 110 Домова.

1. Леонтія Поповићъ.
2. Павелъ Миладиновићъ.

Шове поредъ 82 Домова.

1. Григоріе Поповићъ.
2. Максимъ Поповићъ.
3. Георгіе Крестићъ.
4. Леонтіе Поповићъ.
5. Василіе Станимировићъ.

---

*) Мѣста са * назначена нитъ имаю парохіе, нитъ пароха, нитъ коѳ душе православне.

Куцура поредъ 65 Домова. *

1. Стефанъ Миладиновићъ.
2. Аврамъ Гайновићъ.
3. Кузманъ Георгіевићъ.

Керъ поредъ 141 Домова.

1. Савва Стойшићъ.
2. Павелъ Негованновићъ.
3. Гаврилъ Ботићъ.
4. Мойсей Максимовићъ.
5. Іосифъ Новицкій.

Вербасъ поредъ 243 Домова.

1. Лука Секулићъ.
2. Петаръ Довіярскій.
3. Сима Радосавлѣвићъ.
4. Михаилъ Радовановићъ.
5. Іоаннъ Живановићъ.
6. Павелъ Аларгићъ.
7. Атанасій Гагићъ.

Темеринъ поредъ 183 Домова. *

1. Іоаннъ Міодраговићъ.
2. Теодоръ Савићъ.
3. Павелъ Поповићъ.
4. Стефанъ Остоићъ.
5. Василіе Живановићъ.

(Продолженіе слѣдуе).

Сообщіо

Ісидоръ Николићъ Сроградскій.

*) Јарак = потрава.

III.

ПЕСМЕ.

I.

ИСТОЧНЫЙ БИСЕРЪ

одъ

J. Јовановића.

1.

Дигну чадру *) горе!
Зашто крієшъ лица?
Крієл' се у башти
Румена ружица?
Ніе л' Богъ и тебе,
Ко и цвеће што е,
Створіо на уресъ
Миле землѣ свое?
Неће онъ да така
Сяяна лепота
Предъ светомъ се кріе,
У таму замота.

Вргни чадру! светъ бы
Само тебе глед'о,
Єръ нема девойке
Ко што си ты, чедо!

---

*) Чадра = покривало.

Пусти оку нека
Любавъ — искре креше,
Пусти усне некъ се
Умилято смеше, —
Не кріи се докъ оно,
Друго сунце сива,
П' онда некъ васъ скупа
Само ноћъ покрива.

Бацы чадру горе!
Та іошъ таке моме
Ніе имо Султанъ
У харему своме,
'Ваке очи чисте,
Велике и миле,
Трепавице дуге
Одъ найлепше свиле;
За то дигни очи,
Чадру горе хити,
Немой свою славу —
Нашу срећу крити.

2.

ПЕСМА УЗЪ ПЕХАРЪ.

Напуни пехаръ,
Понуди све, —
Мударъ ко піе,
Луда ко не!

Свугде се піе, —
Лепъ є то знакъ.
Дисанѣ шта є
Већъ пити зракъ!

Мырищућ' піємъ
Изъ цвета цветъ,
Гледанћ шта є
Већъ пити светъ!

Полюбацъ пои
Изъ чаше две! —
Блаженъ ко піе,
Боланъ ко не!

Слушаюћ' піемъ
Различну слас'
Песму славуя,
Бал'лайке гласъ!

Напуни пехаръ,
Понуди све, —
Мударъ ко піе,
Луда ко не!

3.

Ніе оно сунце горе
Што расипа зраке свое,
Већъ у плавомъ огледалу
Огледа се лице твое.

Немой мыслит' да су звезде
Што на небу ноћу сяю,
То анђели рупе буше,
Да се тебе нагледаю.

Ніе оно младый месецъ,
Већъ се небо ноктомъ гребе,
Што у себи има рая,
А у раю нема тебе.

4.

САКИ, БІЯРЪ БАДЕ. *)

Саки, біяръ баде!
Пролеће е ту —
Єсть, тако ми браде,
Садъ бы умръо ту.
Лако є умрети,
Омаръ живет' знаде,
Онъ 'вако єднако:
Саки, біяръ баде!

Саки, біяръ баде!
Светъ є овай вртъ,
У нѣму имаде
Єданъ цветакъ — смртъ;
Кадъ све друго цвеће
Бенъ Омаръ покраде,
Леђ' ће па умреће.
Саки, біяръ баде!

5.

Коса зумбулъ, недро босиљ,
Ружице су уста нѣна; —
У колевцы ніе млекомъ,
Мырисомъ є одоена.

Очи звезде, чело месецъ,
А сунце є любавъ нѣна; —
У колевцы ніе млекомъ,
Светлошћу є одоена.

---

*) Значи: крчмару донеси вина.

6.

Да ти ніе коса црна
Была бы ми песма већа,
Али ко бы млого пев'о,
Комъ є тако црна срећа.

II.

РАІО, ТУЖНА РАІО . . . .

Раіо, тужна раіо, кадъ се тебе сетимъ,
Не бы да ти певамъ, већъ бы да те светимъ.

Да те светимъ, света горо, облистана
Одъ увела, бледа, турска њулистана.

Што му вену руже већъ подъ горомъ црномъ,
Па опетъ кукавну землю копа трномъ.

Изъ туђегъ є света, престо є да руди,
Па бы да се шкропи изъ крвавы груди.

Ей, а ди є сунце, да се ньиме суше,
Те крваве каплѣ са увеле руже.

Да осуши каплѣ, да ружу изгори,
Да остане за ньомъ текъ мырисъ у гори.

Изъ тога мыриса песма да заори,
Кадъ се ото сунце за навекъ разгори.

Ей, а ди є сунце? пытамъ србске горе,
А оне ми веле: и у теби море!

Раіо, тужна раіо, кадъ се тога сетимъ,
Не бы да ти певамъ, већъ бы да те светимъ.

Л. К.

III.

МЕНЕ СТРЕЛЯ . . .

Мене стреля очицама,
А мелеми усницама,
Па лелече: „Лане мој!
„Ој ел' верно срце твоје?“

Плану срце раздрагано,
Љубихъ драго расплакано,
Сисахъ мелемъ са усница,
Медне стреле изъ очица.

Ој да верно срце није,
Да за туђимъ златомъ бије,
Ја нђму де 'но стои,
У ты буйны груди твои.

Д. Павловићъ.

IV.

СОКОЛИ, СОКОЛИ!

Соколи, соколи!
Што сте тако ретки?
Гнђздо вамъ је сада
Текъ у приповетки.

Српске тице красне,
Изъ старине свете,
Де сте, де сте? Ђеръ намъ
Изгинут' не смете.

Плачете ли дегодъ
За юнаци стари?
Илъ молите Бога
Да нове подари.

Ј. Јовановићъ.

V.

ПОСЛЕ ПОГРЕБА.

Сараніо самь любавъ
Дубоко у землю,
Ди дуси и вампири
Свой конакъ узимлю.

Прилетише зефири
Целиваше є сви,
Зефири и лепири —
Ал' она мирно спи.

Прилетили су зраци
Да гробъ целиваю,
А сиђоше облаци
Да сузе ливаю.

Зефири и лепири
Целиваше є сви,
И зраци и облаци —
Ал' она мирно спи.

Ошъ приђе єданъ зефиръ,
Ошъ єданъ божіи зракъ,
Ошъ єданъ ломанъ лепиръ
И исплаканъ облакъ.

На усти ноћный зефиръ,
У грудма божiи зракъ,
У струку ломапъ лепиръ,
У очима облакъ.

Приклонила є главу
И клекла надъ гробомъ,
Оросила є траву
И цвеће подъ собомъ.

Подъ томъ анђелскомъ росомъ,
Подъ росомъ милости,
Заръ може покойница,
Заръ може iошъ да спи?

Та тако бы iошъ спила,
Та како, како бы? —
Прекипну божя сила
И гробъ се раздроби.

Прилетише зефири,
Запояше iой сви:
„Преобразилъ ся єси,
О Боже милости!“

Л. Костићъ.

VI.

КАКО БЫВА.

Попiо самь чашу вина,
Попiо самь другу, трећу,
Друштво пiє iоште єдну,
А я не знамъ касти нећу.

Испiо самь петy, шесту,
Па и седмой доћохъ на дно,
Онда ме є заболело
Срце моє давно ядно.

Уздахн'о самь два три пута
Узъ чашицу узъ девету, —
П'онда дрекнухъ: дайде вина
Кол'ко га є годъ на свету! —

J. J.

VI.

ЕТО ЦВЕЋА . . . .

Ето цвећа, а ето лепира,
Шаренъ лепиръ не да цвећу мира,
Люби ружу, любицу и крина,
Люби зумбулъ, люби рузмарина.

Кадъ умремо, не знамъ, рано моя,
У комъ цвету цва'ће душа твоя,
Али моя узеће за цело
Лепирово шарено одело.

Д. Павловићъ.

VII.

ЕЙ НЕСРЕЋО . . . .

Ей, несрећо земльо,
Ты блудницо свецка!
Пунія си греха,
Него што си песка.

Та то нису горе,
То планине нису,
Што се тамо модре
У големомъ низу;

Већъ маснице то су
Твога грешногъ тела,
Богъ є тебе шибо
За прецрна дела.

II.

Летећи по свету
У мукама лютымъ,
Маснице си гноємъ
Нагноила жутимъ.

III.

Маснице су млого
Примамиле псето,
Да ти лижу тело,
Раняво, проклето.

IV.

Они лижу твоє
Скупоцено блато,
Лижући ее теше;
То є, веле, злато.

V.

Ей, несрећо земљо,
Ты блудницо свецка,
Пунія си греха,
Него што си песка.

Л. К.

IV.

СРБСКЕ НАРОДНЕ ПРИПОВЕДКЕ.

1.

Балоня и Лисъ.

Боловао єданъ човекъ деветъ година, и што годъ ко рече да чини па да ће се излечити, то є и чиніо, те у томъ све иманѣ своє потроши, а никако да оздрави ни да се излечи. Десете године присни му се, да му седъ човекъ у кућу дође и рече: „Тражи у свету гиздаву тицу, одъ нѣ начупай перя, па се накади, те ћешъ оздравити.“ Ово рекавши нестане га изъ собе. Сутра данъ приповѣди боланъ отацъ сыновима шта є сніо. А имао є три сына. Одма найстаріи рекне отцу своме: „Єли просто, отацъ, да я идемъ у свѣтъ, да потражимъ гиздаву тицу и да ти донесемъ перя одъ нѣ?“ „Да ти є Богомъ просто, сынко! рече отацъ, иди и ако ми добавишъ перя одъ гиздаве тице, те се тимъ накађенъ излечимъ, чини ћу те наслѣдникомъ и ове куће надъ главомъ.“ Онда сынъ узме сланине и леба у торбу, а штапъ у руке па хайд' по свету. Цео онай данъ ишао є и текъ предъ вече наиђе на єдну шуму, у коіой ће да ноћи. Наложи подъ єднимъ растомъ ватру, направи сошице и ражань, натакне на ражань сланину, и почне є пећи себи за вечеру. У томъ наиђе єданъ лисъ, па се стане поиз-

далѣ умилявати, тамо амо репомъ машући, и полако све то ближе и ближе къ нѣму примицати се. Овай кадъ опази лиса, дрекне на нѣга: „Пуй лису! одлази далѣ, докъ те нисамъ повіяо и замлатао; єръ ако те поћемъ млавити, неће ти кожа ни на решето валяти, а кам' на што друго.“ Лисъ се текъ мало натрагъ потакне, па онда опетъ къ нѣму ближе и ближе. Овай на то продере се на лиса ячимъ гласомъ: „У пуй! лису! одлази далѣ, докъ те нисамъ повіяо и замлатао; єръ ако те поћемъ млавити, неће ти кожа ни на решето, кам' на што друго валяти.“ Лисъ се опетъ мало далѣ потакне, па онда опетъ къ нѣму ближе и ближе. У томъ скочи овай одъ ватре, па съ ражнѣмъ у руцы потрч' у шуму за лисомъ. Лисъ беж' па беж', а онъ за њимъ те за њимъ, и кадъ га лисъ добро одъ ватре у шуму заведе, притрчи побрже на пречацъ къ ватри, те му савъ лебацъ изъ торбе поєде. Кадъ се онъ по томъ къ ватри врати, има шта и видити, леба ни залогая, торба изгрижена и издрпана. У той лютини бацы и ражань са сланином у шуму, па онако уморанъ и єдакъ и гладанъ легне те заспи. У томъ лисъ прије лагано, те му одгризе носъ. Кадъ сутра данъ сване, а онъ къ некой води да се умієе, али има шта и видити, нема носа. Онако нагрђенъ не хтеде далѣ у светъ, него се врати натрагъ и дође кући, никомъ ни речи не рекавши, срдитъ, лютитъ, да немож' быти горій.

Ово видећи средньій сынъ, приступи къ отцу и рекне: „Єли просто, отацъ, да я идемъ у светъ да потражимъ гиздаву тицу и да ти одъ нѣ перя донесемъ?“ И овоме рекне боланъ отацъ: „Да ти є Богомъ просто, сынко! иди, и ако ми добавишъ перя одъ гиздаве тице, те се тимъ накађенъ излечимъ, чини ћу те наслѣдникомъ и ове куће надъ главомъ.“ И средньій сынъ узме сланине и леба у торбу, па торбу на леђа, а штапъ у руке, те хайд' по свету. Ишао є цео онай

данъ, и текъ предъ вече наиђе на єдну велику шуму. Ту га увати ноћъ, те ће подъ єднимъ растомъ да преноћи. Наложи повећу ватру, пачини сошице, удари ій крај ватре у землю, оделя ражањ, на ражањ натакне комадъ сланине, па ће пећи да вечера. И на овога се наврзе онай истый лисъ, кои му є и старієгъ брата нагрдіо, па се стане поиздалѣ полако привлачити тамо амо репомъ вртећи. А овай кадъ опази лиса, дрекне на нѣга: „Ты си вальда и могъ брата нагрдіо, пуй липсао! одлази безъ трага не было те!“ Лисъ потакне се мало натрагъ, па онда опетъ ближе и ближе. Онъ се іошъ већма продере на лиса: „Пуй липсао! одлази безъ трага, єръ ако те я уватимъ, па те пођемъ деветати, неће ти кожа ни на протакъ, кам' на што друго валяти.“ Лисъ се опетъ потакне мало натрагъ, па онда опетъ ближе и ближе къ нѣму. Кадъ онъ то види, ђипи одъ ватре съ ражњемъ у руцы, па држ', потрч' за лисомъ. Лисъ нагне у шуму, па бежъ; овай за њимъ, а лисъ беж', те кадъ га у шуму далеко заведе, онда се брже врати къ ватри, те му савъ лебацъ поєде и торбу изгризе. Кадъ овай дође къ ватри има шта и видити, лебацъ поєденъ, торба изгрижена и нагрђена да немож' быти гора. У лютини онако уморанъ и єдакъ бацы сланину на ватру те изгори, а онъ легне те заспи. Кадъ є заспао, дође лисъ те му оба ува одгризе. Кадъ у ютру устане, и види како є нагрђенъ, врати се исто тако као и онай првый кући, у лютини никомъ ни речи не рекавши.

Ово видећи наймлађій сынъ, кога су Балоньомъ звали што є увекъ врло балавъ и нечистъ быо, приступи къ отцу и рекне: „Єли просто, отацъ, да я идемъ у светъ, и да добавимъ гиздаву тицу да те лечимъ?“ И овоме рекне отацъ: „Да ти є Богомъ просто, сынко! ал' є слабо у те поузданѣ! Ко ће хтети теби, тако балавомъ и манитомъ, шта дати у свету,

скапаћешъ ми одъ глади.“ Али Балоня одговори: „Не бой се ты тога, отацъ, само єли просто и благословено?“ „Да ти є Богомъ просто, сынко!“ рекне отацъ. Балоня полюби отца у руку, а съ браћомъ се опрости, па айд’ у светъ, да тражи гиздаву тицу. Одіо є онай цео данъ, а у вече наиђе на ону исту шуму, у коіой су му браћа онако грдно прошла. Наложи подъ єднимъ высокимъ дрветомъ ватру, начини сошице, натакне на ражань комадъ сланине, те ће пећи себи вечеру. У томъ ето ти оногъ истогъ лиса, па се стане и око њега умилявати, тамо амо репомъ вртећи. Балоня чимъ опази лиса, стане му тепати: „Оди чики, лису! не бой се, не ће теби чика ништа!“ На коє лисъ ближе и ближе докъ край ватре до њега не седне, и кадъ су испекли сланину, онда лепо вечераю па легну спавати. Сутра данъ кадъ устану, приповѣди Балоня лису, како има отца болестна кодъ куће, и куда ће. Онда му рекне лисъ: „Я ћу теби казати гди є гиздава тица, и ако ме послушашъ, то ћешъ є добыти.“ „Оћу, брате лису, како не бы“, дода Балоня. И тако се крену на путъ. Кадъ дођу до єдне велике куће у истой шуми, рече лисъ Балоньи: „Иди, брате, садъ у ову кућу, па кадъ на прва врата наиђешъ, а ты врата полако отвори, па уђи унутра. Тамо у соби видићешъ млого кићены кавеза, и у кавезима свакоякій лепій тица. На среди собе стои златанъ стубъ, и о стубу виси съ єдне стране празанъ златанъ кавезъ, а съ друге гвозденъ, и у њему гиздава тица. Немой, не шали се главомъ, да се како преваришъ, и да вадишъ гиздаву тицу изъ гвоздена кавеза па да є у златанъ мећешъ; єръ ако метнешъ тицу у златанъ кавезъ, тица ће почети певати, па ће те уватити, те ћешъ главомъ платити. „Не ћу, брате лису, како бы я то чиніо, само да є мени гиздаву тицу у руке добыти.“ Ово рекавши Балоня, оде управо у авлію. Чимъ онъ у авлію али одмахъ спази велика врата, те

хайд' къ њима, отвори ій, па брже у собу. Тамо се чисто занесе кадъ угледа онолике силне тице, и тако лепы кавеза, да незнашъ кои є одъ когъ лепшій и красніи. На среди собе види єданъ златанъ стубъ, и о стубу съ єдне стране златанъ, а съ друге стране гвозденъ кавезъ. У гвозденомъ кавезу гиздава тица невесела стои на пречаги, те се скукуньила, па дрема. Кадъ Балоня види онай златный кавезъ, и како гиздава тица у ономъ гвозденомъ онако невесело дрема, заборави се, гди є, и рекне: „Та не могу є одъ жалости у томъ гвозденомъ кавезу носити.“ Отвори врата у гвоздена кавеза, па извади гиздаву тицу и метне є у златанъ кавезъ, а она се стресе одъ радости, па почне певати. На певањ стеку се чувари, Балоню увате, па га добро издеветаю и предаду га судіяма, да му суде. При испыту каже Балоня судіяма, да има кодъ куће отца, кои одъ млого година болує, и како му се за гиздаву тицу присниło, па є са тогъ дошао, да носи гиздаву тицу, да своґъ болноґъ отца вида. Судіє преслушавши га, опросте му смртну каштигу, и рекну му: „Ако ты нама добавишъ гиздавога коня, мы ћемо ти дати гиздаву тицу, па є носи кући, те лечи болна отца своґа.“ Ово рекавши одпусте га. Дође Балоня лису, и приповѣли му све по реду, како є прошао, и шта му рекоше судіє. Лисъ укори Балоню, и рекне: „Кадъ ме ниси тео послушати, а ти айде за мномъ, па ћешъ више имати, ал' ћешъ више и патити.“ И оду далѣ у другій вилаєтъ. У томъ вилаєту наиђу на єдну велику шуму, а у среди те шуме на велике дворе. Лисъ рече тада Балоньи: „Иди садъ у ове дворе, па кадъ уђешъ у авлію погледай има ли ди живе душе. Ако видишъ кога, а ты се врати къ мени; ако никога не видишъ, а ты тражи црвена врата, та отвори и уђи унутра. То є штала, на среди исте видићешъ златанъ стубъ, за кои є везанъ гиздавый конь. Ты

брже одреши гиздава коня, изведи га наполѣ, па беж' съ њиме ма на кою страну, я ћу већъ изаћи преда те. Али немой, нешали се главомъ, да узмешъ златанъ сердамъ и да га на коня метнешъ, єръ ће конь у златномъ сердаму зарзати, па ће те уватити, те ћешъ главомъ платити.“ Нећу, брате лису, я то ни за свою живу главу радити“ рече Балоня и уђе полако у авлію, погледи на све стране, нигди живе душе, спази црвена врата, те управо къ њима па хайд' унутра. Кадъ онъ уђе, ал' тамо свакоякій коня оседланы, оружаны, немож' ій се одъ лепоте наогледати. На средъ штале стои златанъ стубъ. О томъ стубу съ єдне стране виси златанъ сердамъ, златна узда, златно седло, драгимъ каменѣмъ искићено, съ друге стране за истый стубъ везанъ є гиздавый конь, на нѣму одрпаный сердамъ, ружанъ и гаданъ, да немож' гадніи быти. Конь стои невесело па дрема. Погледи га Балоня па се замысли, шта ће, и како ће, па текъ проговори: „Та немогу те одъ жалости у томъ сердаму водити“, те стане онай старый съ гиздава коня скидати, а златный на њга метати. Таманъ Балоня златномъ уздомъ да заузда гиздава коня, и да на њга узяши, а конь зарже. На то се слете слуге, Балоню увате, добримъ промлате, и предаду га судіяма, да му суде. Судіє почну Балоню испытивати, а Балоня све по реду каже, како му отацъ болує, како му се приснило гиздаве тице перѣ, како є пошо, и гиздаву тицу нашао, и шта су му томъ приликомъ судіє досудили, и шта су му казали, да му чинити валя, ако жели гиздаву тицу имати. Судіє преслушавши га опросте му као и први смртну каштигу, али ће му рећи: „Ако ты нама добавишъ гиздаву дервойку, мы ћемо ти дати нашегъ гиздавогъ коня, ты дай коня за гиздаву тицу, а гиздаву тицу носи кући те лечи свога болногъ отца.“ Кадъ су ово рекли одпусте га. Дође Балоня лису и приповѣди му све по

реду, како є прошао, и шта су му судіє казали. Лисъ укори Балоню іошъ већма, и срдито му рече: „Кадъ ме нисн умео послушати, ты ћешъ више имати, ал' више и патити.“ И тако оду чакъ у трећій вилаєтъ, и дођу до великій дворова. Садъ лисъ рекне Балоньи: „Иди у ове дворе, па кадъ уђешъ у авлію, видићешъ на средъ авліе єдну кулу. Ако у авліи никогъ нема, а ты отвори на кули врата, па уђи у кулу; тамо седи за златномъ трпезомъ гиздава девойка, преде неперяно кудельно влакно на дрвено вретено, а за врати стои алемова преслица и вретено на преслицы златно, а влакно огребено и оперяно. Она ће искати да іой дашъ алемову преслицу и вретено златно, но ти недай, нег' є увати за руку, па бежи до мене съ њоме; єръ ако іой дашъ алемову преслицу, она ће почети певати чимъ є узме у руке, те ћешъ главомъ платити.“ „Нећу, лису брате, ни за главу, како бы я то више чиніэ!“ рече Балоня и отиде управо у дворъ. Кадъ види да у двору нигди никогъ нема, отвори на кули крата и уђе управо къ девойцы. Кадъ у собу, алъ тамо гиздава девойка; лепа є, да неможъ лепша быти, седи за златномъ трпезомъ, те са дрвене преслице преде неоперяно влакно на дрвено вретено. Гиздава га девойка почне молити: „Кршћена душо, дай ми ону алемову преслицу иза врата, не могу ти више одъ туге гристи ово гадно влакно.“ Превари се Балоня и даде іой алемову преслицу. Чимъ гиздава девойка алемову преслицу себи за златанъ поясъ задене и златно влакно почне прести, одма се срадує, па почне певати да є милина слушати. На певанѣ гиздаве девойке стеку се слуге те ти Балоню добро промлатаю, и одведу судіяма да му суде. При испыту каже Балоня судіяма све по реду, зашто є дошао по гиздаву девойку. А кадъ судіє Балоню преслушаю, опросте му смртну каштигу, и рекну му: „Ако ты нама добавишъ златну крушку са златнымъ крушкама,

мы ћемо ти за златну крушку дати гиздаву девойку, ты подай гиздаву девойку за гиздава коня, гиздава коня за гиздаву тицу, гиздаву тицу носи кући, те лечи своґъ болноґъ отца.“ Ово му рекавши одпусте га. Дође Балоня къ лису невесео и приповѣди како є прошао. Лисъ га страшно укори зато, што га ни трећій путъ ніє послушао, па му рекне: „Кадъ ме ниси умео послушати, имаћешъ више, ал’ ћешъ и патити више“,— и тако оду далѣ и дођу опетъ у некій вилаєтъ. У томъ вилаєту стигну до єдне велике, широке и дугачке равнине, измеђъ четири брега, висока и велика. На среди равнине стои велико єзеро, средъ єзера єдна мала ада, средъ аде брежулякъ, на брежульку златна крушка, подъ крушкомъ колеба, а у колеби старацъ край ватре седи и чува златну крушку. Крушка ти є то, Боже, лепа, да незнашъ шта є, па се све єзеро одъ нѣ блиста и свѣтли. Лисъ рекне Балоньи: „Шта ћемо и како ћемо садъ? Чуна ніє, а весла ніє, како ћемо преко воде?“ А Балоня: „Не знамъ, брате лису.“ „Е! незнамъ ни я“, рече лисъ, па застане те се да у неке мысли, па онда држ’ на ново псовати Балоню: „Ил’ си лудъ илъ си пустъ, како я не бы оно тувіо, што ми се каже. Видишъ ли, море, шта си учиніо, да си ме у првый ма послушао, те бы већъ до садъ отца извидао.“ А Балоня се сневеселіо, па само што неплаче: „Видимъ, брате лису, да самъ кривъ, ал’ се већъ у томъ што бы неисправи; пег’ да ми є само златна крушка!“ Па почне тужити и проклиняти и златный кавезъ, и златанъ сersамъ, и алемову преслицу говорећи: „Госа васъ пожеліо! и ово и оно.“ И кадъ се Балоня ситъ изядиковао, рекне му лисъ: „Айд’ да пробамъ, бы л’ я могао быти чунъ, па ако се створимъ чунъ, ти одма седай у нѣга, те ћемо преко у аду.“ Ово рекне па скоч’ тамо, скоч’ амо, скоч’ више, скоч’ ниже а одъ нѣга чунъ. Балоня седне у чунъ, а лисъ све репомъ по єзеру веслай, веслай, те се

превезу. Ту се опетъ створи у лиса и рекне: „Я идемъ, па ћу се створити у великогъ комарца, те ћу се попети на златну крушку, а ты иди старцу у колебу, и погоди се, да га служишъ за златну крушку; али не шали се да задремашъ, єръ ћешъ изгубити главу, а я ћу те већъ шибати по образу и очима крилма. Кадъ га изслужишъ, ты узми вочку у руку па иди на оно исто место на обалу одъ кудъ си му дошао.“ Ово рекне па се створи у велика комарца и одлети на крушку, а Балоня оде управо у колебу старцу и рече: „Помоз' Богъ, деда!“ А старацъ: „Богъ ми те помогао сыико! одъ кудъ тако, и коє добро?“ „Я самъ пошао у светъ, рече Балоня, кодъ куће имамъ болна отца, деветъ година како болує, а ето и десета настала, па му се приснило, да бы оздравіо да му є да се накади перћмъ гиздаве тице, па са тогъ доћо да потражимъ гиздаву тицу.“ Онда приповеди Балоня старцу све по реду гди є быо и шта є све патіо да бы гиздаву тицу набавіо, и напослетку рече: „Па ето самъ садъ дошао теби, да ми дадешъ златну крушку, ил' да ми є дадешъ, ил' да є изслужимъ, па да дамъ златну крушку за гиздаву девойку, гиздаву девойку за гиздава коня, гиздава коня за гиздаву тицу, а гиздаву тицу кући да носимъ и да болана отца лечимъ.“ „Вака се крушка, одговори старацъ, не дає на поклонъ, него ако ты мене право узслужишъ, ты є можешъ изслужити, али то ти напредъ морамъ казати, да ћешъ изгубити главу ако ме верно не услужишъ. Служба є кодъ мене за златну крушку та, да ми крушку и колебу три године дана чувашъ, никадъ очію са златне крушке да не скидашъ, нити да задремашъ. А година є данъ и ноћъ.“ Погоди се Балоня са старцемъ, па ће златну крушку чувати, а старацъ легне у колебу спавати. Чувао є Балоня єдну годину, не гледну на страну, нити задрема. Чувао є и другу годину, не гледну на страну, нити задрема. А кадъ настане тре-

ћа година, навали некій дремъ на нѣга; ал' чимъ Балоня да задрема, комарацъ нѣга по очима, а онъ се лупи по очима те се раздрема. У томе се наврзе нека баба на црвеномъ петлу, те стане заговарати Балоню, да бы на страну погледао. Но Балоня ни да слуша неће, а баба люта, лютита, Балоню марамомъ по очима да ошине, те бы тако ослепіо; ал' комарацъ што икадъ већма може уѣде бабиногъ петла за око, пето да удари главомъ о землю, спусти се спреда, а састрагъ надигне, а баба стрмоглавце хипъ о землю, те вратъ сломіе, па стане дречати и лелекати. Старацъ се на то пробуди, па узме бабина петла, а бабу тури у ѣзеро те се удави, и сва вода съ оне стране позелени и поцрни. Тада старацъ рекне: „Но, сынко, ты си права крштена душа, деведесетъ и деветъ крштены душа чуваше ову златну крушку, и свакій ѣ морао изгубити главу, ѣръ кадъ бы задремао, ова отровна баба дође те одкине златну грану са златнымъ крушкама и оде, а одъ нѣне отровне руке почне се крушка сушити, па да се осуши, а да се осуши, и ѣдва ѣ ѣдвице могу подранити. Ево, ты ми ѣданъ поможе те се опрости отровнице. Срећанъ и напреданъ био.“ Ово рекне старацъ и узчупа златну крушку и даде ѣ Балоньи. Чимъ старацъ крушку извади изъ земље, ал' на место оне друга 'нака иста израсте. Балоня златну крушку у руке, па айд' натрагъ до ѣзера, седне у чунъ, те и натрагъ онако исто као што ѣ и прешао. Лисъ се опетъ претвори као што ѣ и био, те дођу до дворова ди ѣ гиздава девойка. Кадъ ѣ было да Балоня носи златну крушку, а нѣму се яко разжали. Лисъ упита Балоню: „Брате, Балоня! рецы право, шта ћу да те пытамъ? Ѣл' ти жао златне крушке, што ѣ даѣшъ за гиздаву девойку?“ „Лису, брате! немогу ти казати, како ми ѣ жао ове златне крушке, но опетъ волемъ да ми отацъ оздрави, негъ и ову златну крушку.“ „А дед' бы л' я могао быти златна

крушка, рекне лисъ, па ако будемъ златна крушка, ты ме поси, па дай за гиздаву девойку, а златну крушку задржи за се.“ Ово рекне, те скочи тамо, скоч’ амо, скочи више, скочи ниже, а онъ ’нака иста златна крушка. Балоня одпесе крушку и даде судіяма, у коихъ є была гиздава девойка, те добіе гиздаву девойку, и оде съ њомъ до златне своє крушке, па айд’ далѣ своимъ путемъ. Судіе добивши златну крушку учине велико веселѣ, па ће се частити и благовати. После части скупе се око златне крушке и стану є прегледати, чудити и дивити се лепоти њеной. Међутимъ єданъ се одъ њи добро загледа па рекне: „Браћо! све ми се допада на крушки овой, и златно стабло, и златне гране, и златно лишће, само ми се крушке не допадаю; кадъ се у њи загледимъ, а оно свака є по изгледу наликъ на златну лисичію главу.“ Чимъ онъ то рече, а одъ златне крушке створи се лисъ, те скочи па беж’ у шуму, и добегне до своґъ побратима Балонѣ, и тако пођу и стигну до дворова ди є гиздавый конь. Кадъ стигоше близу двора, Балоня се сневесели, да неможе горе. Види то лисъ и рекне: „Балоня, брате! право ми рецы, шта ћу да те пытамъ! Єл’ ти жао гиздаве девойке, што ћешъ дати за гиздава коня?“ „Жао, брате, да неможе већма, рече Балоня, ал’ опетъ волемъ, да ми отацъ оздрави, нег’ и гиздаву девойку.“ Онда рекне лисъ: „А дед’ да я пробамъ, бы л’ могао быти гиздава девойка, па ако будемъ, ты ме дай за гиздава коня, те одма одлази са своіомъ златномъ крушкомъ и гиздавомъ девойкомъ.“ Кадъ є рекао а онъ скоч’ тамо, скоч’ амо, скочи више, скочи ниже, а изъ њега гиздава девойка. Балоня остави златну крушку и гиздаву девойку у шуми, — лиса даде судіяма, а судіе њему гиздава коня. Судіе учине часть и веселѣ, а Балоня съ конѣмъ, девойкомъ и крушкомъ оде далѣ своимъ путемъ. Кадъ прође часть скупе се судіе око гиздаве девойке,

гледаю є и радую се; кадъ ал' єданъ између њи добро загледа у гиздаву девойку и рекне: „Браћо! све є добро, у свему є убава и дивна, само ми се очи не допадаю; єръ кадъ се у очи загледимъ, онда ми се исто тако чине, као да су лисичіе.“ Чимъ онъ то рекне, девойка се створи лисъ, па беж' побратиму своме Балоньи, па айд' далѣ, и тако дођу до двора, ди є гиздава тица. Опетъ се Балоня сневеселіо да не-може већма. Види то лисъ, па га упыта: „Балоня брате! право ми рецы, што ћу да те пытамъ! Єл' ти жао коня што ћешъ дати за гиздаву тицу.“ А Балоня, му одговори: „Жао ми є, побратиме, и то чини ми се већ-ма него и све ове добити; ал' опетъ волемъ, да ми отацъ издрави, нег' и гиздава коня.“ А лисъ ће рећи: „Дед' да пробамъ, был' я могао бити гиздавый конь, па ме води да тицу добіешъ.“ Те скоч' тамо, скоч' амо, скочи више, скочи ниже, а то лисъ конь. Балоня одведе коня и преда га, а заньга добіе гиздаву тицу, па сво-имъ путемъ. Судіе одъ радости учине велику часть и веселѣ. Прође часть, па се опетъ скупе око гиздава коня и почну га гледати. Єданъ се између њи добро загледи и рекне имъ: „Браћо! све ми се допада, гиз-давый є конь лепъ, да неможе бити лепшій, ал' ми се репъ не допада, све ми се чини да є лисичіи.“ Чимъ овай то рекне, а конь се створи лисъ, па беж', те су-стиже побратима свога, па ће далѣ да иду. Кадъ до-ђу на край оне шуме, ди су првый путъ заєдно сла-нину пекли и вечерали, наиђу на єдну велику гомилу мрави. Садъ рекне лисъ Балоньи: „Ты ћешъ садъ све ове мраве преброяти, свакога полюбити и у ову яму бацыти, а я идемъ да мой посао свршимъ, па ћу ти одма доћи.“ Ово рекавши отиде. Балоня уради као што му є лисъ казао, и текъ последнѣгъ мрава да по-люби и да га у яму бацы, ал' ето ти му и лиса. Онъ мра-ва полюби и бацы у яму, а лисъ се створи човекомъ па рекне: „Нема више клетвій ни на мени ни на тоби!“

Чимъ то изусти, а лисъ човекъ лепъ, Боже! лепъ, а Балоня іоштъ лепшій, нити ту на нѣму бала, ни оне нечистоће коя га є донде гадила. Оду кући, и чимъ отца съ перћмъ гиздаве тице окади, отацъ одма оздрави и устане благосиляюћи и Балоню и лиса. По томъ крсте гиздаву девойку и венчаю є съ Балоньомъ, и буде велико веселѣ. На веселю су многи гости были, ал' два старія брата не смедоше предъ госте, него су у єдной соби за пећи седили. Дозна то лисъ побратимъ па уће у собу, и завири за пећъ, па кадъ опази оногъ безъ носа рекне: „А шта ова нагрда ту стои, те мећ' браћу не изиће?“ и лупи га шакомъ по носу, те му одма носъ нарасте као што є и био. Тако лупи и онога съ одгриженымъ ушима, те и ономъ оба ува нарасту, као што су и была. А браћа одма предъ отца, брата и снаю на веселѣ, те тымъ буде іошъ већа радость и часть. Кадъ проће веселѣ побратимъ се опрости съ Балоньомъ и оде на свою страну, а Балоня остане у отчеву двору са женомъ и умовиномъ своіомъ, те є и отца и браћу свою, као и многе друге сироте помагао, и у срећи и здравлю многе године поживіо.

(Изъ збырке Ђ. К. Стефановића).

2.

Было єданъ човекъ што є варо светъ, па ди бы годъ кога нашао, тогъ є и преваріо. Єдаредъ помысли у себи: „Дад' да идемъ дигодъ гледати какву муштерію“, те спопане штапъ у шаке па айд'. Тако идући доће у некаку шуму, кадъ тамо, а то єдно дрво на криво израсло; оиъ се онда наслони на то дрво па ће мало да се одмара. Тада башъ наиђоше некако и два катане на коньима, па кадъ опазише оногъ што се наслоніо на оно криво дрво, а они га

запытаю: „Шта ты ту, море, радишъ?“ А онъ имъ одговори: „Ето чувамъ ово дрво да непадне.“ А катане га онда опетъ запытаю: „А какоће дрво да падне“? А онъ одговори: „Е тако, лепо! уврачано є.“ Онда катане погледаше єдно у другога, па ће га єданъ одъ ньи запытати: „Како се ты зовешъ?“ А онъ му одговори: Тако и тако, већъ како се звао. А катана онда: „А! та єси ты онай уицутъ што вара светъ?“ А онъ одговори: „Єсамъ, я самъ, па шта є?“ А катана онда рече: „Та айде превари и насъ, па'шъ онда текъ быти момакъ.“ А онъ одговори: „Айд' оставе, ди бы я васъ преваріо, кадъ ми ніе оно ту чимъ варамъ.“ А катана одговори: „Иди па донеси.“ А онъ: „Не могу, далеко є.“ Опетъ му рече катана: „Ево узми могъ коня па иди.“ А онъ: „А ко ће чувати ово дрво да не пане.“ А катана: „Мы ћемо.“ Те се тако катане одупру о оно дрво што є косо израсло, а онъ узящи на коня па ће рећи катанама: „Само добро држте, єръ ако вамъ се измакне па пане, тешко по васъ.“ Понда коня каисомъ по гребени ћикацъ, и оде. Текъ што є мало одяао, ал' ето га натрагъ, па повиче на катане: „Ей! море овай конь све зазире, па неће да иде.“ А катане му рекоше да поведе и оногъ другогъ небы л' тако ишо. Онъ онда увати и оногъ другогъ за каясе, па терай управо съ ньима тамо ди є быо вашаръ, те ій прода за добре новце. Пошто є конћ продао, купи две коньске коже, па оде на некакву локву, те коцевима закоца оне две коже у блато, а само репове остави да вире изъ воде. Дотле се катанама већъ досадило жульити леђа о оно дрво, па ће рећи єданъ другоме: „Знашъ шта є пайташъ! я не могу више ово проклето дрво држати, већъ бежи ты на єдну, а я на другу страну, па некъ га, тамо нећу, даба носи.“ Тако и уради, али дрво оста, као што є и было. Онда се катане стадоше чудити ди дрво стои те неће да падне, па рекоше єданъ другоме:

„Тай насъ хуля лепо превари, ма да нiе имао оно чимъ вара.“ У то ето и нѣга ди иде савъ кованъ. Катане како га опазише да иде пешице, а они се одма досетише своме яду, те потрче на нѣга, па тамо нѣму: „То и то, ти оваки и онаки.“ А онъ стаде яукати и свакояко се пренемагати, понда ће рећи: „Та нисамъ я, браћо, кривъ, већъ коньи потрчаше на некакву локветину, не было є да Богъ да! те да се подаве, а да се подаве; а я штаћу, єдинацъ, већъ дотрча ето по васъ, да идемо, па да ій наполѣ вучемо.“ Онда они сви троє брже болѣ локви. Кадъ тамо, а оно се само іошъ репови изъ воде виде. Они онда увате репове па вуцы, вуцы; ал' єсть! оно се и не креће. Кадъ катане то видише, а они га стадоше псовати и грдити, понда ће рећи: „Све бадава, пайташъ, мы ћемо већъ извући наши двaестъ и петъ, него айде баръ да смакнемо ову улю, да не чини више свету квара.“ Понда држъ оногъ што є варо светъ, па у цакъ шињиме, те ће да га баце у Дунавъ, како ій небы нико уватіо да су човека убили. Кадъ су дошли на Дунавъ, катане оставе оногъ у цаку на обали, па оду тражити ди є найдублый Дунавъ, да га тамо баце. Онай у цаку осетивши да су катане отишле, стаде викати што є годъ игда мого: „Не радъ быти кнезъ, не радъ быти кнезъ!“ Онда се башъ некако тревило, да є некакій говедаръ, тераюћи предъ собомъ силну марву, туда ударіо, те кадъ зачу шта онай виче изъ цака, онъ брже болѣ онамо, па га запыта шта то виче, а онъ му одговори: „Ето, брате, неволѣ, оћеду ме за кнеза, а я нећу нипошто, па ме везаше у овай цакъ, тако да ме примораю, а да ме примораю.“ А говедаръ онда рече чудећи се: „Ала си ты лудъ, нећеш ти мене, а да виш' был' я тео.“ А онай изъ цака привати: „Па ето то є ласно, ако башъ оћешъ, а ты мене пусти одавле наполѣ, а уђи самъ у овай цакъ, па ето да будешъ кнезъ.“ Говедаръ одма на то при-

стане, па одреши џакъ, те онай изиђе наполђ, а онъ се самъ увуче упутра. Онда онай што є варо светъ завѐже џакъ, и заогрнувши говедареву опаклію, одбіе мало волове, понда стане да види, шта ће быти съ оним у џаку. У то се врате и катане, спопаду џакъ, па хитацъ у Дунавъ. Кадъ є то видіо онай што є варао светъ, отера некуда волове, те ій прода, понда сврне у неку меану, да попіе виђокъ ракіе. Тако онъ ту стаде помало піоцкати и новце брояти, што є за волове добыо. Кадъ ал' ето ти однекудъ оне исте катане, те кадъ га видише жива и здрава, ди піе и брои новце, яко се зачудише, те га запытаю: „Ей, море! та єси ли ты тай и тай што вара светъ?“ А опъ одговори: „Єсамъ, я самъ, па шта онда!“ Томе се катане не могоше доста начудити, те га опетъ запытаю: „Па одкудъ ты овде, кадъ те ми ето отоичъ у Дунавъ бацысмо?“ На то онъ: „Е, мой брайко! ви мене бацысте у Дунавъ, а некака риба зубма за џакъ, те га прогризе, а я тада брже болѣ наполѣ изъ џака. Кадъ я наполѣ, а то пунъ Дунавъ марве свакояке, све кипи; я онда бичъ у шаке па хайсъ, хайсъ, те тако истера нешто мало волова, па ій продадо. Штета само што самъ быо самъ, а да самъ имао іошъ коєгъ друга, па да смо мало више волова истерали, могли бы данасъ найбогатіи люди на свету быти.“ Катане видећи нѣга и новце, не имадоше ни кудъ ни камо, већъ приме то све за готово, па се стадоше нешто међу собомъ договарати, на ће онда запытати єданъ оногъ што є варо светъ: „Не был' ты тео насъ у Дунавъ бацыти, да се и мы мало обогатимо.“ А онай што є варо светъ одговори: „Оћу, како да нећу!“ те тако свеже катане у џакъ, па у Дунавъ съ ньима. Онда онай човекъ што є варо светъ пође далѣ, али се у ходу умори, те седне на єдну клупу предъ некомъ кућомъ па извади кесу наполѣ, и опетъ стаде брояти новце. Кадъ ал' иду неки сватови на венчанѣ, па кадъ

опазише оногъ ди брои толике новце, а они га запытаю: одъ кудъ му толико новаца? А онъ имъ одговори: „У той и той ями има ій толико, да ій не бы мого човекъ ни на десеторо кола однети, па тамо самь и я ово мало накопо.“ Сватови га онда замоле: небы л' тео и ньи тамо одвести. А онъ одговори: „Съ драге волѣ, зашто небы.“ Те тако одведе сватове у некаку яму, па имъ рече: „Садъ ту копайте те ћете већъ наћи“, па се врати колма. Кадъ тамо, а то сама млада седи на коли па плаче. Онъ є онда запыта шта іой є, што плаче?“ А она му одговори: „Како небы плакала, кадъ ме є мати натерала да пођемъ за недрагогъ“ па удари на ново у плачъ. Онда є онъ стаде тешити, говорећи: „Немой плакати, душо, већъ айде да мы променимо руво, па ты бежи моіой кући те ме дочекай, па ако ме узбегенишешъ то се можемо и узети, а я ћу већъ гледати како да умакнемъ.“ Пошто су променили руво, оде млада кући онога чоека што є варо светъ, а онъ седе на нѣно место, те стаде слинити као што є и она радила. Дотле сватови неископавши нигди ништа, сете се да ій є опай преваріо, те га стадоше свакояко грдити, и да ће већъ они нѣму показати, понда дођоше колима, а кадъ виде младу како седи сама па плаче, а опи є запытаю: „Кудъ є очо онай обешенякъ?“ А назовимлади одговори крозъ плачъ: „Очо є некуда онамо“, па имъ већъ тамо рукомъ покаже. Сватови не имаюћи кадъ за ньимъ, поседаше на кола, па управо къ цркви. После венчаня веселише се цео боговетный данъ.*) Кадъ су већъ око поноћи свели младенце по обичаю на таванъ, онда рече млада момку, да бы имала нешто

*) На пытанѣ: Како врага да сватови нису познали да то ніе девойка, већъ онай човекъ што ій є преваріо? одговорила є баба, коя ми є ову приповедку приповедила: „Да се то само тако приповеда, и да она ніе тамо ни была, ни видила.“

мало посла наполю, већъ да є пусти да иде. А момакъ є нетеде пустити говорећи: „Ди бы я тебе пустіо, да побегнешъ.“ На то се млада стаде клети свакояко да неће, и ди бы она побегла одъ тако вредна момка, а найпосле му рече: „Ако ми башъ неверуєшъ, а ты ме вежи за уже, па кадъ дрмнемъ ньиме а ты онда повуцы.“ Момакъ одма нато пристане те тако и уради. Онай што є варо светъ кадъ изађе тако напољ, а онъ туцъ овамо, туцъ онамо по помрчини, те набаса некако у кошару. Кадъ тамо, а то єданъ ованъ лежи покрай ясала. Онъ онда брже болѣ одреши себе, а овна веже онимъ ужетомъ, понда бежъ у башту, те се ту сакріє подъ некаку кошницу. Младоженя кадъ є осетіо да се уже дрма, а онъ повуцы! те кадъ прикуни уже, стаде пипати око себе, па кадъ напипа рогове у овна а онъ се чисто припане, па стаде довикивати своју матеръ: „О мамо! єси л' ты имала рогове кадъ си се удала.“ А мати му се одзове: „Єсамъ, єсамъ сынко, само лези па спавай!“ Онъ онда опетъ стаде пипати око себе, па кадъ напипа на четирый ноге у овна зачуди се яко, па опетъ стаде довикивати своју матеръ: „О мамо! а єси л' ты имала четверо ногу кадъ си се удала?“ А мати мыслећи да се онъ титра шньоме, одговори му срдито: „Єсамъ, єсамъ сынко, само лези па спавай.“ А онъ се онда смири, па легне узъ овна спавати. Кадъ є было већъ тамо касно у ноћъ, наиђу два лопова однекудъ, те упртивши на раме оне две кошнице што су быле у башти, пођоше преко ледина сваки своіой кући, како бы заметли трагъ. Кадъ су већъ по добро одмакли и видили да нико неиде за ньима у потеру, а они онда стадоше мало лакше ићи, понда ће рећи єданъ одъ ньи: „Боме, брате, у овой моіой кошницы быће меда доста, да 'ишъ тешка є.“ А онай другій привати: „Али ова моя мора быти и препуна, зачелѣ іой, ніє да є тешка, већъ да ми одвали раме.“ Понда опетъ хайд' далѣ ништа не

говорећи. А онай што є варо светъ, кадъ види да иду а ништа не диване, промоли лагацко, лагацко руку изъ кошнице, па вискацъ нузъ уши оногъ што є носіо кошницу медомъ. Овай се обазре те кадъ нигди никога не види, рече своmъ другару: „Ала, брате, то башъ ніє лепо одъ тебе, да ме ћушашъ, кадъ се већъ одъ тако давна добро пазимо и заєдно крадемо.“ А онай се други нађе у чуду, па ће му рећи: „Гле яко! како бы я тебе ћушао! нисамъ, брате, здравля ми мога,“ па пођу опетъ далѣ. Онай изъ кошнице опетъ лагацко, лагацко промоли руку, па вискацъ онога што є носіо кошницу медомъ добримъ нузъ уши. Овай се осекне на своmъ друга: „Бре єс' чуо, ако бацымъ ову кошницу съ рамена, па те заокеримъ лемати, знамъ да'шъ запамтити кога си ћушо.“ А онай други рече; „Ћушіо те ђаво, а не я, гле ти нѣговогъ посла, ди беди ни крива ни дужна чоека! єси полудіо море?“ па ће опетъ далѣ. Пошто су већъ добро парче прешли, а онай што є варо светъ опетъ лагацко, лагацко промоли руку изъ кошнице, па што годъ може, вискацъ! оногъ истогъ нузъ уши. Овомъ ти се садъ боме досади па бацы кошницу съ рамена, па своmъ другу у коштацъ, па удри, удри! Кадъ то види онай што є варо светъ, а онъ подбоде папке полѣмъ, па терай ветра, докъ не дође своіой кући, те ни овамо ни онамо, већъ узме младу себи за жену. Но єсамъ ли васъ садъ преваріо?

Ђ. Максимовићъ.

V.

Рихардъ III. *)

одъ

В. Шекспира.

ПРВА РАДЊА. ПОЯВЪ ТРЕЋИЙ.

СОБА У ДВОРУ.

(Улази Елиза, лордъ Риверсъ и лордъ Гре).

РИВЕРСЪ.

Стрп' се, госпо, краљ ће намъ безъ сумнѣ
Скоро доћи до свогъ старогъ здравља.

ГРЕ.

Горе чинишъ, што годъ теже сносишъ,
Бога ради утеши се само —
Приклапай му, разведри га шаломъ.

КРАЉИЦА ЕЛИЗА.

Ко зна шта ме после нѣга чека.

ГРЕ.

Никакво зло до губитка госе —

КР. ЕЛИЗА.

У губитку такомъ сви су яди.

---

*) Свраћамо пажню нашихъ читателя на овай тако лепо и вешто израђеный одломакъ те дивне трагедіе, кою є єданъ нашъ младый списатель съ оригинала превео. У.

ГРЕ.

Небо ти є сына добра дало
Да те теши кадъ не буде нѣга.

КР. ЕЛИЗА.

Ахъ! та младъ є, а докъ неприасте
Подъ окрилѣмъ глостеровимъ быће.
Човекъ овай мене и васъ мрзи.

РИВЕРСЪ.

Заръ є то већъ сасвимъ углављѣно.

КР. ЕЛИЗА.

Казано є, углављѣно ніє,
Алъ збыће се ако намъ краль умре.
(Улази Бокингхемъ и Стенле).

ГРЕ.

Ето нама лордъ Бокингхемъ и Стенле.

БОКИНГХЕМЪ.

Помози Богъ, милостна кральице!

СТЕНЛЕ.

Богъ ти дао здравлѣ и веселѣ!

КР. ЕЛИЗА.

Добрый Стенле! тешко бы ти госпа
На молитву добру аминъ рекла,
Али Стенле ма да ти є жена,
Я њой мрска — добрый лорду, веруй!
Не мрзимъ те због палила нѣна.

СТЕНЛЕ.

Я те молимъ, илъ неверуй брзо
Завидльивомъ потвараню лаже,
Илъ ако є тужба поуздана

Слабости іой прости, ѳръ мнимъ нiѳ
Изъ зла срца, вeћъ болесне њуди.

КР. ЕЛИЗА.

Види л' краля данасъ лорду Стенле?

СТЕНЛЕ.

Башъ садъ я са кнезомъ Бокингхемомъ,
Съ подвореня одъ краля идемо.

КР. ЕЛИЗА.

Па господо, да л' изгледа болѣмъ?

БОКИНГХЕМЪ.

Добра нада! краль весело збори.

КР. ЕЛИЗА.

Богъ му дао здравлѣ! — Да л' вeћасте?

БОКИНГХЕМЪ.

Єсмо госпо; онъ жели да мири
Кнезъ Глостера съ твоiомъ миломъ браћомъ,
Ову опетъ са лордомъ Хестингсомъ,
И поручи да предъ нѣга дођу.

КР. ЕЛИЗА.

Да Богъ да! ал' изъ тогъ никадъ ништа —
Срећа намъ є, боимъ с', на врхъ вршка.

(Улази Глостеръ лупаюћи бесно са Хестингсомъ и Дорзетомъ).

ГЛОСТЕРЪ.

Ту неправду одъ тихъ снашат' нећу. —
Та где су ти што се кралю туже
Да самъ збиля свирепъ, да ихъ мрзимъ?
Ти, свеца ми, слабо любе краля
Што му уши с' такомъ свађомъ пуне. —
Што я незнамъ ласкат', намештати,
Осмехнут' се, гладит', варат', пузит',
Пренемагат' ко вранцузъ илъ маймунъ,

Мора, веле, да самь смутльивъ душманъ.
Безъ панканя да л' простъ живет' незна,
Векъ истину пуку да му крсте
Свилни лутци, лисци и улизци?

ГРЕ.

Коме одъ насъ збори милость твоя?

ГЛОСТЕРЪ.

Теби — те си безъ чести и милости.
Да л' те увредихъ? да л' ти зла учинихъ?
Или теби? — ил' комъ вашемъ другу?
Куга у васъ редомъ! — Краль милостивъ
(Комъ Богъ недо што му ви желите)
Ни тренуња одъ васъ мира нема,
Єръ га тужбам' лаявымъ буните.

КР. ЕЛИЗА.

Глостербрате! ниси стваръ разумо,
Краль самъ собомъ по кралѣвской вольи,
А ничіомъ молбомъ непобуѣенъ, —
Судећ' вальда на потайну мржню
Кою дела твоя показую
Према мени, леди, браћи моіой —
Призива те да извиди окленъ
Мржня твоя, па да є измири.

ГЛОСТЕРЪ.

Незнамъ — светъ се овай изметнуо.
Царићъ лови, где ни оро несме.
Одъ кадъ поста свака луда племићъ,
Племенита учинише лудомъ.

КР. ЕЛИЗА.

Мой Глостеру! — добро — знамъ кудъ шибашъ,
Ты завидишъ мени и моима.
Недо Богъ, да на те мы спаднемо!

ГЛОСТЕРЪ.

Садъ Богъ даде, те я на те спаде:
Съ тебе братъ мой у тамницы чами,
Краль ме мрзи — призире племићство —
А высока места вазда дели —
Међъ племиће море све потура,
Кимъ до скора, благо бы потура.

КР. ЕЛИЗА.

А тако ми оногъ, што ме диже,
Кодъ могъ добра, высу овомъ брижномъ!
Никадъ нисамъ поджижала краля
Према кнезу Клеренсу, шта више
Озбиля самъ зань се заузела.
Господару! ты ме срамно вређашъ,
Не былъ на ме сумня подла пала!

ГЛОСТЕРЪ.

Па порецы да због тебе ніе
Мой лордъ Хестингсъ пре затвора допо?

РИВЕРСЪ.

Господару и то може — ербо —

ГЛОСТЕРЪ.

Лордъ Риверсу може? — ко то незна?
Може више, не само пореħи,
Многой части помоħи ти може
Па пореħи да є нħномъ вольомъ,
Већъ заслузи твоіой приписати.
Шта неможе она? она море —

РИВЕРСЪ.

Та шта море?

ГЛОСТЕРЪ.

Шта? шта море? та за краля поħи.

Неженѣна, лепа момка іоште.
Баба вамъ се знамъ горе удала.

КР. ЕЛИЗА.

Господару Глостеръ, дуго снашахъ
Твой грубъ прекоръ и поругу горку,
Та неба ми я ћу каз'ти крaлю
Страшну грдню што толико сносихъ -
Волемъ быти на селу служавка,
Негъ овако кральица велики
Да ме грде, руже, заедаю.
Премало бы за ме радованя,
За сво време мога царованя.

(Улази кральица Маргита са стране).

МАРГИТА.

Сманяй Боже и то молимъ ти се!
Твоя часть, твой стадъ и престолъ мой є.

ГЛОСТЕРЪ.

Шта? ты претишъ да ћешъ крaлю каз'ти?
Кажи, ништъ не таіи; вишъ што рекохъ,
На очи ћу све крaлю признати.
Време й рећи, ма ме у апсъ посло,
Єръ су муке мое с' ума смели.

МАРГИТА (на страни).

Далѣ враже! добро те се сећамъ,
Ты ми уби мужа у Тауеру,
А кукавногъ Еду кодъ Тюксбори.

ГЛОСТЕРЪ.

Докъ безъ круне ты и мужъ твой бесте,
Я измећаръ быхъ огромнихъ дела,
Я плѣтваръ тихъ гордихъ противника,
Я хазнадаръ, податльивъ приставша.
Да му окрунимъ крвъ, свою пролихъ.

МАРГИТА (на страни).

И іошт болю крв, негъ што є ваша.

ГЛОСТЕРЪ.

Тадъ си ты са мужемъ твоимъ Греіомъ,
Ленкестровска присталица была,
И ты Риверсъ. — Ніе л' мужъ твой пао
У Маргите — бою кодъ Албанса?
Да ти кажемъ, шатъ се іоште сећашъ,
Шта си была, а шта ли си сада,
А шта я быхъ, шта л' самъ ево сада.

МАРГИТА (на страни).

Крвопія гадна, што и оста.

ГЛОСТЕРЪ.

Оца свога изневери Клеренсъ,
Сметну дану, — Исусе прости му! —

МАРГИТА (на страни).

Боже, Боже! та освети му се.

ГЛОСТЕРЪ.

Да узъ Еду за круну се бори;
Место хвале ядногъ затворише.
Ахъ! да самь ко Едвардъ срца каменита,
Илъ онъ ко я мека, милостива!
Я самь за светъ одвећъ лудо детинь.

МАРГИТА.

Беж' изъ света, у пако се сакри,
Кралѣвину свою, нечастиви!

РИВЕРСЪ.

Господару, у томъ мучномъ добу
Што зађеде, да душмани бесмо,
Мы држасмо с' госомъ, с' кралѣмъ нашимъ
Као што бы, да си намъ краль, с' тобомъ.

ГЛОСТЕРЪ.

Да самь ? чипкаръ воліо бы быти.
Мис'о така срца ми с' нетакла.

КР. ЕЛИЗА.

Ка што држишъ, да бы слаба радость
За те была, кралѣвати овде,
Веруй, Глостеръ, я ихъ мало вињахъ,
Одъ како самь кральица той земльи.

МАРГИТА (на страни).

Безъ радости кральица є землѣ;
Єръ кральица я самь, али тужна
Ал' дуже се већъ стрпит' немогу. —

(Ступи напредъ, сви се узбезекну)

Чуйте мене, одоре у кавзи,
Што с' свађате кадъ моє делите!
Кой не преза одъ васъ кадъ ме гледне?
Кральицы се ко слуге кланяйте,
Ил' стрепте одъ мене бунтовници! —
А — хулице слатка, некри лица!

ГЛОСТЕРЪ.

А шта ћешъ ты збабана вештицо?

МАРГИТА.

Да ти склопимъ, пре негъ те се манемъ,
Предъ очима што си разоріо.

ГЛОСТЕРЪ.

Нечу л' да те с' повраткомъ смртъ чека?

МАРГИТА.

Чухъ — ал' є невратъ гора мука за ме,
Негъ останкомъ смртъ што задатъ може.
Мужа, сына, ты ми оста дужанъ —
Ты кралѣвство, а ви сви тимаре.

Моя туга, суђена є вама,
А ви радость сву ми присвоисте!

ГЛОСТЕРЪ.

Клетва мога племенита оца,
Кадъ му картомъ ты чело круниса,
Ругомъ реке изъ ока изваби,
Па за ньихъ му пружи убрусъ квашенъ
У невиной крви Ротлендовой.
Клетве оне изъ дубине срца
Што ти посла, све ти сустигоше.
Богъ ти кара, не мы, крвна дела.

КР. ЕЛИЗА.

Богъ праведанъ тако правду брани.

ХЕСТИНГСЪ.

О грдила! грешно чедо клати,
Нечовештва нигде нечувена!

РИВЕРСЪ.

На гласъ овай, тирани плакаху.

ДОРЗЕТЪ.

Ал' осветy пико непрорикну.

БОКИНГЕМЪ.

Видевъ покоръ, Нортумберландъ бризну.

МАРГИТА.

Гле! пре пегъ дођохъ, сви ускупъ режасте
Готови да с' за гуше хватате,
Садъ сви мржню на ме наперисте?
Заръ Іоркъ клетвомъ беспомъ небо скучи,
Те Хенрика смрть и слаткогъ Еде
Отетъ престолъ, — мой преядный прогонъ —
Све то плаћа, за то пушче мазно?
Може л' клетва крозъ облаке небу?
Хай! тадъ съ пута суръ — облаци клетвам'!

Шатъ ратъ не, преестъ вамъ смакла краля,
Ка' ножъ нашегъ, да онъ буде кралѣмъ!
Едвардъ синъ твой, сада кнезъ одъ велса,
За Еду могъ, пре кнеза одъ велса,
Умръо зеленъ, преранимъ насилѣмъ!
Ты кральица, за ме, пре кральицу,
Ко я, ядна, преживи си славу!
Живуй, деце смртъ твоѳ оплакуй!
Видла другу, ко я тебе саде
У твомъ праву, ка што си ты у момъ!
Смрть ти срећу пре тебе грлила,
Текъ после твогъ дугогъ яда умри,
Нитъ мати, нитъ люба, нитъ кральица!
Риверсъ и Дорзетъ, ви назочни бесте,
И ты Хестингсъ, — када сына мога
Съ крвни мачи убише, да Богъ да,
Ни ѳданъ васъ векъ овай невеково,
Већъ случаѳмъ непревиднимъ здокно!

ГЛОСТЕРЪ.

Свршуй клетве, мрска вештичино!

МАРГИТА.

Па безъ тебе? стой псино па слушай!
Ако небу страшна мука оста
Грђа одъ тихъ, коѳ ти наменухъ,
О! некъ ихъ чува докъ ти греси дозру,
Понда нека гнѣвъ свой на те врля,
Мучителю овогъ ядногъ света!
Црвъ савести вазда т' гризо душу!
Присне вавекъ за невере сматро,
А невере као найприснѳ!
Нитъ санъ свео твоѳ страшно око,
Већъ ако ће какавъ санъ мучећи
Престравит' те пакломъ ђаволова!
Недаћо! съ дивъ — жигомъ, крме рiюћ',

Обилѣженъ при рођеню вешемъ.
Ты природе сраму, пакла руго!
Ты стиду за трудно майке крило!
Гнусни тињу изъ очина бедра!
Хуло части! гнусна душо —

ГЛОСТЕРЪ (упадаюћи у реч).

Маргита.

МАРГИТА.

Рихарде!

ГЛОСТЕРЪ.

Ха?

МАРГИТА.

Не зовемъ я тебе.

ГЛОСТЕРЪ.

То опрости — еръ вешъ мыслихъ да ты
Мене овымъ надимцыма частишъ.

МАРГИТА.

Него? али одговора нећу,
О! допусти да ставъ клетвій дочнемъ!

ГЛОСТЕРЪ.

Я га с' твоимъ именомъ башъ доче.

КР. ЕЛИЗА.

Па садъ клетва твоя на те пада

МАРГИТА.

Препочета, сиротна кральице!
Ты улудный севку среће мое!
Што посипашъ шећеромъ паука
Када смртнимъ плетивомъ те паше.
Лудо, лудо! оштришъ ножъ за себе —
Ал' доћће данъ, пожелићешъ мене
Да кунемо ту гураву жабу.

ХЕСТИНГСЪ.

Злослутницо! свршуй луду клетву,
Среће т' ради, не люти насъ редомъ.

МАРГИТА.

Срамъ васъ было, сви ме налютисте.

РИВЕРСЪ.

Посветуй се па слушай кадъ морашъ.

МАРГИТА.

Сетъ ми дајте, ал' ме и слушајте.
За кральицу признајте ме свою,
Ви се редомъ моє слуге каж'те.
О! светуйте, ал' ме и слушајте.

ДОРЗЕТЪ.

Манте свађе, вид'те да є луда.

МАРГИТА.

Пстъ! Маркезу, брзорекъ си море
Єдва си знанъ, скоро вечерняче!
О да знаде ваше младо племство
Шта ће рећи быт' яданъ, безъ племства! —
Што ко вишіи, яче га олуй біє,
Падне л' кои съ места смрвлѣнъ оста.

ГЛОСТЕРЪ.

Добаръ сетъ! — Маркезу утуби га.

ДОРЗЕТЪ.

То с' Милорда тиче ка я мене.

ГЛОСТЕРЪ.

Да іоштъ више — высоко самъ роѣенъ,
У врхъ кедра котъ ми се згнѣздіо,
Титра с' ветромъ, сунцу се противи.

МАРГИТА.

Те обори, вай ме! сунце у мракъ.
Сведокъ сынъ мой, у засенцы смрти,
Коме црный гнѣвъ твой зрачну светлость,
Вечномъ тминомъ давно й обавіо.
Котъ твой віє међъ моіомъ поникли. —
О Боже! ты видишъ ово, па не трпи.
Съ крви дошло, некъ пропадне съ крви!

БОКИНГХЕМЪ.

Миръ! радъ срама, кадъ любави незнашъ.

МАРГИТА.

Нитъ ми любавъ, нитъ срамъ напоминьи.
Немилостно самномъ поступасте,
Срамно наду сву ми касаписте,
Срамномъ жићу любавъ поста мржня,
У ньой яда могъ бесъ живовао.

БОКИНГХЕМЪ.

Доста, доста!

МАРГИТА.

О Бокингхемъ! теби руку любимъ,
У знакъ свезе и пріятельства с' тобомъ;
Сретанъ быо ты и племе твоє!
Крвъ ти наша рухо неомасти,
Тебе клетва моя неће стићи.

БОКИНГХЕМЪ.

Нит' икогъ — єръ клетва непрелази
Усне оногъ ко ихъ ветру дає.

МАРГИТА.

А я мыслимъ да се небу диже,
Те миръ божіи изъ сна слаткогъ буди.
О Бокингхемъ! чувай с' оне псине,
Вишъ кадъ глади, уєда — угризе л',

Отрованъ зубъ нѣговъ смртно рани.
Непочиньи съ ньиме, чувай га се!
Та грехъ, смртъ и пако жигоса га,
И све слуге ньине нѣга дворе.

ГЛОСТЕРЪ.

Шта то вели она, лордъ Бокингхемъ?

БОКИНГХЕМЪ.

Неслушамъ є, драгій господаре!

МАРГИТА.

Шта? ты с' ругашъ моме лепомъ сету,
Мазишъ врага одъ когъ те одвраћамъ?
О! каз'ћешъ ты, сећаюћ' се єдномъ,
Кадъ ти срце онъ ядомъ процепа:
Пророкъ беше кукавна Маргита. —
Живили сви да васъ мржньомъ гаћа,
А ви нѣга, а васъ све Богъ съ неба!

(Излази).

ХЕСТИНГСЪ.

Коса ми се стрши, кадъ проклинѣ.

ГЛОСТЕРЪ.

Некоремъ є, майке ми божіе!
Патила є млого, я се каємъ
Съ мое стране, што іой зла учинихъ.

КР. ЕЛИЗА.

Колко с' сећамъ зла іой неучинихъ.

ГЛОСТЕРЪ.

Ал' добро ти сво одъ зала нѣнихъ.
Прежустаръ самъ да комъ добра чинимъ,
Кои садъ ладни — да ми га неврати.
Май Клеренса лепо обдарине,
За труде га у кавезу гое; —
Прости Боже! кому драго кривцу.

РИВЕРСЪ.

Башъ валяна, ришћанска одлука,
Молит' за све кои намъ зла чине.

ГЛОСТЕРЪ (на страну)

Умудренъ я вавекъ чинимъ тако,
Єръ да купемъ — одохъ самъ у пако.

(Улази Кетсби).

КЕТСБИ.

Госпо, тебе краль себи призива; —
Твою милость, — а и васъ господо.

КР. ЕЛИЗА.

Съ места Кетсби — лордови изволте.

РИВЕРСЪ.

На служби смо той милости твоіой

(Осимъ Глостера сви излазе).

ГЛОСТЕРЪ.

Я зло чинимъ, ал' се првый деремъ.
Свакій покоръ кои тайно зачнемъ,
Я га другомъ о грбачу вешамъ.
За Клеренсомъ когъ я у ладъ спратихъ,
Ліемъ сузе предъ бенастимъ бенам',
Ка што с' Стенле, Хестингъ и Бокингхемъ,
Па велимъ да кральица са свойтомъ,
Краля жаре супротъ брата мога.
Садъ они то држе ка у воску,
Іоштъ одъ свуда осветy ми оштре
Прот' Риверсу, Грeу и Вогану;
Я узданемъ тадъ са светимъ писмомъ
Где Богъ вели: „Добро за зло враћай!“ —
Те покривамъ голу злоћу свою,
Старымъ ритам' изъ светога писма.
Єсамъ светацъ, мнишъ, а я живъ ђаво.

(Улазе две убице).

Ал' читъ! ево мои губителя. —
Но мои чврсти и срчани момци,
Да ли сте се на посао дигли?

ПРВА УБИЦА.

А да, госо, већъ намъ писма гледай,
Како бы насъ нѣму пропустили.

ГЛОСТЕРЪ.

Добро велишъ! Ево га у мене;

(дає му писмо)

Кадъ свршите, Крозби — двору дођ'те,
Ал' момци што рад'те, брзо рад'те,
Отврднути — плача неслушайте;
Єръ є Клеренсъ речитъ, па ће можда
Васъ слушаче у срце дирнути!

ПРВА УБИЦА.

Бре, Милорду! нема ту брбляня.
Говорници слаби радиници —
Та мы руке — єзыкъ невежбамо.

ГЛОСТЕРЪ.

Изъ ока вамъ млинскій каменъ пада
Где лудъ сузи — момци я васъ волемъ;
Садъ на посо! ид'те, ид'те журно.

ПРВА УБИЦА.

А хоћемо, драгій господару.

(Одлазе).

ЧЕТВРТЫЙ ПОЯВЪ.

Лондонъ. Клетъ у Тауеру.

(Улази Клеренсъ и Бракенбори).

БРАКЕНБОРИ.

А што сте ми данасъ тако сетни?

КЛЕРЕНСЪ.

О! я ноћасъ ядну ноћъ проведохъ —
Страшила снихъ, грдила привиђахъ!
Као што самъ побожанъ ришћанинъ
Я в небы ваку боравіо,
Ни за цео светъ пресретнихъ дана;
Тако пуна грознихъ страва беше.

БРАКЕНБОРИ.

Молимъ, кнеже, каж'те шта сневасте?

КЛЕРЕНСЪ.

Дође ми ка диго с' изъ Тауера
И навезохъ, преко, путъ Бургундске,
А пратиме мой милый братъ Глостеръ,
Па ме зивка ванъ клета да гредемъ
С' ньимъ по крову; тадъ гледнусмо дома,
Сетисмо се мучнихъ дана нашихъ,
Докъ ратъ трая Iорка са Ленкестромъ.
Напоредо тако корачасмо
По подини вртоглавой брода,
Кадъ ал' Глостеръ као да посрну,
Прискочивъ му, онъ ме при стропоту
С' брода хитну међъ вртлоге морске!
О Боже! мнихъ, ал' се мучно дави.
Стаде шика воде по ушима!
Стаде смрти страва предъ очима!
Гледимъ крозань тма дртина бродскихъ,
Тма телеса рибама начетихъ;
Грудве злата и велика сидра,
Бесценъ каменъ, биселъ у хрпама,
Све разсуто по дну мора синѣгъ.
По лубанямъ мртвихъ, у ямама
Где пре очи беху, стаиіо се,
Ка на подсмей, сяй драгогъ каменя,
Што се здружи съ глибомъ тихъ дубина,
Па се руга костима разсутымъ.

БРАКЕНБОРИ.

Заръ имасте каде погледати,
На самрти, тайне тихъ дубина?

КЛЕРЕНСЪ.

Канда — єръ се ваздань с' душомъ борихъ
Да є пустимъ, ал' ми злобна плима
Душу држа, па іой ванка неда
На летећу ваздушну таштину,
Већъ ми клюка њомъ трупъ дрхтаюћи,
Да препукне на дну одъ риганя.

БРАКЕНБОРИ.

Заръ се нисте у мука пренули?

КЛЕРЕНСЪ.

Нисамъ — нисамъ и по смрти саняхъ;
О! тадаръ текъ вихоръ душу снађе!
Прено ме, ка преко тужне реке,
Злопоглеђа бродаръ изъ песама,
У краљевство оно вечне ноћи.
Ко ми првый страну душу срете —
Быя тасть мой, онай єлавный Варвикъ.
На гласъ викну: „Каквомъ ли ће мукомъ
Мрко ово царство за издаю
Неверника Клеренса патити? . . .“ —
С' тимъ га неста. — Тадъ у лету доће
Ко анђела сепъ са светломъ косомъ,
Умазаномъ крвлю, — и опъ кликну:
„Клеренсъ доће — кривоклетникъ Клеренсъ,
Што ме ємакну у полю тюксборскомъ!
Држ'те га садъ, на муке удрите!“ —
Садъ кіяметъ поганихъ душмана
Опколи ме, на уши заурла
Гадномъ дрекомъ — ла се одъ те вриске
Савъ дрхтаюћ' пренемъ — те за дуго

Мляхъ у себи да самъ іоштъ у паклу:
Тако страшно санъ ми с' уврtіо.

БРАКЕНБОРИ.

Ніе чудо, што васъ престравіо;
Страхъ ме чисто слушат', кадъ причате.

КЛЕРЕНСЪ.

Ахъ, чувару, чувару! ту крвцу
Што уста протъ души ми, я пролихъ
Радъ Едварда, — па вишъ како враћа!
О Боже мой! несмирел'те молбе
Изъ дубине мога грешногъ срца,
Већъ ми дела зла каяти иштешъ,
Врши гнѣвъ твой текъ на моіой глави!
О штеди ми любе и грешне деце! —
Престой овде, чувару, молимъ те,
Грома ми є душа, па самъ поспанъ.

БРАКЕНБОРИ.

Хоћу, милордъ, — Богъ васъ умрiо! —

(Клеренсъ се намести да спава).

Туга време и починакъ смаже
Ноћцу ютромъ, подне ноћцомъ ствара.
Кнезовима име є сва слава,
Ванъ су светли, ал' у срцу дерни.
Нечувене мысли обалюю
На њи често, светъ немирнихъ брига.
Кнезъ ил' простакъ, судбина є єдна,
Што ихъ лучи — то є слава бедна.

(Улазе две убице).

ПРВА УБИЦА.

Хей! а ко є ту?

БРАКЕНБОРИ.

Шта ћешъ хуло? Како с' дошо амо?

ПРВА УБИЦА.

Радъ самъ се мало с' Клеренсомъ поразговорити, а дошао самъ на своимъ ногама.

БРАКЕНБОРИ.

Па башъ тако? рече па одсече.

ДРУГА УБИЦА.

Што краће то болѣ, господине, негъ ту вазъ данъ повлачити. — Кажи му само поруку нашу, а ты ни речке више.

(Преда му листину, кою Бракенбори чита).

БРАКЕНБОРИ.

Каже ми се овде да вамъ предамъ
Светлогъ кнеза Клеренса у руке.
Кудъ то смера мудровати нећу,
Нерадъ кривду смера тогъ делити.
Кнезъ ту спава — а ключева ено.
А я идемъ кралю да му явимъ,
Да самъ вама налогъ мой предао.

VI.

БОСНА.

(Продуженѣ). *

VI.

На три сата одъ патріаршіе є манастиръ Высоки Дечани, найлепша и найзнаменитія обитель србска, найболый споменикъ старе србске величине и побожности. Пеħъ и Дечани су за србскій народъ єдно цело, коє се не дели.

Пеħка є црква масивна а Дечани су за чудо лагани и светли. Я бы, вели г. Гильфердингъ, желіо да ньи какавъ вештакъ походи, кои бы за цело потврдіо моє мышленѣ, да є та црква єдно између найсавршеніихъ производа византійске архитектуре. Кадъ уђешъ у ту цркву, то те обузима неко чуство ясне утехе; ты си у ньой лакъ, миранъ и весео, и та твоя радость є нека свечана радость. И заиста є то „царска задужбина“, као што србскій народъ и назива особито Дечане, и светый краль, зидаюħи ову цркву, могаше одиста казати речима гусларъ-певца:

„Да је нигдје на свијету нејма,
Некъ се знаде царска задужбина,
Некъ се знаде: е смо царовали.“

Црква є велика и высока, на крсть зидана и има єдно округло высоко кубе. Веħъ сами споляшньи зи-

*) Види Срб. Лѣт. 1859. II.

дови изненада те у чудо приводе са лепоте свое, еръ су са дна до врха одъ мрамора, кои є правилно сложенъ у суводнымъ редовима. Дольный є редъ одъ белогъ мрамора, другій одъ руменогъ, трећій опетъ одъ белогъ а четвртый одъ модрогъ и опетъ тако. Свакій нижій редъ є ширій, другій ужій, а трећій и четвртый іошъ ужіи. Црква є покривена оловомъ, тако исто и кубе и то тако якимъ, да кровъ тай, као што кажу, іошъ одъ како є сазидана црква, т. є. одъ 1335 године, никада ніе поправлѣнъ био. Олово на кубету постало є одъ времена медне боє. На кубету є іошъ и старый великій крсть, кои є, као што веле, одъ якогъ сребра.

На источной страни цркве є округлина великогъ остара, а съ обе стране исте су по две манѣ округлине одъ два олтара црквице св. Николе и св. Димитрія. Ове петъ саставлѣне округлине за чудо су лепе за око. На средини округлине олтара начинѣнъ є великій округао прозоръ, украшенъ са стране са два мраморна стуба, кои држе надъ прозоромъ испуштеный оловный кровъ. Стубови су на осамъ углова и осланяю се са сваке стране прозора на не великимъ мраморнымъ каріатидама, и изгледаю као погуренъ човекъ, кои є подметнуо своя леђа подъ стубъ. Врхови овихъ стубова украшени су по іонскомъ стилу. Подъ испустомъ изнадъ средине прозора изрезана є човечія глава; изъ уста исте излази винова лоза, коя се на две стране разделила, па съ десна и съ лева поплеће окраину прозора, те се тако обе испод нѣга састаю. У лишћу ове лозе скриваю се птице и различите вешто изрезане фантастичне животинѣ. По опису овогъ среднѣгъ прозора на олтару може се мыслити, како су богато украшени Высоки Дечани съ поля; производи резачки ресе све прозбре и врата, и савъ є тай посао у найвећой мери знаменитъ. На жалость, млоге одъ овихъ резбина, найскоріе оне што су мало ниже око врата, яко су искварене. Све украсе навести было бы досадно, кадъ су они и тако у кньи-

зи єромонаха Гедеона „Дечанскій Првенацъ“, као и цела црква, лепо потанко описани. Али никакавъ описъ не може дати живогъ пойма о подобномъ предмету; то бы се текъ тако могло постићи, да се кои вештакъ ода на то, да ове украсе нацрта и да ихъ славенскомъ свету представи. Споменућу овде о прозорима само іошъ то, да сви имаю, осимъ садъ описаногъ, два округла окна, коя су раздељена мраморнимъ стубомъ на осамъ углова, надъ коіимъ су тако разнолични украси изрезани да имъ се дивити морашъ. Прозори су велики, а како ихъ млого има, то є црква яко видна. На кубету има такођеръ такихъ истихъ двогубихъ прозора.

На цркви су троя врата: єдна са запада, друга съ юга, а трећа са севера. Надъ свакимъ вратима є изъ зида изпуштена округла окука, коя се наслања на два съ обе стране врата стоећа стуба. Свака одъ овихъ окука украшена є особитимъ резбама: на єдной се види винова лоза, на другой лишће съ цвећемъ, неке су танко изжлеблѣне а неке са свимъ глатке. Надъ свакимъ вратима исподъ тихъ окука извеяне су различите баралѣвне слике, коє заслужую да ихъ изуче вештаци. Надъ западнымъ вратима є нацртанъ сведржитель (*Παντοκράτωρ* у чіе є име и сатграђена црква) како седи на престолу и у єдной руцы књигу држи са седамъ печата запечаћену, а другомъ благосиля; надъ севернымъ вратима изрезанъ є лиліумима обавіенъ крсть (символъ куће Неманића) и подъ њиме надпись: ІС ХС ЦРЬ СЛАВЫ; надъ южнымъ пакъ вратима изрезано є крштенѣ Господнѣ а подъ њиме записъ:

„Фрадь Вита мали братъ [1]) протомайсторъ изъ Котора града краліева сьзида овѣзи цьрквь светаго

---

[1]) Малый братъ преводъ є латинскога frater minor, као што су се називали калуђери реда св. Франѣ.

Пандократора господинъ кралю Стефанъ Урошъ г-иемъ и своіемъ сыномъ свѣтломъ и прѣвеликомъ и прѣславномъ господинъ кралю Стефанъ. Сьзидасе за И (8) годиць, и доспѣла іе сь всѣмь цьрквь въ лѣто s. w. м. г. (6843—1335)." [1])

Мраморни стубови, кои држе окуке надъ вратима, начинѣни су такођеръ врло вешто и разноличьно. Тако на примеръ прва два стуба са северне стране обвіена су виновомъ лозомъ, друга два су округла, трећа два увіена, четврта на четирый, а пета на осамъ углова. Главе овыхъ стубова начинѣне су у коринатскомъ стилу. Изнадъ два крайня побочна изрезанъ є съ єдне стране єдноглавый орао, а съ друге глава човечія. Надъ побочнымъ стубовима у западнымъ вратима су лавови.

Хайд' да уђемо сада у цркву. Припрата є 40 стопа дугачка а 50 широка. Сводъ надъ ньомъ држе четирый лака, лепа мраморна стуба на осамъ углова. Подножя одъ средня два стуба украшена су съ десне стране са четирый лавовске главе, а съ леве са две курячіе, са єдномъ псећіомъ и єдномъ овнуйскомъ. У врху прва два стуба изрезана су на угловима по четирый лава, у два друга по четирый орла са разширенымъ крилима. Надъ сводомъ припрате є, као у свыма србскимъ црквама, женска црква; єръ є у Срба одъ памтивека обичай, да жене одвоєно стоє у цркви на горнѣмъ за ньихъ зготовлѣномъ бою. Ова женска црква често быва затворена одъ очію людій, кои ниже стоє, али у Дечанима нема те решетке.

---

[1]) Правописъ како овогъ записа тако и оногъ кои за ньимъ долази понавляиъ є. Я ихъ, вели г. Гильфердингъ, испишуємъ онако, као што су наштампани у „Дечанскомъ Первенцу." Докъ самъ у Дечанима быо, тако самь се забавляо съ рукописима, да самь заборавіо сравнити надписе, кои су у той кньизи штампани съ оригиналима; сада ми є то яко жао.

Надъ западнымъ вратима у припрати стои надписъ: . . . . црковь . . . . пандократорова сьзидасе и подписасе и сь(вр҃шисе вь дни) [1] превисокаго благовернаго и свѣтаго а-го (т. є. првогѫ) царя Стефана (сына пр҃к)кысокаго краля Уроша всеи земли Сербскїе и поморскїе . . . . вѫ поменѫ и па(мет҃ь) . . . Стефанъ свѣтомъ кралю Урошъ г-немъ вѫ лѣто s. w. н. и. (6858—1350).

У припрати су и три гробнице съ надписима изъ друге половине XIV. века, кои су доста добро сачувани. [2])

Широка врата изъ припрате у главну цркну украшена су побочно са обе стране са шестъ, єдно до друго сложенихъ стубова и съ єднимъ одвоєнимъ изъ различитогъ мрамора. На подножю истихъ стубова са сваке стране лежи по єданъ лавъ, у врху су имъ орлови, а надъ орловима изрезани лавови, али млого маньй него што су они доле. Подъ сводомъ кои є изъ шестъ окука саставлѣнъ и коєгъ надъ вратима ти стубови држе, нацртанъ є ликъ спасителѣвъ; съ десне му стране стои слика св. краля Стевана Уроша Дечанскогъ, а съ леве сына нѣгова цара Стевана Душана. Кодъ прве слике є написано:

СвѢТЫ КРАЛЬ ОУРОШЪ Г. ТИ ВСѢ СРБСКЇѢ ЗѢМЛИ И ПОМОРСКЇѢ И КТИТОРЪ МѢСТА СВѢГО СВѢТАГО.

Кодъ друге:

СТѢФАНЬ ВЬ Христа Бога ВѢРНЫ ЦАРЬ ГРЬЧКИ И КРАЛЬ ВСѢ СРБСКЇѢ ЗѢМЛИ И ПОМОРСКЇѢ И КТИТОРЬ МѢСТА СВѢГО СВѢТАГО.

Главна црква є одъ врата до иконостаса 50 стопа (съ олтаромъ 80) дугачка, а 74 широка. Иконостасъ є одъ дрвета и иконе старинске, али све є то позла-

---

[1]) Заграђене су речи истрвене, те смо ихъ попунили.

[2]) Ти су надписи напечатани у „Дечанскомъ Првенцу“.

ћено и производи величаственый утисакъ. Међу иконама су и ликови: Св. Симеуна Немањ, св. Саве и св. Стевана Дечанскогъ.

Съ десне стране царскихъ двери є рака съ крстомъ одъ часногъ дрвета, коегъ є по преданю св. Сава изъ Єрусалима донео, а Стеванъ Дечанскій Дечанима поклонио и 1332 г. оковао, као што вели записъ на стопалу нѣговомъ. Другій драгоценный крстъ, кои се чува на св. престолу у манастиру, начини и приложи истомъ царъ Душанъ 1348 године.[1]) Съ леве стране царскихъ двери леже у рацы мошти св. краля Стевана Уроша III., кога є народъ прозвао „Дечанскій", по имену обители, кою є сазидао. На десной су страни мошти св. Єлене, сестре Дечанскогъ краля а жене бугарскогъ цара Михаила. Цело є кубе нацртано и позлаћено. Црква є изнутра белимъ мрамором поставлѣна. На среди виси великій полієлей, на коєга ланцу саливене су ове речи: „Стефанъ Краль",[2]) и грбъ србскій (крсть кои у свакомъ одъ четирый угла има по єданъ на полѣ окренутый полумесецъ), надъ коимъ є двоглавый орао србскій саливенъ. Съ десне стране узъ стубъ стои старый прѣсто србскихъ царева одъ белога мрамора. Прѣсто є сада заклонѣнъ даскомъ, и на нѣму є ликъ св. Стефана Дечанскогъ. Побочне црквице св. Николе и св. Димитрія оделѣне су съ преда одъ главне цркве само нискомъ мраморномъ преградомъ, тако да кадъ станешъ на среду главне цркве, то видишъ сва три иконостаса, коє свє текъ увећава красоту и светлый изгледъ цркве. Патосъ є у целой цркви одъ различитихъ мраморнихъ плоча.

Дечанска црква Сведржителя подигнута є на осо-

---

[1]) Подробно описанъ у „Arkivu za povĕstnicu jugoslavensku" II. 2.

[2]) Неке ланце набавили су „нови ктитори" обители: Евгенія (Милица), удовица кнеза Лазара и нѣна два сына, Стеванъ и Вукъ.

бито лепомъ месту, у єдной не одвећъ великой долини. Съ истока є ограђує высока, тавна, каменита гора Плѣшъ, коя припада венцу, кои се пружа одъ Пећи до Призрена и кои дели стару Србію одъ Арбаніе; съ другихъ страна окружую є лепи брежульци, покривени живописнимъ зеленіломъ кестена; а исподъ зида манастирскогъ тече ладный потокъ Бистрица. Манастиръ є мало на страни одъ главногъ друма али не далеко.[1])

Може быти да манастиръ текъ за то стои, што є на страни одъ главногъ друма. Али кадъ помыслимо како є више одъ 450 година свакой опасности измегнутъ быо, то не можемо да не рекнемо са србскимъ народомъ, да є нѣга самъ Богъ чудно сачувао. Іошъ при свршетку XIV. века, после боя косовскогъ, поробише га Турци. Кадъ га є походила побожна удовица кнеза Лазара, Милица — коя се већъ покалуђерила была и Евгенія назвала, и коя є упућивала своя два млада сына у управи са несретномъ земльомъ србскомъ то нађе „красное мѣсто, обитель святаго краля Стефана Уроша III-го, толико потрѹжденіе и усердіе святаго ктитора, попѹщеніемъ Божіимъ, нашихъ ради грѣхъ, отъ злочестивыхъ языкъ Исмаилтескихъ пожежено и опроверженo, и метохи (добра) отѧты и близѹ запѹстѣнія постигше. . .“[2]) Она се старала да понови манастиръ и сада се спомиње у нѣму као друга нѣгова основателька. Шта су управо „пожгли и опровергли“ Турци у Дечанскомъ манастиру? Црква є и данъ данасъ готово онако иста, какva изађе изъ руку вештака калуђера котарца Вите, само є звонара, коя се надъ вратима манастирскимъ узвишавала, по свой при-

---

[1]) На два сата одъ Пећи и на сатъ одъ манастира є изворъ у врло лепомъ месту, кои се и садъ „Кральска вода“ зове и за кои казую, да се кодъ нѣга св. краль Дечанскій врло радо одмарао.

[2]) Види повелю св. Евгеніе и нѣнихъ сынова у „Дечанскомъ Првенцу“ стр. 41.

лицы тада порушена. (Садъ іой є само долньій део у целости). Разрушене су быле такођеръ и манастирске ћеліс [1]) и царске палате, кое є, као што вели преданѣ, кодъ манастира саградіо св. краль и сынъ му Душанъ. Али не можемо да знамо, како оста црква и свете утвари у целости. Србско преданѣ говори, да є манастиръ опленіо некакаъ „царъ Татарханъ“, кои хтеде одъ цркве Сведржителя џамію начинити. Турци почну намазъ, мула постре кодъ црквенихъ вратій свой ћилимъ и стане кланяти, кадъ на єданпутъ паде лавъ, кои є украшавао побочну страну прозора надъ тымъ вратима, и убіс софту на месту. „Татарханъ“ се тако уплаши да є одмахъ изъ манастира отишао, и одъ то доба не смеду Турци да дирну у ту цркву.

Али при свему томе опасность за Дечане ніс престаяла. Дечански калуђери имаю право што говоре да су у вучіимъ челюстима. Повелѣ Стевана Уроша III. и Евгеніс набраяю у околинама манастира неколико десетина хришћанскихъ села, одъ коихъ приходи быше уступлѣни манастиру. Съ тога се и савъ предео одъ Пећи до околине призренске прозвао, а и данасъ зове, Метохія, т. є. црквено добро (одъ грчке речи *μέτοχος*, коя є прешла у старосрбскій єзыкъ). Готово іошъ и садъ сва села око Дечана, коя се у тымъ повеляма XIV. века споминю, задржала су своя стара имена, само што садъ у ньима Арбанаси-Мусломани живе. И у самомъ селу Дечану не оста више одъ две хришћанске куће, и у селу Любонићу три, иза тога у селу Лочанима има шестъ србскихъ породица; а мусломанскихъ и арбанашкихъ кућа држе да има у околини манастира преко три хиляде. Све су то последице великогъ преселеня Србаля у Аустрію у години 1690. Да су Арбанаси фанатици, давно бы пре-

[1]) Садашнѣ бедне и сиромашне ћеліс зидане су у каснія времена.

красный споменъ светогъ србскогъ краля и мученика быо у џамію обрнутъ, као и саборна црква у Призрену, коју сазида царъ Душанъ. Али ако Арбанаси и несу фанатици а оно су лупежи. Поштујући светиню дечанску и прибегаваюћи іой у нужди за помоћъ болнима, муче и глобе калуђере што више могу и тако удесе да о њиховомъ трошку живе. Тако данасъ украду манастирску краву или овцу, сутра пласть сена, кое манастиру купе све сами наймлћни надничари. Я самъ гледао своимъ очима, вели г. Гильфердингъ, како су калуђери приморани были те дивляке гостолюбиво примити. Я сеђахъ мирно у вече у манастиру разговараюћи се съ домаћима, кадъ на єданпутъ зачухъ лупъ! лупъ! на вратима. „Ништа, ништа, рекоше ми калуђери пре него што ихъ могахъ запытати, дошли су Арбанаси да поће. Они су радили ваздань у полю, па се къ нама свратише, или што имъ се куће далеко учинише, или што башъ не хтедоше ноћити кодъ свое куће; они ће се сместити доле съ нашимъ момцыма, те ће вечерати, пити ракіе а платиће Богъ. „А колико ихъ є дошло?“ запита г. Гильфердингъ. „До єдно двадесетъ, али быва вечерій, кадъ ихъ по стотина а и више доће.“ „А бы я' могли да ихъ не пустите?“ „Боже сачувай! они бы онда ма коєгъ одъ насъ убили.“ После овихъ речи, вели г. Гильфердингъ, показаше ми на тавану у настоятельской соби рупе одъ куршума, коимъ су ту не давно почастили настоятеля, што имъ ніе нешто по вольи учиніо. Кадъ є свадба ма у коємъ одъ околнихъ села, Арбанаси доћу у манастиръ те узму конћ, кое готово сатру юрећи, узму у наручъ кашике и посуће, шта више често се догаћа, да ишту златоткане одежде да обуку невесту докъ траје веселћ. На похвалу дивляка валя казати да они све то врате „по што се послуже.“ Али се не враћа, нит' се плаћа аковъ или два ракіе, кое манастиръ мора послати на веселћ

своимъ добримъ суседима.

На све ове гозбе оде већій део прихода манастирскогъ. Осимъ тога мора плаћати сваке године митрополиту педесетъ дуката ћесарскихъ да и не споменемо глобе, коє се мораю турскимъ властима давати. А овамо приходи манастира Дечана, кои є пређе огромна добра имао, врло су слаби. И саму кестеновy шуму и нешто поля што є све до последњегъ доба задржао, отеше му сада Арбанаси, па прете пушкомъ кадъ калуђери своє право спомену. Само у околини призренской, у Хочи, сачувао є манастиръ нешто землѣ и неке винограде, коє є, као што причаю, іошъ св. краль Стеванъ посадіо. Али и ово добро не дає велика прихода, а другогъ доходка готово да нема. Цела парохія дечанска нема више одъ єданаестъ кућа. Богомольци долазе манастиру о великой Госпоини, али не у таквой мложини, као што бы то ово свето, знатно место заслужило. Путъ є истина опасанъ, али опетъ не тако као што се обично држи. Манастиръ се издржава највише милостиньомъ, коју калуђери купе по свыма краєвима србскимъ, а највише у кнежевини. И валя признати да народъ србске кнежевине и његова влада не заборавля оскудну браћу, коя чуваю найлепшій спомениkъ старе славе србске. Али при свему томе кадъ помыслимо како дечански калуђери непрекидно имаю посла съ дивльимъ Арбанасима, како ихъ стишаваю, како се одъ ныихъ откуплюю и како се одъ ныихъ могу свакій часъ изъ саме благодарности куршуму надати: онда ніє чудо што калуђери првомъ приликомъ измакну у другій манастиръ и што є ныихъ врло мало међу младимъ нараштаємъ кои бы хтели у Дечанима калуђеровати. И опетъ за то има у Дечанима 15 калуђера, ма да су у прекой нужди и сиротиньи. Овимъ оскудшимъ станћмъ Дечанске обителыи хтеде се римска пропаганда користити. Ао да велике славе за ню, да іой є испало

за рукомъ прибавити Риму прву светиню србскогъ православія! Посао тай започе врло помньиво. За прошлогъ рата дође у Дечане званичный агентъ єдне одъ западнихъ држава и понуди браћи закрилѣ те државе. Ако примите ово закрилѣ, говораше онъ, то за то не морате променити веру нити што изменити у служби божіой, а манастиру вашемъ даваће се пенсія, коя се никадъ неће украћивати, и увекъ ћете имати кога, кои ће васъ заступати предъ Турцыма. Проста и ненаучена браћа дечанска са своимъ игумномъ Серафимомъ одговорише на то, по свой прилици несвестице речима наузвишенієгъ смысла: Да обитель ова ніе ньихова; да они никоме не могу дати права или власти какве надъ ньоме, ма да бы на то и митрополитъ пристао (и митрополиту є тай истый предлогъ ставлѣнъ, кои га є тако исто одбацыо као и браћа); и будући да є она светиня целогъ православногъ света, те тако и добро нѣгово, то се текъ тако може расвоити, ако бы на то цео православный светъ пристао.

Ето тако одговорише браћа, коя су волела остати у сиротиньи безъ закриля, па и далѣ одъ помоћи живети, кою купе по православнымъ селима и варошима.

На жалость помоћъ є ова одъ године до године слабія. Православни становници Босне и Херцеговине сиромаше све горе и горе а овамо мораю подизати и издржавати цркве у своіой средини. Црна гора такођеръ є сиромашна, а у србской кнежевини, куда се стичу изъ свіюхъ суседнихъ турскихъ држава духовници за милостиню, народу є све теже и теже давати. Ако игде на свету има православна обитель, коіой прети опасность да опусти, ако игде има светинѣ, кою одржати дужность є свакогъ православногъ, то є онда манастиръ Высоки Дечани!

Изъ Дечана до арбанашке вароши Ђаковице има четирый сата ода крозъ лепу, богату равницу. Ту се

пролазе или се изъ далека виде села: Црнобрегъ, Вокше, Юникъ, Прилѣпъ, Растовица, Баба, Грмучель, Дуякъ, Осѣкъ. Сва та места была су прѣже метохія дечанскогъ манастира, сада нема у ньима ни єдногъ хришћанина. Веле да су Арбанаси у ђаковачкой нахіи найбешньій у свой старой Србіи. Има већъ петъ година томе како несу дали цару ни єдне паре пореза. Закупници десетине и другихъ намета не смеду у ньихова села. Самовольство є у ньихъ подпуно и све є основано на крвной освети. Кои су за племенскій животъ заузети нека оду у ђаковицу. Ту ће видети племенскій животъ у природи а не у фантасіи. Они ће га наћи у онаквомъ стању, у каквомъ є био у тогъ истогъ народа по свой прилицы и пре неколико хиляда година; єръ племенскій животъ неће брзо нестати где га има. Основа є племенскомъ животу у Арбанаса фисъ т. є. родъ (племе). Свакій фисъ има обштегъ предка, кои се губи у дальини времена. Ніє редко да членови фиса броє по десетъ и више поясева (поколеня) одъ своегъ праотца. Съ тога има одвећъ млогобройнихъ родова. Фисъ одъ 30 или 50 кућа рачуни се у мале, а има фисова одъ 200, 300 и више кућа. Има села коя су раздељна на два, па три фиса, али млого чешће по неколико села чине єданъ фисъ. При свему томе чуство сродства (рода) тако є яко, да се чланови фиса, ма како млогобройногъ, не узимаю. Ово яко пада у очи кодъ Арбанаса-Мусломана, коима мухамеданскій законъ, као што се зна, не закрањує да се не узимаю, ма были башъ изъ ближе родъ.[1]) Арбанасанинъ узима себи жену изъ туђегъ фиса. При женидби и удадби никадъ се не гледа оће ли момакъ девойку или девойка момка; шта

---

[1]) Има у осталомъ места, найскоріе близу вароши, у коима се допушта да се могу чланови истога фиса узети, ако ихъ раставля 10, 12. или ков далѣ колено.

више они се пре тога не могу ни познати, єръ ако се момакъ усуди ашиковати съ девойкомъ изъ туђегъ фиса, то ће га родбина њена за цело убити. Свадбу уређую родительи или старіи, али за то Арбанаси ни у какву свезу не ступаю са фисомъ своє жене, и остаю они исти према своме фису. До душе, докъ оба фиса у миру живе, дотле се мужъ држи за пріятеля у женином роду, али чимъ се заподене кавга, то постає онакавъ истый непріятель роду своє жене, као и савъ фисъ нѣговъ. Жена у арбанашкомъ племенскомъ животу нема никаквогъ значеня, али іой є велика обрана у томе, што и после смрти мужевлѣве остає чланъ фиса, у коємъ се родила. Ако є мужъ біє, или ако хрђаво поступи съ њоме, онда се нѣнъ фисъ мора за нію заузети и кадъ кадъ є и осветити. У планинскимъ местима, око Скадра, где се старый животъ, као што се чини, у чистоти сачувао, кћи не добія ништа одъ очина имања; али ако нема браћа, то є младоженя одкуплює одъ отца или браће за неку суму новаца. У другимъ местима она доноси мужу мираза и подъ єднако дели съ браћомъ одъ отца наслеђено иманѣ. Међутимъ тимъ се правомъ арбанашкиня никадъ не користи. Полазећи за мужа у туђъ фисъ, оставля непокретно иманѣ очино браћи или другимъ рођацыма; єръ бы мужъ нѣнъ могао главомъ платити, ако бы тако дрзакъ было, да управля иманѣмъ у фису, кои за нѣга свакако туђъ остає. Ако удовица нема деце одъ свога мужа, то іой се дає истый део иманя или вредности, и она се враћа у свой фисъ, а остало иманѣ припадне найближемъ роду мужа іой; а ако има деце, то онда живи съ њима и користи се съ њиховимъ наслѣдствомъ.

Све друштвено уређенѣ у Арбанаса утемељно є на той свези фиса, коєга су чланови дужни освећивати єданъ другога до послѣдњегъ човека, крвь за крвь. Съ тога се и пролива тако силна крвь у сва-

ђама; єръ ако чланъ увређеногъ фиса изъ освете убіє увредіоца, то смрть овога изазива нову освету и т. д. Тако не давно, у селима близу манастира дечанскогъ, букну свађа између фиса Хаша и Шалћ, те погибе до тридесетъ люди. Постои такођеръ обичай искупљивати крвь новцемъ, али се слабо употреблює, најскоріе у местима коя су одъ турске власти удалћна, и уобште и народъ га не одобрава. Има друга начина, кои прекраћуе крвну освету, и кои и Арбанаси више поштую. Ако е убійство освећено смрћу убице, онда се фисови, по гдекадъ, почну договарати или сами међу собомъ или преко трећегъ фиса. Ако се сложе, онда се сви чланови фиса састану на уреченомъ месту те се ту излюбе и миръ утврде. Кадъ кадъ быва да убица самъ дође у кућу најближемъ рођаку убієног и предаваюћи му свою пушку, пиштолћ и ножъ рекне: „Я самъ проліо крвь твога рођака, уби и ты мене!“ У такомъ случаю обично се праштa увреда и фисови се помире. Најпосле ако се двоица сваде, или ако нешто омрзне єданъ на другога, онда узевши се за руке одреде место где ће се бити. Тай двобой на смрть быва предъ обадва фиса, и крвь на двобою проливена не тражи освете. Ако Арбанасинъ убіе своегъ рођака т. є. члана свога фиса, онда побегне да бы се одъ освете ближихъ рођака убієногъ сачувао и настани се гдегодъ у далекомъ краю, или се пакъ савъ фисъ заузме, те тако све на миру прође.

Кадъ савъ фисъ држи да є увређенъ па се спрема на освету (на прилику ако му є одагната марва, или ако га є другій фисъ похарао), или у обште кадъ ће да иде куда на разбой или ратъ, онда се сви чланови скупе у коло; старешина запыта: „Хоћете ли ићи тамо и тамо?“ А они одговараю: „Хоћемо!“ Ово се три пута пыта. Иза тога узме кои између ньихъ свою дугу пушку по среди и свакій, кои поближе стои, увати є рукомъ и куне се, да не ће изостати

одъ браће, да не ће издати него да ће онде погинути где њихове главе падну, „а ако тако не учинимъ то нека ме та пушка убіе.“ Тако се сви редомъ закуну па тешко ономъ, кои бы изостао или издао; самый фисъ нѣговъ убиће га безъ речи. „Досадъ су се наши люди, говораше некій Арбанасанинъ г. Гильфердингу, само пушкомъ и ножемъ умели клети, и текъ одъ скора научише се клети Богомъ или кораномъ.“ Іошъ ћу нешто додати, вели г. Гильфердингъ, да буде описъ арбанашкогъ живота подпунъ. Свакій фисъ има свога старешину (арбанашки: ипаръ). Старешина се бира на скупу (*мѐльѐде* [1]) или кувéни), у коме има гласа свакій кућный старешина. Ако се не могу сложити сви за єдногъ старешину, онда се подвоє и свака страна избере себи по старешину и тако се начине два фиса; али сродство међу таквымъ фисовима после престає. Старешина представља фисъ предъ влашћу. Турска власть само съ њиме има посла и ма да шта заповеди, фисъ є не ће послушати, докъ не чує заповесть изъ уста свога старешине. Старешина предлаже скупу све обште ствари. На скупу не бываю сви чланови, него само кућне старешине, као што є већъ речено. Ако чланъ скупа безъ узрока не дође кадъ треба на зборъ, онда му фисъ за каштигу потре полѣ или узме стадо. Старешина є кућный (пляку е штеписе) или отацъ или єданъ између браћа, кои се не бира по старешинству већъ у договору съ другима. После очине смрти браћа могу остати у задрузи или се поделити. Деоба се чини подъ єднако предъ скупомъ целога фиса, предъ коимъ се и коцка баца да се види коме ће кои део припасти. Земля є подпуно своина онога чія є; готово сви чланови фиса имаю по єданъ наслѣдный део землѣ, надъ коимъ скупъ и фисъ ни-

[1]) д читай као новогрч. *δ* или као th у енглеск. реч. this, that.

каква права немаю. Властникъ може продати свою землю другомъ члану фиса, или ако фисъ допусти ма коме на свету. Али да бы странацъ могао имати и држати землю у туђемъ фису, мора га задобити да га прими на скупу међу свое чланове.

Я самъ се заговоріо о Арбанасима, вели г. Гильфердингъ, кадъ самъ на варошъ Ђаковицу дошао. Одъ свіюхъ места, коя є овай народъ на славенской земльи населіо, у той є вароши арбанашкій елеменатъ найячій. У Ђаковицы има 3500 арбанашкихъ, мусломанскихъ кућа, а одъ 120 хришћанскихъ текъ є половина православна и славенска, а друга є арбанашка, католичка. Сви су хришћани у Ђаковицы занатліе; католици су готово сви златари, а православни седлари, дрндари и др. Православни имаю и одвећъ сиромашну црквицу, кою су скоро саградили. Мудиръ ђаковачкій, за чудо ћуталица, прекрасногъ изгледа, и великогъ орловскогъ носа Арбанасанинъ, одевенъ у белу широку арбанашку фустапелу, у фермецу златомъ извезеномъ и босоногъ, одведе г. Гильфердинга на конакъ свештенику. Попъ Стеванъ, кои радіе говори арбанашки него србски, учини ми се, вели г. Гильфердингъ, да є наймирніи човекъ на свету. Али тимъ є чудніе, што у соби, у коіой борави овай благій слуга олтара, висе два пара пиштоля, три дуге арбанашке пушке и неколико ножева. На пытанѣ на што му тай украсъ, одговоріо є пословицомъ, коіой смысао беше: ко съ вуцыма живи съ вуцыма и віе. Али мало далѣ одъ пиштоля, подъ икономъ, стои у шѣга неколико псалтира, требника и другихъ у Русіи штампанихъ киьига, па іошъ и нека „Исторія“ не знамъ чега беше на рускомъ єзыку изъ катараина доба. Кадъ є сутра данъ г. Гильфердингъ мудира-ћуталицу у фустанели хтео да походи, то є готово крозъ целу варошъ прошао. Арбанаси су любопытно гледали „Москова“, али као да имъ є немило

было. То беше за њихъ стваръ дотле невиђена, те є то тако исто было, као кадъ бы ко довео у Москву жирафа. Али жирафъ никоме никакве штете не чини, а о „Москову“ свакій мусломанинъ са свимъ другчіе мысли. Ала бы пріятно было живети у Ђаковицы! Три хиляде и петъ стотина кућа „безъ прозора и безъ врата.“ Варошъ є раштркана и яко се раширила. Кућа мудирова є на брегу. Одъ туда се съ єдне стране види у дальини низъ брегова, съ друге стране широка равница Метохіе, а около силна мложина плетара (кућица).

Одъ Ђаковице до Призрена има петъ сатій хода, али на целомъ томъ путу нема ништа знаменитогъ. Све се иде крозъ арбанашкій край. Текъ међу Ђаковицомъ и рекомъ Дриномъ, кои се овде опетъ мора прећи, има неколико села, коихъ су становници сами католици. Ти Арбанаси-Католици разликую се одъ мусломана тиме, што сви безъ разлике носе краткій гунь, коричне боє. Као што се мысли тихъ Арбанаса-Католика има тамо до 400 кућа. Веле да су врло храбри и верни, те за то ихъ и паше одвећъ радо узимаю себи у службу. Они се деле на фисове као и мусломани, а бію се съ овыма, а и међу собомъ, крвь за крвь.

Дринъ се прелази преко моста, кои є на сводъ начинћнъ и за чудо стрмъ. Преданћ казує да га є саградіо краль Урошъ I. Рапавый. Преко Дрина иза католичкихъ села долазе опетъ мусломанска. Предъ тобомъ су величаственогъ изгледа планине, коє се подижу поврхъ Призрена. Надъ самомъ вароши стои Цвиленъ са старимъ србскимъ градомъ; съ две стране диже се Паштрикъ и Коритникъ, а савъ изгледъ зачелява снегомъ покривена Шара-Планина (Шаръдагъ). Призренъ є подъ тымъ горама на равницы.

VII.

Призренъ.

Народна песма назива Призренъ србскимъ Царградомъ. То му име ніе само случайно какавъ гусларъ наденуо. Призренъ у почетку ніе био главно место Сербіе, али е одмахъ постао чимъ су Срби, подъ силнымъ наслѣдницыма Неманѣ, почели раширивати своє области хотећи свыма земляма задунавскогъ полуострва завладати, и чимъ е размакнуто кралѣвство србско почело примати карактеръ поновлѣне полуславенске и полугрчке византійске државе. У томъ времену Неманићи нису могли за свою пространу државу болѣгъ средишта наћи него што е Призренъ. Ова е варошъ на самомъ краю србске землѣ у подножю огромнихъ гора, коє су међа између србскогъ и бугарскогъ племена, коє е исте горе съ югоистока обишло заузевши Македонію и источный део Арбаніе. У Призрену стичу се путови, кои воде на западъ Скадру и ядранскомъ мору, на истокъ Качанику, за коимъ се шире македонска поля, а на северу простиру се предъ ньимъ равнице Подриня, Метохіе и Косова поля. Ту се саставляю путови кои воде у Босну, у праву Србію и у западный део Бугарске. А и самъ градъ призренскій, кои е на неприступной стени на побочномъ огранку Шаръ-дага сграђенъ, надвисуе ускій проседъ речице Бистрице. По томъ проседу може се у лето доћи на Шаръ и достићи тако названый Пологъ т. е. изворъ реке Вардара и тако прећи изъ басена ядранскогъ управо у басенъ архипелашкій. То су користи положая овогъ негдашнѣгъ главногъ места србскогъ.

И сада іошъ Призренъ има доста становника, а и у прометности доста напредуе. Све ово има своmъ

положаю захвалити. У њему ће быти око 3000 мусломанскихъ, 900 православнихъ и 100 католичкихъ кућа и око 12,000 становника мушкога пола. Већина мусломана и сви католици су Арбанаси; а православни су већиномъ — Срби, али има доста и македонскихъ Влаха или Цинцара, Бугара и Грка. Єзыкъ призренскихъ Србаля већъ се приближує бугарскомъ нарѣчію, тако на примеръ Призренци говоре: онъ га удріо, сосъ ножъ, сосъ рука; онъ є быо у Призренъ три годишта и т. д. Удвогубленѣ предлога съ, изъ коєгъ є сосъ постало, чистый є бугаризамъ, когъ Призренци непрекидно употреблюю, исто тако као што место србске речи посао увекъ работа говоре. Занимльиво бы было истражити како се сліо србски єзыкъ са македонско-бугарскимъ у насеобини, коя заузима долине Шаре-планине, и тетовскій край или Пологъ.

Старый призренскій градъ, у коємъ се Душанъ, као што то народъ прича, радо бавіо, на по сата є на гори, у проваліи изъ коє истиче речица Бистрица. У граду є само громила каменя одъ прѣашнѣгъ двора цара Душана. Мало ниже одъ града опетъ є громила каменя одъ велике цркве св. Арханѣела Михаила, кою є Душанъ саградіо, а Турцы разрушили да бы одъ каменя себи мечетъ сазидали. У той є цркви было саранѣно тело великогъ цара србскогъ. Турци спаливши мошти св. Саве, кои є найвише за духовный развитакъ Србаля радіо, не поштедише ни остатке најмоћнієгъ политичногъ радника србскога народа, него развеяше по ветру прахъ силнога Душана! Црква св. Михаила знаменита є іошъ и по томъ, што є у њой быо земальскій саборъ, кои є требао да одлучи судбу царства србскогъ после смрти (1371 г.) Уроша, душанова сына и последнѣгъ Неманића. Овай се саборъ тиме свршіо да се царство разделило, коє є и главный узрокъ быо, што є после пропало. Навешћу овде,

вели г. Гильфердингъ, знаменито извешће о томъ сабору изъ неизданогъ извора[1]) „и тогда (после смрти младогъ краля) соборъ бывшъ во градъ Призренъ въ храмѣ архистратига Михаила . . . иже есть на рѣцѣ Бистрицѣ подъ градомъ, выше мѣста Призрена, иже создалъ отъ основанїа . . . царь Стефанъ, и тѣло его тамо въ гробницѣ бѣ; соборъ же собравшъся немалъ, и архіепископъ киръ Даніилъ тогда бывшъ и митрополитомъ и епископомъ и игуменомъ и многимъ отъ иноковъ и отъ прочаго чина благочестивыхъ, и весь сонмъ Сербскій иже подъ властїю тѣхъ, сущимъ же паше. Волкашинъ не повиновашеся, глагола: „мнѣ предано есть“ (т. е. царство); и соборъ съ архіепископомъ и со всѣмъ народомъ: „вѣмы, да есть на врема тебѣ порученo . . . . . ; но престани, Волкашине, отъ насилїа.“ И многъ же матежъ бывшъ и крамолѣ . . . . никако же покоритися хотяше. Тогда патріархъ съ соборомъ рекшъ: „слава тебѣ Господеви, долготерпѣливе и многомилостиве, призри съ высоты святыя своея на озлобленіе людей своихъ, и виждь неправедный судъ, еже съ насиліемъ отъимаютъ!“ Потомъ разидошася кійждо во свое. Волкашинъ же раздѣлитъ (царство) на три части, Углеши даетъ Серезъ и нарицаетъ его кесаремъ, а Гойка деспотомъ въ . . . Терновѣ,[2]) а самъ въ Сербской земли пребываше.“

Другій новый градъ призренскій є на стрмену и у њему станує паша са маломъ турскомъ посадомъ. Варошъ є као амфитеатаръ а куће таке исте као у Пећи, нигде прозора на улици. За стакло не знаю у

---

[1]) „Мца Декемврїа К. память святаго и блаженнаго Уроша младаго мученика и царя Сербскаго“ (По рукопису кои є списанъ, као што се говори, при свршетку прошлога века, и кои се храни у манастиру Шишатовцу на Врушкой гори. Изъ „житія“ се види да є списатель изъ добрихъ извора црпео).

[2]) У оригиналу: „въ Трапезонту сирѣчь Тернову.“

Призрену готово ништа. Врло є тешко наћи конака ма да є варошъ тако велика, и да ніє было єдне хришћанске куће, то не знамъ, вели г. Гильфердингъ, где бы преноћио, ма да є ханъ овде болый него на другимъ местима. У ту кућу обично сви путници добію стана, кои у Призренъ дођу.

Кадъ се г. Гильфердингъ сместіо, пође да се упозна са властима и знаменитостима. По ускимъ, кривымъ улицама ненђ се у градъ. Наместникъ призренскій, Акифъ паша, врло є учтиво приміо г. Гильфердинга. Паша є младъ човекъ и одъ цариградске цивилизаціе прилепило се нешто на њга, али не говори европске єзыке, и ма да є яко сладкорекъ, а лице му пуно и румено, брада подстрижена, то ипакъ не привлачи са своихъ усилћнихъ манира. Народъ га не воле што неће да ограничи необуздану слободу дивльихъ Арбанаса и што се дає подплатити за судъ . . . Не далеко одъ конака пашиногъ є и митрополія. Садашный митрополитъ Мелентіе „владика Святорашскій, Призренскій и Скендерійскій“ (т. є. шкутарскій) — младъ є човекъ кои є свршіо богословію 1849 г. у семеништу цариградскомъ. Тешко є себи представити човека коєгъ бы изгледъ тако поштованя достоянъ было као што є Мелентіе. Узраста є высока и угледна, лице му є нешто мршаво, бледо и жућкасто съ лепимъ цртама, очи велике и црне, коса дуга, густа и као гавранъ црна, а брада велика и црна. Той споляшности одговара и унутрашньостъ тако, да є г. Гильфердингъ очараиъ было одъ Мелентія и яко се радовао што є єданпутъ наишао на владику, родомъ грка, кои є говоріо славенски. Мелентіе є родомъ изъ Сереса (близу Солуна) и говори македонско-бугарско наречіе коє Срби лако разуму. Тако се исто радовао када є видіо како му славенскій народъ на срцу лежи, и када є чуо како говори о духовнимъ потребама истога. Али ми є неповольно было чути, вели г. Гильфердингъ, што га

са свіюхъ страна за „Грекомана“ држе.

Близу митрополіе є црква св. Ђорђа, коя є тавна и малена ма да су є скоро мало раширили. Поредъ нѣ зидаю сада Призренци пространу цркву одъ белога камена, одъ коє є темель и нижій део зида готовъ, али ће тешко быти на брзо готова єръ су већъ сви на зиданѣ цркве скуплѣни новци издани, а овамо се нема ни одъ куда више надати. Истина да има међу призренскимъ трговцыма доста богатихъ; али коя вайда кадъ нису издашни.

У Призрену фанатизамъ мусломанскій ніе было тако силанъ, као у варошима по Босни и Херцеговини, у коима су православни єдва єдвице могли по кою цркву сачувати. То се види изъ тога што осимъ цркве св. Ђорђа има іошъ єдна у горнѣмъ делу вароши, кою є као што говори преданѣ у славу св. Михаила саградіо Стеванъ Штиляновичъ, войвода србскій, у првой половини XVI. века. Црква та ніе велика и ніе лепо сазидана, као у обшто све србске грађевине тога времена, али є изгледъ прекрасанъ. Близу цркве св. Михаила є іошъ єдна малена коя слави Спасовъ данъ. На послетку у самомъ двору митрополитовомъ изподъ развалина изкопана є и на ново осveћена мала црквица св. Николе.

Христіянима у Призрену оставлѣне су само малене, тавне цркве, а велелепни храмови, кои су украшавали то главно место србскогъ царства, одузети се. Већъ є споменуто да су великій манастиръ св. Арханђела Михаила, подъ душановимъ градомъ разнели Турци да зидаю мечетъ. У пространой и прекрасной саборной цркви св. Петке (Параскеве) кою є, као што говоре, Душанъ зидао, сада Турци кланяю. Мусломани се ни толико не потрудише да скрію што одає да є то хришћанска црква была. Звоници су іошъ и сада на ньой; на северной страни и садъ се іошъ може читати: ОЯЪВЯ ОРБОКИ; іошъ се и садъ види

место олтара (само што є иконостасъ скинутъ), и у женской цркви остаци al fresco цртанихъ икона. Тай хришћанскій карактеръ Цума-џаміє (тако зову Турци бывшу саборну цркву св. Петке) тако непріятно дира Турке, да є врло ретко и не радо полазе. Говори се да су єдномъ у петакъ довели у Цума-џамію роту низама (регуларне войске) коя є крозъ Призренъ пролазила. Солдати почеше псовати и грдити Призренце што су ихъ довели у цркву а не у мечетъ, и што ихъ хоће тако да „поћауре.“ „Па ніе то мечетъ“, рекоше имъ. „А да шта є то?“ запыта єданъ измећу войника кадъ є по свршетку намаза изъ мечета излазіо показуюћи на звоникъ. — „То є звоникъ, одговори некій странацъ, ту су у старо време звонили у звона.“ — „Звонили су, па ће и звонити“, примѣти флегматичный войникъ.

Православни издржаваю у Призрену основну школу кою до 200 деце полазе; осимъ тога подигли су таку исту школу за женску децу. Некій аустрискій поданикъ, Никола Мусулинъ, кои є у Карловцыма богословію свршіо, хтеде завести у Призрену приватну школу, у коіой бы се што выше учило него у основной школи, и скупіо є до 20 ћака, али ніе могао успети, што му є митрополитъ, не зна се изъ когъ узрока, на путу стаяо. И римокатолична обштина има у Призрену свога владику, кои є ученъ и већъ у годинама, и кои говори таліянскій, арбанашкій и турски (србски текъ натеже). Овогъ владику уважаваю не само католици него и православни. Црква католичка у Призрену ніе велика, а поредъ нѣ є школа.

У Призрену се мирніе и човечніе живи него у другимъ градовима северно-западне Турске. Истина да у околицы разуздани Арбанаси тераю свою самоволю, али у самой вароши є нека законитость и уроћени мусломани не тлаче тако народъ у Призрену, као у варошима по Босни и Херцеговини. То є за то тако,

што су у Призрену урођени мусломани већином — Арбанаси, а у Босни и Херцеговини — Славени. Арбанаси несу фанатици, као што є то већъ спомепуто, а славенске потурице [1]) су проникнуте фанатизмомъ до мозга своихъ костію. Та два елемента яко се разликую єдно одъ другога. Ако є славенинъ, мусломанинъ тихъ и благъ према раіи, то не чини за то што му ніє млого стало до ислама, већъ што є добра срца; а ако є зверъ, томе узрока не треба тражити у нѣговомъ прирођеномъ карактеру, већъ у вери, коя га подстрекава да мрзи „невѣрне.“ У арбанашкихъ мусломанина не ћешъ никадъ наћи ни цртице благодушности према хришћанину, а ако добро живи съ њима, то можешъ быти уверенъ, да є томе узрокъ, што му є и христіянство и махомеданство све єдно; гони ли арбанашкій мусломанинъ сироту раю, томе є узрокъ нѣгова урођена бесиоћа и крви жеданъ карактеръ, а не религіозный фанатизамъ. И тако у Призрену населѣни Арбанаси-Мусломани укротили су се нешто и умекшали подъ упливомъ варошкогъ, трговачкогъ живота и турскихъ властій, коє гдекоіи путъ одъ стида и срама не могу допустити, да се чине явна насиля и безаконя у месту у коємъ они станую. Изъ тога се може разяснити за што живе хришћани нешто болѣ у Призрену, ма да є тако яко на страни, него у главніимъ варошима по Босни и Херцеговини. Где є већа слобода ту и просвета болѣ напредує. Призренци су изображеніи него становници босанскихъ варошій; єръ су завели женску школу, коє є великій знакъ просвете у турской вароши. Већина православне обштине издржавала є већъ спомепутогъ учителя, кои є хтео силомъ да продужи предаванѣ, ма да се владика яко срдіо. На несрећу Призренъ є далеко и одъ

[1]) Тако се зову ренегати кои су примили махомеданску веру, особито изъ Босне и Херцеговине.

Србіє и одъ Далмаціе одкуда нешто просвете добіяю друге славенске земль подъ Турскомъ; а и одъ целога света тако є удалѣнъ да готово никаква киьига, никакве новине не могу тамо доспети. Шта више и сама писма шалю се у Призренъ „приликомъ.“ Трговина є у Призрену главна струка раднѣ и она є, као и у свыма другимъ варошима по Турской, у рукама православнихъ становника. Трговина є готово искључиво унутрашня. Призренски трговци не иду іошъ за границу, него текъ изъ друге руке узимаю страну робу у Београду, Сарајеву, Скадру и т. д. У Призрену є трговина првобытнія него у другимъ турскимъ варошима и преносъ робе яко є опасанъ са дивльихъ Арбанаса; али да є знаменита сведочи велика, народа пуна чаршія, коя неколико теснихъ, тавнихъ, рогозиномъ и платномъ покритихъ улица заузима. Што є тако жива трговина у Призрену има захвалити своме сретномъ положаю, кои є средиште између Македоніе и Арбаніе съ єдне, и Босне и Србіе съ друге стране. Да се путови поправе, да є путованѣ сигурно, и да богате равнине Подриня, Метохіе и Косова поля опетъ доживе мирне дане и марљиве становнике, — Призренъ бы съ нова постао, као и подъ Душаномъ, србскимъ Цариградомъ, средиштемъ дѣланя за сву западну половину балканскогъ полуострва.

VIII.

Одъ Призрена до Неродимля.

Време ніе допустило г. Гильфердингу да продужи свой путъ на югъ, и тако се морао натрагъ вратити, али да не иде истимъ путемъ ударіо є на северозападъ да бы прошао крозъ Косово полѣ.

У целой околини Призрена, кою народъ Подринѣ или Подримъ зове, као и у Дукађину и Метохіи, има више Арбанаса него Славена. Тай се край дели, по старомъ обичаю, на нахіе, кое су замениле старе српске жупе, али су задржали свою стару устано-ву. Тако се равница око Призрена и суседна стрмина Шаре-планине дели на четирый нахіе: на правый По-дримъ, у коемъ веле да има около 3000 арбанашкихъ, мусломанскихъ и 300 православнихъ кућа; на Раховацъ, са 150 арбанашкихъ и 100 српскихъ кућа; на Стрѣц-ку-жупу са 1200 арбанашкихъ и 300 српскихъ кућа; и на послетку на Подгоръ са више одъ 1000 арб. мусло-манскихъ, 20 арбан. католичкихъ и около 300 право-славнихъ кућа. Г. Гильфердингъ са пратньомъ сво-іомъ упутіо се у Подгоръ, да види манастиръ св. Мар-ка, кои е на три сата одъ Призрена.

На еданъ сатъ одъ Призрена е доста знаменито село Любица. У тома е селу мала црква, у коіой се чува не одвећъ старый тріодъ одъ пергаменте. О томъ тріоду говорили су г. Гильфердингу іошъ у При-зрену, докъ о тамошньимъ рукописима нико ништа незна. У Любици е было, као што се говори, седамъ црквій. Одъ гдекоихъ се развалине и садъ іошъ виде. Уобште е околица око Призрена пре засађена была црквама и манастирима. Селяци и свештеници увера-вали су г. Гильфдрдинга, да е за времена српске са-мосталности у призренской нахіи было 360 црквій и манастира; сада ихъ има 21 осимъ онихъ кои су у самой вароши. Тай брой быће по свой прилицы мало претеранъ, али опетъ човекъ мора да се чуди кадъ види силне развалине старихъ црквій, и кадъ ихъ сравни са Босномъ и северо-западномъ Херцегови-номъ. Изъ свега се види да е у призренскомъ краю православна вѣра яко укоренѣна была, и да е туда побожанъ и богатъ народъ живео.

Изъ Любице свриуо е г. Гильфдрдингъ съ већегъ

пута на десно да види развалине коришкогъ манастира. Ту се пенѣ на гору коя се Мравинацъ зове, и коя є, ако се сме рећи, єдно између предгоря Шаръ-дага. У дальини се дизала предъ нама и на десно, вели г. Гильфердингъ, грдна Шара планина, на коіой се коєгде снегъ бєліо, а на лево тако исто величаствена планина Люботинъ. После по сата хода по гори Мравинцу долази се до коришкогъ манастира, кои є давно опустео а и само село Кориша, коє є мало више у горама, допало є сада руку арбанашкихъ мусломана. Место ово, у коємъ се спасао св. Петаръ коришкій, ио своіой самоћи и по страшнымъ проваліяма коє га окружую, яко опоминѣ на већъ споменутый и описаный црнорѣчкій манастиръ, у коємъ му тело лежи. Сапутникъ г. Гильфердинга, призренскій свештеникъ Стеванъ, показао му є пећину, у коіой є св. Петаръ цркву начиніо. У ньой се іошъ добро сачувао на стени нацртаный ликъ спасителѣвъ, поредъ коєгъ се іошъ може читати: . . . .

МНѢ НЄ
ИМАТЬ
ХОДИТИ
ВЬ ТМѢ
ВЄЧЬ. . . .

Не далеко одъ те пећине є друга, у коіой є, као што се говори, постіо пустиникъ, и у коіой се после тако исто црква начинила. Предъ томъ є црквомъ младый калуђеръ ђавола на землю оборіо помоћу архангела Гаврила. Мало далѣ стоє развалине величаствене зграде. Царъ Душанъ, да бы прославіо успомену светогъ младића, коєгъ є познавао и волео, [1]) на скоро

[1]) Све ово о св. Петру коришкомъ приповедао є г. Гильфердингу свештеникъ Стеванъ, кои му є и то казивао да є онъ читао животописъ тога свеца у єдномъ старомъ рукопису, кои се у некогъ сеоскогъ попа у околицы При-

после смрти истогъ науми покрай пећине нѣгове саградити велику цркву. Али како да се зида брегу на обронку? Душанъ є дао смело свести сводове у дубльину провалiє и надъ тымъ сводовима саградiо є цркву. Сводови iошъ и данъ данасъ стоє, али цркву су разрушили мусломани. Само се задржо єданъ великiй комадъ зида, кои надъ самомъ проваліомъ стои. На томъ зиду виде се и данъ данасъ у три реда нацртане слике. Арбанаси не могавши ихъ доватити пожевима, као слике у пећини, изшараше ихъ танетима. За што путници описую места коя су намъ давно позната? За што iошъ нико одъ вештака нiє у славенске землѣ у Турской загледао? Какавъ чудный призоръ бio бы зань коришка провалiя са своимъ высокимъ сводовима и комадомъ зида душанове цркве!

Разгледавши Коришу врнуо се г. Гильфердингъ патрагъ и у мапастиру св. Марка буде гостолюбиво примлѣнъ. Тай манастиръ, кои є готово тако исто на страни, саградила су, као што преданѣ говори, два брата, призренска трговца, за времена турске владе. Они су єдва измолили фирманъ за обитель обећавши iой све иманѣ и землѣ своє. На брзо є тай манастиръ бio разрушенъ, али пре 370 година, по томъ истомъ преданю, буде поновлѣнъ и опетъ запуштенъ. После тога дуго су суседни Арбанаси затварали козе у нѣму, докъ на послетку свештеникъ Партенiє нiє и цркву и манастиръ по другiй путъ поновiо пре єдно 72 год. Црква є ниска и малена, ћелiє бедне, и обитель се єдва издржава трудомъ три, четирый калуђера, кои живе у ньой, и даровима призренскихъ становника. У целой су околини сами Арбанаси. Не бы дуго ос-

---

зрена налази. Попъ Стеванъ хтео є да прибави тай рукописъ али га нiє могао добыти, а и г. Гильфердингъ нiє нигде на тай животописъ наишао.

тала у целости та обитель међу такимъ суседима, да несу Арбанаси уверени да ће ихъ постићи страшна каштига ако што одъ манастира украду или ако му што друго учине. Они држе, а и у томе ихъ и калуђери подпомажу, да свакій кривацъ, кои каква квара манастиру нанесе, мора съ ума сићи. И тако кадъ су болесни долазе манастиру да имъ калуђери читаю молитву и да ихъ прекрсте, па се онда лакомъ душомъ враћаю своимъ кућама.

Калуђери манастира св. Марка изнели су са највећомъ готовошћу све рукописе, али ніе ни єданъ између ньихъ было одъ какве важности. После тога калуђери су тако усрдни были да су іошъ на єдномъ месту тражили а на другомъ копали само да бы што нашли, али све є бадава было, нигде ништа!

Другій данъ стигао є г. Гильфердингъ у манастиръ св. Троице, иначе русинскій. Манастиръ є тай у подножю горе Русенице. Да ли є оиъ одъ нѣ или она одъ нѣга добыла име? Не зна се кадъ є было саграћенъ али 1832 г. было є поповлѣнъ. Црква є доста пространа и лепа, али сиромашна, а зидови су іой бели, нити има у ньой каквога трага одъ старине. Манастиръ има пространу дворану са великимъ прозорима одакле є редакъ изгледъ, четирый или петъ не важнихъ рукописа, а одъ новихъ црквенихъ кньига, као свагде у томъ краю, ни трага, ни гласа.

Путъ изъ св. Троице у Неродимлѣ съ почетка иде полѣмъ Подгоромъ. На страни су села Поповляни и Дворяни, коихъ се становници и данъ данасъ сећаю, да є за времена србскихъ кралѣва єдно одъ тихъ села было црквено а друго придворно. Изъ равнице пећ се съ прва на стрмый каменитый обронакъ, на коємъ коє где расти церовина, а после управо горе на єзерску планину, коя дели Подринѣ одъ Косова

поля. Са планине красанъ є изгледъ на горе и поля у около.

Са єзерскихъ гора яши се четирый сата а нигде живе душе. Путъ кривуда узъ єзерску речицу. На десно су высока брда, на лево брежульци, застрти шумомъ и грмлѣмъ. Єзерска речица не далеко одъ Неродимля, као што говоре тамошньи селяци, дели се на две стране, и єданъ тракъ тече у „бело“ а другій у црно море. Првый рукавацъ састає се са Лепенцомъ, кои у Вардаръ утиче; Вардаръ опетъ тече у Архипелагъ или као што га Срби и Турци пазиваю у бело море. Другимъ рукавцомъ вода те речице тече у Ситницу, изъ Ситнице у Ибаръ, изъ Ибра у Мораву, а изъ Мораве у Дунавъ. Путуюћи тако крозъ тай мртвый предео на єдаппутъ се види лепа, велика црква. Кровъ и нешто одъ кубета є провалѣно, зидови се на више места руше, а црква є изнутра каменѣмъ и развалинама завалѣна, али изъ далека тако изгледа као да є цела и не бы требало млого да се понови. Дужина є цркве 63 добрихъ корачая а ширина 24. На зидовима су іошъ млоге иконе и слике. Єдна є слика изъ живота србскихъ кралѣва. Прозори су малени и округли. Нико изъ пратнѣ ніе знао казати каква є то црква. „Е тако, то є стара, давно о б а т а л ѣ н а црква“, одговарали бы на пытанѣ. Текъ є после познао г. Гильфердингъ да є то црква и манастиръ велике Госпоине, у коємъ є сарапѣшъ последньій Неманићъ, младый царъ Урошъ.

На ту є цркву, коя є на скоро за тимъ опустела, србскій народъ са свимъ и то за то заборавіо, што є у пустой провалiи. Народна песма заменила є ню са „Црквомъ Самодрежомъ“ коя є у северномъ краю Косова поля и коя є съ тога постала знаменита у песми, што є Кнезъ Лазаръ у ньой исповедіо и причестіо войску свою предъ кобномъ биткомъ на Косову.

Становници у Неродимльи и данъ данасъ се опоминю и казую да є младый царъ Урошъ близу ньиховогъ села у лову убієнъ, и показую на некій брежулякъ, кои се Главица зове, на єданъ сатъ хода одъ Неродимля къ истоку, на коємъ се десило то страшно крвно дело. Младый царъ, говоре они, уморенъ одъ лова сиђе съ коня кодъ бунара и хтеде заитити воде. У тай паръ удари га Вукашинъ сабљомъ по потильку. Одъ то доба вода у бунару, коя є пре тога добра и чиста была, поста калужа. Народна песма обвила є смрть цара Уроша у поетичну скаску, али у Неродимльи свакій селякъ зна за тай кобпый случай као чисто историчный догађай. Неродимляни и данъ данасъ оплакую Уроша, коє се и изъ тога види што они тужно и жалосно приповедаю о погибіи нђговой и о моштима нђговимъ, коє су одъ ньихъ однели. Знаменита є разлика између народнихъ србскихъ скаскій строго историчногъ преданя, коє живе у месту где се догађай збыо, и између другихъ поетичнихъ, коє се вольно преносе изъ єднога края землђ србске у другій. Знаменито є у обште што на самомъ Косовомъ полю нико не зна за песме коє єпеваваю догађає србске исторіє одъ смрти цара Уроша до смрти кнеза Лазара. Ма да є г. Гильфердингъ толико и толико пута пытао селяке у Неродимльи и у различитымъ селима на Косовомъ полю за песму о Урошу, Вукашину, Милошу и Лазару, то є увекъ за одговоръ добыо: „Таквихъ песама нема у насъ.“ А єданъ му Неродимляцъ рече: „Ако желишъ чути песму о Лазару, а ты иди у Црну гору и у приморђ.“ Изъ свега се види да поезія ніє у станю савладати догађай на ономъ месту где се збыо, и где речица, брежулякъ, и могила непрекидно опоминђ народъ на нђга. Простите што самъ се мало удаліо. Али мы стоимо сада на прагу Косова поля, на коємъ свака крвлю орошена стопа говори о тра-

гичной погибли српског царства, и о паду српскогъ народа, те є тако на свомъ месту было споменути преступакъ, кои є кућу Неманића у прекрасномъ светомъ младомъ крал ю уништіо и за кои є српскій народъ у своимъ писанымъ спомеиицыма више пута споменуо, да є пропасть на Косову и ярамъ турскій каштига за то крвно дело. На четирый године по смрти урошевой пао є Вукашинъ са своимъ братомъ кодъ реке Марице у бою противъ Турака, а после 22 год. клону о є цео народъ српскій на Косовомъ полю борећи се храбро и часно. Прваый поразъ сматрали су савременици и први потомци као „каштигу хрђавихъ убица“, а другу обштенародну славну катастрофу као гнѣвъ божій, што є народъ признао убицу за свога господара.

(Продужиће се).

VII.

СРБСКЕ ПОСЛОВИЦЕ.

ЧЕТВРТО КОЛО.

Ако га изтерашъ на єдна врата, онъ дође на друга (тако є безобразанъ).

Ако има врагова на свету, по манастири су, (рекла шокица).

Ако и немож' све учинити, немой све напуштати.

Ако неће мишъ рупи, неће рупа мишу.

Ако на само пріятеля и кудишъ, предъ другима га хвали.

Ако самъ и піо, нисамъ мозга попіо.

Ако си добаръ себи си, ако неваляо себи.

Ако си се ты шале женіо, нисамъ се я шале удавала.

Ако ти є реко, ніе главе посеко.

10. Ако є и уср . . . о дете, опетъ се на ђубре не баца.

Бега одъ нѣга ко ђаво одъ крста.

Безъ зла нема добра на свету.

Безъ рана нема юнака.

Быће и потегни и новуцы.

Богъ изъ тебе проговоріо.

Богъ дао кравицу, Богъ ће и травицу.

Богъ неваляле за судныій данъ чува.

Богъ одмого, Богъ и помого.

Богу, родительима и учительима никадъ вратити не можемо.

20. Богъ свакомъ прашта, ко се одъ срца покаѥ.
Богу се моли, алъ ни ђавола не срди.
Боле га зубъ, па рамлѣ.
Болѣ безъ новаца негъ безъ пріятеля (быти).
Болѣ и просити негъ красти.
Болѣ мали господаръ, негъ велики слуга (быти).
Болѣ манѣ благо съ поштењмъ, него найвеће са непоштењмъ.
Болѣ маньій добитакъ съ правдомъ, него найвећій съ неправдомъ.

30. Болѣ никакве деце неимати, негъ невалялу.
Болѣ памети имати негъ богатства.
Болѣ умрети него просити.
Болѣ єдно валяно дете негъ иляда неваляле.
Болѣ ти є данасъ туђинъ негъ свой рођени.
Бо́льій є непріятель, кои те чешће коре, него пріятель кои те непрестано хвали.
Брблява молитва недостиже неба.
Будала брбля безъ разлога, паметанъ по триредъ сваку речъ омера.
Будала будалу хвали.
Будала око найманѣ ствари надигне найвећу вику, а мудри у тишини найвећа дела довршe.

40. Будала паметну речъ мрзи, а паметанъ є милує и далѣ казує.
Будала се у часу са свакимъ здрпи.
Будала своѓъ ближнѣгъ срамоти, а паметанъ покрива.
Будале плаћаю, а паметни пію.
Будале с' єзыка гину, а мудри сретни постаю.
Будалу та светово, та пута на цѣга мећао, свеєдно є.
Буди сироти отацъ, пакъ ће и теби Богъ быти.

Буди тако другомъ пріятель, да небуднешъ себи непріятель.

Велика господа имаю дугачке уши (чую све-коrъ).

Велика господа имаю дугачке уши (чую све).

Велике лађе смеду се и у дубљину пуштати, а мале се мораю края држати.

Вера дає снагу, и найвећа дела изврши.

Вири ко ексеръ изъ цака.

Више научи човекъ ушима негъ очима.

Више є луди купаца негъ продаваца.

Више ће єдна будала запытати, негъ десетъ мудри одговорити.

Владай се ти по людма, кадъ неће они по теби.

Волу се ко пси и просіяци.

Врагъ би све ктео, да бы снаге имао.

Врана му небы съ пута сишла.

Вреданъ слуга завлада леньимъ господаромъ.

Вредна є жена круна мужевля, а леня є гной, што му се у кости залеже.

Вредань ће радинъ свега имати, а лень довекъ пунъ сиротинѣ быти.

Време донесе све, ко га дочекати уме.

Време и гвожђе пождере.

Време є найболыій учитель.

Врло бы ій мало у цркву ишло, а да ій самo Богъ гледа (него светъ).

Гдегодъ паметна нађешъ, придружи му се.

Гдегодъ се магарацъ валя, и вуне оставля.

Гдегодъ се теше, и иверя пада (реко неки кашляви).

Где многи греше, ніє пробитачно каранѣ.

Где нема вуне, нема ни стриге.

Где попъ покте заводе.

Где се іошъ шутъ са рогатимъ бо.

Где си видіо у слепца очію.

Где се двоє посвађаю увекъ больи први уђути.
Где те не пече, не пири.
Где є волђ треба и снаге.
Где є гусака ту є и чантраня, где є жена, ту є и брбляня.
Гледай што за пресна трага.
Гледа ме ко да самъ му оца убіо.
Говори ко (луди) Євремъ.
Големо благо голема брига (свак' га оће).
Голо бесно по меани скаче.
Гори на болѣгъ мрзи.
Гризе устне (люти се).
Да га стиснешъ за носъ зенуо бы.
Данасъ сутра па как' онда и лане.
Данъ по данъ, па и ђурђевъ данъ.
Да нема ресуза, небы ни вешала было.
Да нису батине пробитачне, небы ій было.
Два дана гость, а трећи мотику у шаке, (веле планинци).
Дваредъ греши ко се грехомъ хвали.
Добаръ клинъ неваля у сваку рупу турати.
Добаръ конь и у штали купца нађе.
Добаръ є почетакъ пола посла.
Добро семе брзо никне.
Добро є и то (реко бећаръ тражећи буве а увативъ стеницу).
Довекъ є раздоръ међу будалама, а довекъ љубавъ међу паметнима.
Докъ паоръ не мора, ни палцомъ не макне.
Докъ речъ не речешъ, ты си нѣнъ, а онда є она твой господаръ.
Докъ човекъ у зло недође, незна ни єли поштенъ човекъ.
Дошле виле очима.
Доцно є подъ смртъ грехе каяти.
Дужанъ и душомъ.

Жали, ко кобила за сувачомъ.
Жали, ко магарацъ за самаромъ.
Жена вреди у добру, а човекъ у злу.
Жене су мудріе одъ гусака, кадъ киша пада, оне се у суво склоне.
Жени и мачки не треба никадъ веровати.
Живи ко пѣговъ нико.
Живъ є іошъ Богъ.
Задржаћесе ко вода на решету.
Задуво се ко да є лаћу вуко.
За когъ се сунца свадишъ, за оногъ се и помири.
За немилу вестъ рђава се плата прима.
Запали лулу, па седи да вечерамо.
Захвалити не кошта ништа, а мило є Богу и людма.
Здравъ читавъ ко одъ майке роћенъ.
Зинула на нѣга и ала и врана.
Зла работа, гора плата.
Зло се лако незаборавля.
Зло се часомъ верує.
Зна Богъ, шта коме треба.
Зна више одъ ћавола.
И Богъ душу причека.
Извлачи се ко тарана изъ лонца.
Излечиће га мотика и лопата.
Изпрашили му туръ.
Изъ твои уста у Божіе уши.
И измећу апостола био є єданъ юда.
Има више у маломъ прсту, нег' ты у глави.
Іошъ онъ туђимъ зубма лебъ єде.
Кадъ бы све уле црне биле, био бы савъ светъ мрачанъ.
Кадъ кудъ оде, немисли доћи.
Кадъ ми гусле по вольи негуде, волio бы да нисамъ ни слепъ.
Кадъ репови владу приме, све унакрстъ ноће.

Кадъ на врби грожђе роди.
Кадъ є лоповъ до заклетве и вукъ до шуме дотерао, у добаръ по обоицу.
Кадъ ђаво душе вата, онъ добру душу на мамакъ метне.
Какавъ пастиръ онако и стадо.
Какавъ попа онако и село.
Каква сетва онаква и жетва.
Како живишъ брате? — Да нiє тебе и болѣ бы было. (Веле люди да є реко попъ попу, и онда, кадъ iй нiє више нег' само ньи два на свету было).
Како ко сеє, онако и жнѣ.
150. Клони се одъ нѣга ка' одъ шугава.
Ко бедногъ гони, Бога вређа.
Ко бедномъ помаже и нѣму ће у беди другiй.
Ко бы ктео свима людма запушити уста, моро бы много локотова имати.
Ко благо изгуби, нiє пропао; ко надежду изгуби, полакъ є пропао; а ко душу изгуби, сасвимъ є пропао.
Ко враћа зло за добро, никадъ му зло изъ куће изаћи неће.
Ко говори шта воле, мора слушати шта неволе.
Ко добро тражи, онъ ће га и наћи.
Ко добро чини, одъ Бога є, ко зло, одъ ђавола.
Ко доцно устає, цео данъ готовъ небудне (съ посломъ).
160. Ко другомъ замке плете, самъ ће се у ньи заплести.
Ко другомъ у невольи помаже, и нѣму ће у невольи други.
Кои господаръ нiє лютъ, неваля низашто.
Ко за злимъ пође, и сустиће га зло.
Ко законъ непази, законъ га казни.
Ко злобу разпалює, и погинуће одъ нѣ.

Ко зло сеє, зло ће и жнети.
Ко манѣ спава, дуже живи.
Коме Богъ оће, и на сну му дође.
Коме Богъ, томъ и сви ђаволи.
Ко много гађа, и погоди.
Ко много има, мора и много да чува.
Ко много иште, мало добива.
Ко много обриче, много не дає.
Ко на своя уста пази, свою душу чува.
Ко на свою беседу непази, тога ће зло снаћи.
Ко незна за зло, незна ни за добро.
Ко незна за несрећу, незна ни за срећу.
Ко неправду сеє, седмероструко ће є жнети.
Ко не стече у младости, неће имати у старости.
Ко нетече разтиче.
Ко неуме служити, неуме ни господарити.
Ко неће да даде, каже да нема.
Ко ништа не учи, ніє вредань да живи.
Ко о злу мысли, зло му Богъ дао.
Ко ситнице не гледа, полагано пропада.
Ко оца своѓъ и матеръ срамоти, томе ће се угасити свећа.
Ко оће да га други люди поштую, валя найпре да се поштує самъ.
Ко оће цео светъ да прождере, мора голема уста имати.
Ко памети има, даде се и световати.
Ко памети има, тежи за наукомъ, а будале тераю лудостъ.
Ко прилику пропусти, после му д . . е трћи.
Ко прутъ штеди, тай свою децу мрзи, а ко свою децу милує, онъ ій и каштигуе.
Ко ради, не жели.
Ко савета мудра не прима, онъ ће укоре.
Ко свакій данъ помало добра научи, за кратко ће време гомилу га знати.

Ко све изъ торбе, а ништъ у торбу, брзо ће на дно изтерати.

Ко своѓъ оца и матеръ вређа, биће срамотанъ и несрећанъ.

Ко свой посо ради, онъ ће и леба имати, а лењ ће довекъ пунъ сиротинѣ быти.

Ко своимъ старешинама угађа, онъ ће ій кадъ скриви, имати на руцы.

Ко своѓ родителѣ поштуѓ, и нѣга ће нѣгова деца.

Ко свою землю ради, биће ситъ леба, а ко не-ради, биће пунъ глади.

Ко свою землю ради, неће трпити глади.

Ко се бедномъ смилуѓ, и нѣму ће Богъ.

Ко се магарцемъ учини, мора и путунѣ вуѣи.

Ко се науке клони, самъ себе мрзи.

Ко се неуме помоћи, нека гледа како други чине.

Ко се радъ части, никадъ се обогатити неће.

Ко се съ надеждомъ пыта, некъ се одъ глади пази.

Ко се съ паметнимъ дружи, биће паметанъ, а ко съ будаломъ, постаће му раванъ.

Ко се туѓемъ злу радуѓ, неће проћи безъ свога.

Ко се туѓой несрећи радуѓ, дочекаће свою.

Ко се у піянство даде, никадъ памети нестече.

Ко съ туѓимъ уздисаима кућу зида, неће му ину-ци у ньой седити.

Ко се у свађу плете, лудъ ѓ.

Ко увреду заборавля, убія ѓ.

Ко укоре прима, себе воле, ко неприма, мрзи.

Ко у трице дира, убрля се.

Ко у частима време проводи, онъ ће свою кућу у срамоту сложити.

Ко часомъ бежи, часомъ га віяю.

Ко ѓдаредъ украде, довекъ га ресузомъ зову.

Ко ѓ одъ детиньства размаженъ, увекъ ће туѓъ слуга быти.

Ко є одъ погапогъ рода, никадъ за своимъ ближнимъ добра нерекне.
Кое очи оца и матеръ не поштую, те валя орли и гаврани да изкопаю.
Ко ће да му посо найболѣ за рукомъ пође, нека самъ за ньимъ ходи.
Ко ће да се обогати, нека штеди.
Кратакъ рачунъ, дуго пріятельство.
Крозъ велика зла само велики юнаци пролазе.
Кудгодъ се окрене неваляли нестає га, а добри ће стояти до века.
Куда ће куга негъ у свой родъ.
Кудъ є оч'ла иляда, некъ иде и стотина.
Куя мати, куя и кћи.
Лажа ма где живіо, свуда ће срамотанъ быти.
Ласно є здравомъ световати болне.
Ласно є лепу жеиу добыти, алъ мучно сачувати.
Ласно є мудромъ међу будалама живити.
Ласно є оногъ наговорити, ко оће.
Ласно є слепца преварити.
Ласно є ули међу добрима.
Лень више ходи, скупъ више плаћа.
Леньогъ се иманѣ непрестано сманява, а вредногъ непрестано расте.
Леньомъ є све тешко, а вредномъ све лако.
Леньость се тако споро вуче, да є у часу сиротиня увати.
Леньость упропасти тело ко рђа гвожђе.
Леньость є мати сви зала у свету.
Лижте децо некъ и гости лижу.
Лудино є срце на єзыку, а паметногъ єзыкъ на срцу.
Лудо ка' и лапе.
Лудость и холость на єдномъ трну расту.
Лудъ се подувати оногъ, што свршити неможе.

Магаре ће светъ обићи, па опетъ магаре кући доћи.
Магарећой глави цећъ непомаже.
Макаръ дрвеномъ мотикомъ копао.
Мала рупа велику лађу удави.
Мали дугъ мали злотворъ, велики дугъ велики злотворъ.
Мало по мало будне много.
Масна куйня мршавъ тестаментъ.
Маторо се дрво непресађує.
Ма у єдну руку соли, а у другу леба просіо.
Мачка у рукавицама невата мише.
Међу козама ярацъ є бика.
Међу слепцыма довольно єдно око (имати).
Младъ лажа, старъ крадльивацъ.
Младъ распикућа, старъ просякъ.
Многа є беда кушанѣ, да се види ко є какавъ.
Много знашъ, много ћешъ и патити.
Много се наће пріятеля где се єде и піє, алъ ій у злу мало одрже.
Морамъ, ма изъ ока, изъ бока изтерати.
Мрзе се као пси и просяци.
Мрзи га ко слепца два новца.
Мудре савете валя извршити, а не само чути.
Мужъ кадъ се ожепи веже се, жена кадъ се уда ослободи се.
Мукте и сирће сладко.
Мучанъ є посо крозъ све замке сретно провући се.
Мучно є два господара служити.
Мучно є одбити псе одъ масне коже.
На голу браду ништа недаду.
На мачки млеко оставити.
Намеће се ко узкисло пиво.
Небуди одъ они, што брблявимъ устма чуда почине, а деломъ нигде ништа.

Небуди піяница, піяница осиромаши и подртъ ходи и рите носи.
Неваляле оставля Богъ за погибеоши данъ.
Не валя претерати ни у чемъ, (меромъ).
Неваля старе ране позлеђивати.
Невата оро мува.
Невољномъ помози, и теби ће Богъ.
Невоспитанъ є човекъ трупина само.
Невраћай зло за зло, да ти се и горе неврати.
Негрди се съ циганиномъ, да му небуднешъ раванъ.
Недирай у туђе, па неће нико у твоє.
Незавиди ули, чекай да видишъ, какавъ ће му край быти.
Незна онъ іошъ, шта є писъ.
Не инати се съ улама, неложи своій дрва на шьіову ватру.
Нека свак' изпредъ свои врата очисти, па ће свудъ чисто быти.
Нема вере ни свиня, па є опетъ жива.
Нема већегъ зла, него неумети безъ зла живити.
Нема зиме безъ ветра, ни зла госта безъ Турчина.
Нема у свету добра, на коємъ по нешто зла, ни зла, на коємъ понешто добра ніе.
Неможешъ ты одъ свакогъ паня отесати светца.
Неможешъ ты све кривотине изправити.
Немой онде жнети, где ниси сеяо.
Немой свашта брбляти, па те неће за свашто глава болети.
Немой се кодъ свои туђимъ светцыма кланяти.
Неосланяй се на туђина да те у рай одведе, єръ ћешъ зацело у пако доћи.
Не понеси се да непаднешъ и да срамоту на себе не навучешъ.

Не починьи дела, где се Божіемъ благослову не надашъ.
Не препири се ни съ кимъ безъ велика зла, да ти се незбуде и веће.
Не препири се съ ячимъ одъ себе, да му шака непадпешъ.
Непріятель надбієнъ, ніє іошъ убієнъ.
Не пролази време, него ми.
Не проће ни єдно зло безъ каштиге.
Не свети се, да се теби непочне Богъ.
Не стиди се припознати своє погрешке.
Не уме сваки носъ омирисати печенћ.
Не угледай се на зло, него на добро.
Не утаіи истине ни брату за любавъ.
Не хвали човека пре беседе, само га по той познати можешъ.
Не чини другомъ пакости, па неће ни теби други.
Не чини оно, што ниси радъ да светиня дозна.
Ни добра калуђера за пріятеля, ни зла за непріятеля.
Нико ніє оставлћнъ бьо, ко се на Бога уздао.
Нико се ніє постидіо, ко се на Бога осланяо.
Ни по Богу ни по ђаволу.
Ништа ніє тако зло, да неби за штогодъ и добро было.
Ніє богатство ни сиротиня, него є радъ и леньость дика и срамота.
Ніє курякъ зиме поєо.
Ніє му ни сена увредіо.
Ніє ни у материной утроби болћ живіо.
Ніє се нико наученъ родіо.
Ніє ти ни чукундеда то видіо.
Ніє човекъ ко у злу бьо ніє.
Нужда отима лебацъ где нађе.
Обећати є господски, а одржати ніе.
Одерао ярца.

Одъ здравля нема већегъ блага.
Одъ зле жене нема већегъ зла на свету.
Одромболыо устне, оцмолыо носъ, обесіо уши.
Одъ смрти нико неутече.
Одъ єзыка є више люди погинуло него одъ мача.
Окай се говора где те неслушаю.
Онъ жне и онде, где ніє сеяо.
Оно є найгори болесникъ, кои неосећа где га боле.
Опрости другомъ, па ће и теби други.
Оћешъ ли найвернієгъ слугу, послужи се самъ.
Паметанъ будне и са туђомъ штетомъ мударъ, а будала ни своіомъ неће.
Паметанъ се више асни несрећомъ негъ будала срећомъ.
Паметне слуге владаће надъ будаластимъ господарима.
Паметни виде зло и уклоне се, а будале срляю у нћга, и пропадну у нћму.
Паметни люди парнице стишаваю, а будале ій поджижу.
Паметни се и по погледу познаю, а будале тамо амо звераю.
Паметни се о добру брину, а будале све о лудости мысле.
Паметни ће довекъ господарити, а будале довекъ робовати.
Паметни ће славу наслѣдити, а будале срамоту дочекати.
Паметногъ чуваю нћгове устне, а будале се своимъ єзыкомъ упропасте.
Паметномъ више укоръ асни, негъ будали батине.
Паметномъ є єдна речъ довольно, а будали ни иляде непомажу.
Пасіє лаянћ недопире до неба.
Петаръ на Павла, а Павле на Шавла (одбыя).

Плете се ко мишіє трице у биберъ.
По дворовима сви се єданъ на другогъ смеше, а сви єданъ на другогъ врче.
По лажи се ула познає.
Полакъ живота санъ однесе.
По малко и ула быти ніе згорегъ.
Помрчина ко у лагуму.
Помузо бы и ярца.
Попіо бы и одъ багова чорбу.
Поправля се ко кожухъ у праню.
Послао га у Априлъ.
Поштенђ векъ продужує, а непоштенђ га скраћує.
Поштуй своє родителђ, пакъ ће ньовъ благословъ на тебе сиђи.
Поштуй старіє люде, и ты ћешъ старость дочекати.
Поштуй у свакомъ човеку подобіе Божіе.
Правда се и сама брани.
Правда неможе ни утонути, ни изгорети.
Правый се Євремъ.
Право пріятельство ніе у піянки.
Празна торба неможе управо да стои.
Предъ великомъ господомъ ил' ћути, ил' само оно што радъ чую говори.
Пре му данъ у кућу негъ лебъ, (сирома є).
Прилику валя съ очію ватати, а не съ леђа.
Противу Бога ништа се неможе.
Пси и велика господа никадъ за собомъ врата незатвараю.
Пусти пса подъ асталъ, опъ ће и на асталъ.
Разуме се ко магарацъ у оченашу.
Разсудльивъ човекъ, разсудльиво и ради, а будала свудъ свою лудость показує.
Редко ко себе позна, докъ у зло недође.
Рсузъ ако и одъ вешала утече, одъ врага неутече.
Рђавъ еспапъ валя живо фалити.
Са голимъ речма торбе не напуни.

Са злимъ не, алъ съ лепимъ зацело ћешъ добыти.
Са лудимъ неваля се шалити.
Само оногъ зликовца невређай, коѣмъ ѣ срећа наклонћна.
Са онимъ шта ѣдна будалаштина кошта, мого бы човекъ троѣ деце одранити.
Са парама дукати се заштеђую.
Са туђимъ не обогати се.
Свака мати своѣ дете найволиѣ.
Свака рука себи вуче.
Сваки свою браду глади.
Свакомъ своѣ трице найболћ мирише.
Свак' пода се граби.
Све дочинћ ко съ Богомъ починћ.
Све ће погинути, алъ истина никадъ.
Све ѣ за време а Богъ довека.
Съ врагомъ дошло, къ врагу и отишло.
Свуда ѣ добро, алъ кодъ куће найболћ.
Себе поштуѣ, ко другогъ поштуѣ.
Сенкомъ се лавъ неплаши.
Сигурно къ цели дође, ко намеру кріѣ.
Сиромакъ ѣде кадъ што има, а богатъ кадъ што оће.
Сиротиня и старость два тешка терета, быо бы и ѣданъ доста.
Ситу ни медъ, а гладну и ѣдъ у сласть иде.
Съ каплю меда више ћешъ мува уватити, негъ съ аковомъ сирћета.
Слободно ко сеоскомъ бику.
Слога начини слабе якима, а неслога яке слабима.
Смешъ ли свакомъ у очи погледати.
Смерность ѣ найвећій украсъ девойцы.
Смрть изравна све.
Спаваюћи ништъ се недобива.
Срећа многогъ дигне, да га већма бацы.
Срећа ѣ више зала людма починила него несрећа.

Срећне є руке.
Старе се ране тешко залечую.
Стари су люди тврдоглави, и одъ отога ій само ашовъ и мотика излечи.
Старость и зима радо су у топломъ.
Судбина непомаже противити се.
Съ єзыка будале гину.
Та носимъ єдногъ піянога кући, (реко піянъ капларъ, посрћући а опетъ се усиляваюћи да мимо капетана круго проће, кадъ га є овай упитао: шта то море радишъ?)
Твога є сувише.
Тврдица є свакомъ зао, а себи найгорій.
Тера макъ на конацъ.
Тешко є одъ ярца намузти млека.
То є было онда, а садъ є ово.
Туће є зло болій учитель негъ своє.
Убриши се найпре.
У Бога є све можно.
У воденицу ко пре доће, пре и мелѣ.
У вредна газде вредна и челядъ.
Увреду осветомъ враћати и циганинъ уме.
Увуко му се у носъ.
Узъ єдногъ мудра десеторо сретни.
Уклони се одъ неправде, па ће и она одъ тебе.
У крчми се и за седенѣ плаћа.
У мекана оца неваляла деца.
Умилятость є знакъ доброгъ воспитаня.
Ула се несмири докъ комъ зла неучини.
Ула улу найболѣ познає.
У лепе майке лепа и ћерка.
Ули є непрестано до ината.
У паметногъ є и погледъ паметанъ, а у будале и погледъ будаластъ.
У пса оца, пасъ и сынъ.
Усекни се прасе — полюби попу у руку, па ре-

цы „помозъ Богъ“ — магаре, (рекла мати дете караюћи).
Урапіо ко попъ Васа на вечерић (око поноћи).
У сиротиньи, немери се съ богатимъ.
У старе баке, стара и приповедка.
Учини добромъ добро, пакъ ће ти враћено бы-
ти, одъ нѣга и одъ Бога.
Учини ули добро, па немай бриге за зло, (вра-
тиће ти злимъ).
470. Уєшћешъ се за єзыкъ.
Фали ти перушка.
Црква є да се у ньой Богу моли, а не да се ко-
єшта сбори.
Чисть ко опрано злато.
Чистоћа є дика девоячка.
Човекъ се мора по времену владати, а неће вре-
ме по нѣму.
Што Богъ дає, ни свеци неотимлю.
Што више закона више преступленя.
480. Што господаръ мекши, то слуга лоши.
Што знаю два, знаю двеста.
Што люди начине, могу и люди покварити.
Што съ врагомъ дошло, врагу и очло.
Што се безъ волѣ ради, никадъ за рукомъ не-
изађе.
Што се може другомъ збити, може и мени.
Што є чія ћудъ, никадъ є неизкорени; ако ће
пасъ краль быти, опетъ ће кости глођати.
Што ђаволу у нокте падне, никадъ неизчупа.
Єданъ ярца музе, другїй сито држи.
Єданъ є Богъ безъ греха.
480. Єдна за стотину.
Єзыкъ є више глава посеко негъ сабля.
Єсти се мора, ма сва дрва вешала была.
Юнакъ иза пећке.
Юче свињаръ а данасъ попа, (веле Власи).

VIII.

СУДБА
православне цркве у источной Угарской.

Православна црква у Угарской кудъ и камо є старія одъ римске. Нѣну прошлость, због оскудице писменыхъ споменика, тешко є точно и подпуно представити. Кадъ су Мађари у Европу дошли, нашли су они у горньой Угарской Русине, кои су Христіяни, и то православне цркве были. Епархія Мукачевска (Munkács) држи се по мнѣнію свію историка да є єдна одъ найстаріихъ епархія у Угарской. Она є была свагда источнога обреда, шта више изъ достоверныхъ извора може се доказати, да є до свршетка XIII. века црква источна броємъ своихъ вѣрнихъ у целой Угарской превазилазила римску цркву. Ево томе неколико доказа:

1. Папа Іованъ VIII. у посланицы своіой одъ г. 879 къ светоме Методію, назива овогъ Архіепископомъ Панонскимъ, а у посланицы къ Сватоплуку одъ год. 880 именує га Архіепископомъ Моравскимъ. Отуда се може заключити да є Панонія, или данашня Угарска, сачинявала тада део велике Моравске државе, коя се простирала до Дунава и была населѣна съ христіянима источне вере, кои стаяху подъ духовномъ управомъ св. Методія. Осимъ тога Пилигринъ, епископъ Пасавскій, г. 980 сведочи у своима списима да є у Па-

ионіи пре долазка Мађара было седамъ епископскихъ катедра, међу коима є найзнаменитія была Ньитранска, кою споминѣ и папа Іованъ VIII. у горенаведеной своіой посланицы.

2. Два мађарска войводе, Булчу и Ђула, крстили су се у Цариграду за владе императора Константина VI., и при повратку своме отуда повели су са собомъ више свештеника источне цркве, међу коима є био и Іеротеј, кога є патріархъ цариградскій, Теофилактъ, између г. 933—956 произвео у санъ архіерейскій. После тога Булчу се одрече вѣре Христове, а Ђула остане постоянъ у христіянству. Кћеръ Ђулину Шаролту узме за жену мађарскій войвода Гейза, и она му роди сына Войка, на крштеню названога Стефана, кои є био првый краль Угарскій.

3. Године 1046 догоди се у Угарской страшна побуна подъ предводительомъ некогъ Вате. У то време позванъ є на престо Андрія I. краль Угарскій, кои се дотле сакривао одъ противне партає немачке у Русіи. Андрія є био источне вѣре, и имао є за жену руску киегиню, Анастасію, кћеръ Ярослава великога кнеза Кіевскогъ. По жельи своихъ єдиновѣраца у Угарской даде имъ овай слободу верозаконску, коє су ихъ лишили были Латинци за владе Стефана I., коега є жена Гизела была кћи цара немачкогъ Хайприха II., и за владе Петра нећака Стефановогъ кои є био сынъ дужда млѣтачкога. Туроцій и други латински историци, описуюћи поменуту бупу, називаю бунтовнике єретицима и поганицима, коимъ су именомъ тада они обично називали привржснике источне цркве.

4. Закони и уредбе кралѣва угарскихъ Ладислава и Коломана ясно сведоче да є у Угарской, за ньіовыхъ времена, владала вѣра и дисциплина источне цркве. Тако св. Ладиславъ заповеда да Латини, — кои се неће да владаю по обичаю Угара, кои оставляю месоєђе у неделю на покладе, него єду месо и у поне-

дельникъ и уторникъ — ако не приме нашъ болый обичай, нека иду изъ землѣ кудъ имъ є воля, а новацъ овде заслуженый да у земльи оставе („Latini, qui consuetudini Hungarorum semet accomodare nolunt, idest postquam Hungari feria prima carnes dimittunt, ipsi vero adhuc feria secunda et tertia carnes commedunt, nisi se meliori nostrae consuetudini accomodaverint, quo volunt vadant, peccuniam autem quam hic acquisiverunt, hic ommitant.“ Decret. 31). Одавде се види да є за владе св. Владислава у Угарской тако незнатанъ брой Латинаца быо, да су се могли они изъ землѣ изгонити ако неузхтеду по уставу источне цркве св. Четиредесетницу постити. За владе Коломанове, на народномъ сабору г. 1114. бы заключено, да жене епископа не смеду живѣти у местима, коє спадаю подъ властъ епископску. Изъ чега се види, да є у то време у Угарской на основу трулскогъ васеленскогъ сабора епископима, кои оженѣни беху, забранѣно было са женама живѣти.

5. Краль Бела III. воспитанъ є быо у двору цариградскога цара Мануила, и при полазку изъ Цариграда у свою землю, морао се заклети реченомъ цару, да у држави своіой ништа неће предузимати на штету источне цркве, него да ће све уређивати на користь нѣну. Ово служи за доказъ да є у то време у Угарской было млого христіяна источне цркве, иначе се небы имао царъ Мануилъ за кога заузимати. Због те заклетве острогонскій архіепископъ ніє хтео Белу за краля вѣнчати. Доцніє є Бела погазіо свою заклетву.

6. Папа Инокентіє III. у своіой були одъ год. 1204, посланой Емерику кралю Угарскомъ, приволева краля да потврди одъ Бенедиктинаца изабранога абата за манастиръ св. Егидія, и у писму своемъ споминѣ да се у Угарской само єданъ латинскій манастиръ налази, а млого грчки („Licet unum sit ibi Latinorum coenobium, quum tamen ibidem sint multa Graecorum.“)

По овоме се даѣ мислити, да су и у самомъ панонхолскомъ манастиру, кога основа Стефанъ I. краль Угарскій, съ почетка были постанѣни или сами грчкога обреда монаси, или и грчкога и латинскога.

7. Катона и други угарски историци сведоче да є неслога између краля Беле IV. и сына му Стефана V. произишла отуда, што се Бела старао свакимъ могућимъ начиномъ латинску цркву разпростирати, а Стефанъ се трудіо да одклони претећу опасность и пропасть одъ источне цркве. Изъ овога узрока букнуо є год. 1267 пламенъ међусобнога рата, кои є истребіо великій брой войске, кою подигао беше отацъ на сына и сынъ на отца.

8. Напоследку имамо примѣтити, да є женскій манастиръ, основаный одъ Стефана I. у долини веспримской, уређенъ быо за дувне грчкога обреда. Повеля, коіомъ краль манастиръ овай оснива, написана є на грчкомъ єзыку. Тай истый краль Стефанъ поклоніо є веспримскомъ епископу скупоцену круну, коя є имала у себи 12 маркій злата. Круна та поклонѣна є была епископу зато да у ньой служи по грчкоме обреду; єръ латински архієреи неупотреблюю круну него инфулу. Іошъ є краль Стефанъ поклоніо столно-београдской цркви архієрейску одежду (фелонъ), и архієрейскій плаштъ (мантію). На искићенѣ одежде употребльно є осимъ драгога каменя 74 марке злата. Плаштъ, кои се одъ времена Стефана I. па све до год. 1848 употребльвао при крунисаню угарскихъ кралѣва украшенъ є иконама грчке живописи, а именно на нѣму є великолѣпно представљенъ иконостасъ находећій се у грчкимъ храмовима. Долный део круне, коіомъ су се кралѣви угарски крунисали, украшенъ є са православнымъ иконама и съ грчкимъ надписима. У бечкомъ капуцинскомъ манастиру чува се єдна каса, кою су сашиле и златомъ и бисеромъ извезле калуђерице изъ веспримске долине. На кеси той читати

се може и данасъ горе славенски съ ћирилицомъ написано: „Бѫди Господи милость твоя на насъ нынѣ и во вѣки“; а доле опетъ: „Господи уѫедри ны, и благослови ны, просвѣти лице твое на ны, и помилѹй ны.“

Све то ясно сведочи да є источна црква негда у Угарской цвѣтала, и да є славенско богослуженіе у ньой употребляванo было. Мы смо увѣрени, да ће кадъ се у своє време архиве учепима отворе, подпуно се и точно доказати моћи, да є источна црква у Угарской вѣру Христову утврдила и да є у ньой све до XIII. века цветала. О томъ, да има у Угарской млого сакривеныхъ докумената тичућихъ се првонаочелне христіянске цркве, увѣрава насъ Крчелићъ, *) кои се тужи, како є видѣо рукописе у коима су были описани обреди и богослуженіе старе угарске цркве, али — вели онъ — ти рукописи или изъ зависти или изъ предразсуде, были су одъ нѣга одузети и сакривени чимъ ихъ є опазіо, а нѣму є забранѣно таково што разгледати. („Nos vidimus manuscripta, ubi usus et ceremoniae antiquae Ecclesiae Hungaricae fuerant descriptae, sed nescio ex zelo ne, an ex praejudicio opus a nobis illico acceptum, alioque deportatum, et neque permissum est, nobis in posterum similia visitare“).

Андрей Балуђанскій, списатель Црквене Историје, (угарскій Русинъ) примѣчава да се у шематизму латинске великоварадске дієцезе редъ епископа починѣ одъ године 1111, а за прећашнѣ се вели да имъ се имена незнаю; но овоме є узрокъ по свой прилицы та околность, што су предньи епископи были православни.

Судећи по горенаведенымъ доказима да є источна црква у прво време уведенога у Угарской Христіян-

*) Крчеличъ є было хрватскій историкъ у XVIII. столећу. Нѣгово є дело: „Notitiae praeliminariae de Regnis Dalmatiae, Croatiae et Slavoniae“, врло важно.

ства имала превагу надъ римскомъ, или баремъ была съ њомъ єднака; мы заключуємо да и мукачевска епархія принадлежи у брой првобытныхъ епархія источне цркве у Угарской; єръ жупаніє, изъ коихъ се она састои, сачињавале су великій део христіянске Панониє. При свемъ томъ морамо припознати да историчкихъ доказа о овой епархій неможемо показати све до онога времена, кадъ се доселіо у Угарску кнезъ подолскіи, Теодоръ Коріятовићъ, кои є, нехотећи се подчинити своме уяку литовскомъ кнезу Олгерду, тражіо прибѣжиште у Угарской гдѣ се год. 1339 за владе Карла Роберта настаніо. Карловъ сынъ, Людевитъ I. даровао є овоме кнезу два велика доминіума, Мукачевскій и Маковицкій. На двадесетъ година после долазка свога у Угарску оснує кнезъ Теодоръ на гори Черњеку, близу Мукачева, манастиръ чина св. Василія великога, и дарує овоме манастиру два села Бобовци и Лавку са свима доходцима. Осимъ тога одреди да се изъ околныхъ винограда купи десетакъ на овай манастиръ, а такође да сбира манастиръ себи десетакъ изъ села Оросвигова. То и друге дарове назначіо є кнезъ у своіой повельи изданой у Мукачеву 8. Марта 1360.

О првымъ настоятельима и калуђерима овога манастира немамо никаквога спомена. Кнезъ є безъ сваке сумнѣ зато основао ову задужбину, што є у томъ предѣлу млого народа источне православне вѣре было, као што є и данасъ цѣла околина та населѣна Русинима. Столица епископа морала є у то време или у самомъ Мукачеву или у Марамарошу постояти, нити се може и помислити да бы тако млогобройно стадо Христово, пребиваюће у нѣдру свете источне цркве, могло быти безъ свога архипастира. На велику жалость потомство благочестивога кнеза Теодора Коріятовића изумре, и велика нѣгова добра припадну краљевскомъ фискусу. Калуђери чернечки молили су,

да имъ се права ньихова на иманѣ на доходке манастирске потврде, и добыю год. 1458 одъ краля Матіе Корвина повелю, издану на име пресвитера Луке. У повельи той потрућую се права манастирска на оба два села, али се не споминѣ ништа за остале доходке кое є кнезъ Теодоръ манастиру оставіо. После неколико година латински свештеникъ, плебанъ ивановскій, Венедиктъ, хотећи себи присвоити право на сабиранѣ десетка у околныхъ виногради нападне са своимъ слугама на калуђере башъ кадъ су они десетакъ купили, и стане ихъ тући, мучити и браде имъ чупати. Будући да предпоставлѣне власти нису кривце казнити хтели, потужи се пресвитеръ Лука на неправду плебанову самоме кралю Матіи, кои г. 1488 изда заповесть да се кривци казне.

Послѣдникъ пресвитера Луке было є Іованъ. По лѣтописима епархіе мукачевске,—кои данасъ постоє,—овай Іованъ было є епископъ. Краль Владиславъ г. 1491 граматомъ своіомъ потврдіо га є за таковога. Подъ ньиме се породила распра због права на доходке манастира св. арханђела Михаила у марамарошкой жупаніи. Настоятель овога манастира, Геларіє, противіо се владици Іовану, кои є хтео было доходке манастирске себи присвоити. Краль Владиславъ найпре є дао право на доходке манастирске епископу Іовану, али будући да се тымъ распра прекратила ніе, то позове краль обоицу да суду кралѣвскомъ предстану. Епископъ на судъ недође, и тако се право на доходке манастирске преда настоятелю Геларію. Издана овомъ приликомъ год. 1498 кралѣвска повеля по томе є знаменита, што се у ньой споминѣ грамата константинопольскога патріарха Антонія, кои є даровао овомъ манастиру св. архангела Михаила сва права, олакшице и преимућства, коя краль потврђуе. Ова повеля служи намъ за доказъ да є црква православна у Угарской, а особито епархія мукачевска стаяла подъ духовномъ

управомъ вселенскогъ константинопольскогъ патріарха.

Одъ епископа Іована до Василія Тарасовића было є седамъ владика.

Епископъ Ладиславъ, послѣдникъ Іовановъ, по сведочби повелѣ издане одъ цара и краля Фердинанда год. 1551, имао є ту незгоду, што му свештенство ніе хтело да издае плату, нити му се хтело покоравати. Због тога се морао на цара обратити съ молбомъ да бы светска власть непокорне свештенике на послушность довела. У повельи одъ год. 1552 забраніює царъ Фердинандъ да се светске власти и властели мешаю у брачне парнице, и наново постави власть духовныхъ судова у епархіи мукачевской.

Трећій епископъ быо є Иларіє. Одъ нѣга и одъ калуђера искало се да плаћаю данке и сносе све остале терете земальске. Владика са своимъ свештенствомъ обрати се на кральицу Изабелу (Запольину удовицу) съ молбомъ да се клиръ одъ данка ослободи. Кральица на молбу ову ослободи како владику тако и калуђере одъ свакога данка и роботе, као што се види изъ повелѣ нѣне издане у ердельскомъ Београду г. 1558. Тай истый епископъ измоліо є одъ краля Іована II. повелю одъ год. 1561, коіомъ се нѣму дозволява да може изабрати себи послѣдника.

Послѣдникъ Иларіевъ, коме се име незна, тужіо се немачкомъ цару и угарскомъ кралю Максимиліяну на то, што се нѣму, и онима кои у име нѣгове раде, чине велике препоне приликомъ надгледаня подчинѣныхъ парохія; што отимаю одъ ньихъ конѣ и кола, натерую ихъ да раде польске послове, ишту одъ ньихъ различите данке, муче ихъ боемъ и затвараю у тавницу. Царъ изда у Пожуну год. 1569 писмено, коимъ се све то найстрожіе забранює.

Али при свемъ томъ гоненія престала нису, и слѣдующій епископъ Ладиславъ II. морао є ићи лично

врaлю Рудолфу да ише нову повелю, коіомъ му се дозволява да може безъ сваке запреке свою епархію пролазити и архипастирску дужность извршавати. Повеля ова издана є одъ управителя Угарске землѣ Матіе г. 1597.

Епископъ Сергіе, кои є дошао на престолъ архіерейскій после Ладислава II., био є у милости кодъ цара. Онъ є год. 1601 добио одъ надвойводе Фердинанда II. повелю, коіомъ се обезбеђую права нѣму и манастирима, и дає му се салва гвардія, т. є. ослобођенѣ одъ свію данака, роботе, држаня войника и осталыхъ службій.

Повеля издана у Мукачеву одъ ердельскога владаоца Гаврила Бетлена год. 1623. Петронію, послѣднику Сергіевомъ, по томе є спомена достойна, што се у ньой Петроніе назива епископомъ црквій грчкога саединеня (ecclesiarum unionis Graecae episcopus).

Напротивъ повеля, кою є тай истый владалацъ издао у Кошицама г. 1627 Іовану Григоровићу, наслѣднику Петронієвомъ, заслужуе нашъ позоръ съ тога, што се у ньой Русини и Власи називаю послѣдователи грчке цркве, коя се негда славила млогимъ ученимъ мужевима, и была цветаюћимъ местомъ наука, а сада є у тами незнаня, и стенѣ подъ игомъ симоніе. („Ecclesia illa Graecanica, olim et doctorum virorum numero celebris, et sedes sapientiae florentissima, cujus omnis status inscitiae tenebris, et simonia oppressus est“). Овде се безъ сваке сумнѣ разумева цариградска црква. За овога епископа Григоровића, кои се у споменутой повельи хвали због знаня латинскога єзыка, и вештине у богословскимъ наукама, знамо іошть и то, да є онъ одъ председателя врховногъ суда у Кошицама, Мелхіора Алаге, добыо г. 1630 пасошъ зарадъ надзираваня црквій у своіой епархіи.

Цело време одъ разделеня источне и западне цркве до свршетка XVI. столећа може се назвати періо-

домъ покушенія, кое су чиниле римске папе, да бы не само у Угарской, него и у другимъ земляма живеће православне на унію обратили. Тога ради употребляване су свакояке хитрине и сплетке, кое су чинѣне особито зато, да бы се славенски народи одъ источне цркве отргнули; тога ради забраньивано е еднымъ Славенима богослуженіе на славенскомъ езыку, у оно исто време кадъ су издаване папине буле, коима се другимъ Славенима обезбеђуе право одправляти службу Божію на славенскомъ езыку. Међутимъ, као што се изъ исторіе види, подметани су одма латински свештеници, кои су гонили и досађивали овымъ Славенима у супротъ свію папиныхъ була, и мал' да не по тайнымъ упутствама самога папе. Усилія римскихъ папа да подчине себи источну цркву и да е лише живота, обелоданила су се особито тада, кадъ су латински народи год. 1204 Цариградъ освоили. Освотители су у то време огњемъ и мачемъ истребльивали православне, и распростирали господство папино на истоку; они су изгнали изъ Цариграда православнога патріарха и на место његово поставили латинскогъ; они су на силу отимали цркве и манастире одъ православныхъ; у тамницу бацали грчке свештенике и калуђере, кои су остали вѣрни православію, и напунили су целый градъ са своима единовѣрцыма, свуда гонећи и удручаваюћи источне христіане. По смишлѣнымъ плановима држани су были и неки сабори на западу, у коима се саединенѣ источне и западне цркве покушавало. Али сабори ти остали су безъ свакога успѣха єдно за то, што западняци нису имали намере искрено саединити се съ православнима, него су ове хтели да преваре и обману, а друго што е западна црква свакога столећа све већма одступала одъ чистогъ ученія еванђелскогъ, и съ тимъ одъ источне цркве, уводећи нове догме и променююћи стародревне обреде са новыма по вольи измишлѣныма. По-

следный таковый саборъ био є Флорентійскій год. 1439, где су неки источни архіереи, а имено Висаріонъ Никейскій и Исидоръ Московскій своєвольно, а остали на сабору бывши насилно подписали некакво саєдиненѣ. Али осимъ гореименована два одступника сви остали архіереи, дошавши међу своє стадо, явно су се одрекли насилнога саєдиненя съ Римомъ, и остали постояни вери православной.

Будући да се за време покушаня зарадъ уводепя уніє налазило поєдиныхъ мирскихъ и духовныхъ лица у источной цркви, кои су саєдинению томъ подъ извѣстнымъ условіяма наклоньни были; то се римляни труде доказати да є и мукачевска епархія была одъ старине уніятска и да є и самъ Теодоръ Коріатовичъ био уніятъ. Но мы смо подпуно уверени да су како кнезъ Теодоръ, тако и сви епископи, — осимъ єдногъ може быти Петронія, — и савъ народъ єпархіє мукачевске све до свршетка XVI. столеѣа у православію пребывали. — Ево томе доказа:

1. Осимъ єдне повелѣ издане Петронію, ни у єдной другой не споминѣ се о уніи, него се епископи мукачевски називаю епископима рускимъ (Rutheni), а манастиръ назива се рускимъ основанымъ по обреду и уставу грчкомъ (ritu, more Graecorum). Напротивъ у повеляма кралѣвскима, коє су дане епископима пошто є унія примлѣна была, назива се епархія мукачевска изрично уніятскомъ, католичкомъ, саєдинѣномъ съ Римомъ. Слѣдователно постои то да су сви горенаведени епископи были православни. И за самога Петронія ніє извѣстно да є уніятъ био; єръ могла є то быти погрешка у писаню, а можда изражай unio Graeca и незначи саєдиненѣ съ Римомъ, него оно духовно єдинство, у коме пребываю помѣстие єрархіє православне.

2. Између горенаведеныхъ повеля има две, изъ коихъ се башъ ясно види, да є мукачевска єпархія

православна а не уніятска была. У єдной споминю сє права, коя є архангелскомъ манастиру у Мармарошу даровао константинопольскій патріархъ Антоніє; а у другой Гаврилъ Бетленъ, владалацъ Ердельскій, каже за епископа мукачевскогъ Іована Григоровића, да є онъ епископъ Русина и Влаха, кои принадлеже грчкой цркви што чами у тами незнаня и подъ игомъ симоніє, и због тога — вели поменутый владалацъ — нашао се онъ побуђенымъ назначити епископа за мукачевску и мармарошку єпархію, да не бы она безъ пастира пала у понор переда и слутня. Ово є доиста неоспоримый доказъ томе, да є іоштъ год. 1627 епархія мукачевска была у православію. Осимъ тога налази се іоштъ єдна врло важна повеля краля Матіє Корвина одъ год. 1479, коіомъ се влашки свештеници у мармарошкой жупаніи, на молбу београдскогъ митрополита Іоаникія, ослобађаю одъ свіюхъ дація. Изъ повелѣте види се да су влашки свештеници грчке вере у Мармарошу подпадали подъ духовну влать београдскогъ митрополита, кои є ямачно био православанъ. Valachos presbyteros . . . fidem Graecam tenentes, praefato Metropolitae subjectos, говори повеля.

3. Да є основатель мукачевскога манастира, кнезъ Теодоръ, био православанъ види се одтуда, што є нѣговъ братъ Константинъ тако био оданъ православію, да се за любавъ вере одрекао наслѣдства на престолъ польскій, когъ му є нудіо краль Казимиръ великій подъ условіємъ да прими римску веру. Та непоколебна привржность Константинова сведочи намъ, да є у овой кнежевской породицы укоренѣна была велика оданость къ науцы православне источне цркве, слѣдователно греота бы было и помыслити да є кнезъ Теодоръ, кои є изъ чисте побожности манастиръ основао, припао уніи. Єгарскій епископъ, грофъ Естерхазія, ревностный римске цркве поборникъ, бранећи своє право на врховно надзираніє мукачевске епархіє,

и самъ се еумня о томъ да ли є кнезъ Теодоръ Коріятовићъ био уніятъ или є живіо у шизми т. є. у православію.

4. Свештенство епархіе мукачевске, и самъ епископъ, све до почетка XVII. века, ніе примало никакве плате изъ државне касе, него ихъ є народъ издржаво своимъ усрдіемъ и добровольнымъ приложима. Напротивъ знамо да су и епископи и свештеници млога гоненія трпити морали одъ светске власти, као што є то бывало и у другимъ краєвима Угарске гди су православни живили. Слѣдователно народъ православный у епархіи мукачевской сносіо є обшту судбу православне цркве тога времена у Угарской.

Зна се зацело да є унія у южной Русіи уведена была на бретскомъ сабору год. 1596, али су при свемъ томъ обадве епархіе у Галиціи, перемишльска и лавовска, остале верне православію до свршетка XVI. столећа. Прва є примила унію 1692, а друга текъ 1700 године. Готово у исто време уведена є унія и у мукачевску епархію, у коіой се православіе борило съ ньоме све до године 1767, или до смрти епископа Мануила Олшавскога, кадъ є подъ епископомъ Іованомъ Брадачомъ, кои є рукоположенъ за такобогъ г. 1768, унія сасвимъ махъ отела надъ православіемъ у овоме краю. Цео просторъ времена одъ Василія Гарасовића до Іована Брадача представля намъ колебанѣ народа међу православіемъ и уніомъ.

Догађае овога времена представићемо нашимъ читательима у идућой свески Срб. Лѣтописа.

(Свршиће се).

IX.

ТЕСТАМЕНТЪ
Павла Іовановића.

(Преведенъ съ немачкогъ).

У име отца и сына и светога духа аминъ!

Изъ обзыра што самъ већъ у годинама, и што одъ дуже времена болуємъ, налазимъ се побуђенымъ, при чистой свести, о момъ покретномъ и непокретномъ иманю расположити и свою последню волю изявити, уништаваюћи све досадашње одъ мене ма у чію користъ учињене уредбе.

1. После моє смрти има се цело ма подъ каквимъ именомъ находеће се иманъ моє пописати, на лицытаціи продати и комасирати.

2. После ликвидираня моихъ активнихъ и пасивнихъ дугова, имаю се изъ моє масе прво пасивни дугови са свимъ намирити, а за тимъ активни инкасирати.

3. Србской цркви св. Петра и Павла у Араду оставлямъ 200 фор. ср. за парастосъ, кои се има сваке године за могъ отца, матеръ, сестру и мене држати. Истой цркви оставлямъ іошъ други 200 фр. ср. да своє црквене потребе подмири.

4. На погребъ свой опредѣлуємъ 800 фр. ср. коюће суму извршитель моє последнѣ волѣ по своємъ увиђеню на ту цель обратити.

5. Свештенику Василіи Сомбати оставлямъ 100 фор. ср.

6. Све друго што после исплате наведенога и после одбитка хонорара, кои се извршителю тестамента издати има, остане, одређуємъ за стипендіє и то исключиво за српску младежъ коя жели политехничке науке на ц. кр. политехничнымъ школама у Бечу или Прагу да слуша, али тако, да се одъ половине тако оставшегъ капитала одмахъ основаніє за питомце заведе; а годишнѣ интересе одъ друге половине браће мой нећакъ али само за живота свога и за себе. После нѣгове смрти и ова ће се половина са другомъ комасирати, и цело ша основаніє за стіпендіє обратити. У обзыру питомаца мога основанія захтевамъ:

а) да су Срби православне вере;

б) да су у станю после свршене гимназійске науке у Карловцы или Новомъ Саду, или кадъ набаве себи знаня изъ Историє, Географіє, Аритметике, Алгебре, Геометріє, на другой каквой редовной школи, у политехничке школе ступити;

в) свакій питомацъ мога основанія мора при свршетку школске године, ако неће да изгуби стіпендію, расправу о ма коємъ у политехничку струку засецаюћемъ предмету на српскомъ єзыку зготовити и књижевномъ друштву Матицы Српской у Пешти поднети; — за то

7. Управу овогъ мога основанія преносимъ на славну Матицу Српску, коя ће и цео на основаніє опредѣленъ капиталъ подъ свою управу примити и момъ нећаку одъ половине капитала припадаюће 5% интересе издавати. Матица ће у споразумленю са извршителѣмъ моє последнѣ волѣ єданпутъ за свагда определити колико ће питомаца моћи изъ мога основанія стіпендіє добіяти. Ако бы Матица временомъ престала, онда се има управа мога основанія на српскогъ Патріярха у Карловцы пренети. Матица є дужна

сваке године путемъ новина о стању и управи мога основанія публику извѣштавати.

8. За извршителя моє послѣднѣ волѣ именуємъ г. Николу Савића, ц. к. потара при земальскомъ суду и одређуємъ му хонораръ одъ 500 фор. ср. Нѣгова ће дужность быти мою цѣлу имовину пописати, продати и комасирати; моє дугове ликвидирати и исте као и све легате исплатити, а цео остатакъ Матицы Србской, као управителъки мога основанія предати и успутъ о томе бригу водити, да моє основаніе што пре у животъ ступи.

Надамъ се да ће мой народъ овай малый даръ за своє потомство съ ономъ любави примити, са коіомъ га я приносимъ, и поуздано самъ уверенъ да ће дотични моє жељѣ и мою последню волю као што треба и савесно испунити.

Кое своеручнимъ подписомъ и печатомъ потврђуємъ. У Араду 18. Септембра 1851.

(М. П.) Павле Іовановићъ с. р.

Да се овай тестаментъ у нашемъ присутству, кои смо одъ тестатора за то дѣло као сведоци позвани, и кои смо сви скупа и у єдно време присуствовали, тестатору прочитао и истый изавіо да є све што у нѣму стои, одъ точке до точке нѣгова непроменьлива воля, съ овимъ сведочимо. У Араду, 18. Септембра 1851. Севастіянъ Хайлманъ с. р. (М. П.) као умолѣнъ сведокъ. Іованъ Єлеманцки с. р. (М. П.) као замолѣнъ сведокъ. Данило Роднеръ с. р. (М. П.) као умолѣнъ сведокъ. І. Заплаталъ с. р. (М. П.) као умолѣнъ сведокъ. Алойсіе Виммеръ с. р. (М. П.) као умолѣнъ сведокъ.

X.

КЊИЖЕВНОСТЬ.

1) СРБСКО-ХРВАТСКА:

О найновијемъ преводима енглескихъ песника на српскій језикъ.

Мало да кои изображеный народъ нема у своме језику преведена Шекспира и Байрона, ова два најодличнія генія на полю енглескогъ песништва. Алъ съ преводомъ своимъ добіо є обично новогъ Шекспира и Байрона, — само енглескогъ не. Ово сведочи ясно, да є нужданъ пре свега правый и тако рећи равне величине песникъ, кои бы могао верный, а уједно и достойный тумачъ быти мысли и осећаня ова два далеко чувена и прослављена енглеска песника. — Преводити и преводити велика є разлика. Ово пытанѣ ніє іошъ ни у самой теоріи доста точно и подпуно решено. Има два начина преваћаня: строгій и слободный. У првомъ се иште најстрожія точность и верность духу па и самоме слогу подлиника; у другомъ допушта се већъ слободніє кретанѣ, ако се само тиме ни у целости, ни у појединостима, духъ и смысао оригинала невређа. Да се строго научна дела првога правца држати имаю, о томе нема суминѣ; но млоги оће, да се овако преводе не само строго научна, но у обште сва класична дела, дакле и класична поезія и белетристика. Овимъ се начиномъ до-

бываю истина много верніе, али посве тавніе слике: дагеротипна, а не слободномъ рукомъ израђена портрета. У колико тамо има више верности, у толико овде има више живости; прве производи механична, а друге само вештачка рука. Мы дакле невидимо узрока, зашто неби правый живописацъ смео таке слике стварати, у коима бы се оригиналъ посве верно, а млого живлѣ и ясніе огледао, него у самымъ дагеротипнымъ снимцыма. Невидимо дакле ни томе узрока, зашто небы могао правый песникъ, проникавши и усвоивши себи духъ оригинала и другимъ речима, а кадкадъ и сасвимъ другимъ формама, быти посве веранъ тумачъ мысли и осећаня оногъ песника, когъ преводи, па башъ зато много живльи и ясніи него онай, кои га се слепо држи.

Ко може рећи, да се духъ Виргилієве Енеиде у Фосовомъ преводу болѣ и подпуніе огледа, него ли у Шилеровомъ, премда є Шилеръ само по духу, а Фосъ и по духу и по слогу веранъ остао подлинику.

Съ Іовановићевимъ преводомъ Араньовогъ Толдіе неверуємъ да ће се скоро икои преводъ другогъ каквогъ народа моћи мерити. У пѣму се канда найлепше духъ оригинала огледа; — а види се да ніе пазіо нитъ на врсте, нитъ на строфе, па є опстъ у главномъ оно рекао, што є Арань казао, и ако се перо башъ кои путъ и преитрило те оно написало што нема у мађарскомъ, то є ипакъ у Араньовомъ духу речено.

Мы смо одма у почетку рекли, да овако може само правый или тако да рекнемо равне величине песникъ радити, други непозвани више ће у томе квара но добра учинити.

Ово смо све зато споменули, што смо нашли, да су преводіоци, превађаюћи енглеске песнике на србски, различнимъ путемъ пошли. Єдни као да желе

остати верни само духу, а други и духу и слогу оригинала.

Поєдини уломци изъ Шекспира, кои су до сада штампани, заслужую подпуну пажню; єдно што су први у србству, а друго што су доиста тако лепи, да се съ њима поносити можемо. На прво се чедо найвише гледи, па ко є радъ да се подичи њиме, валя да га у неговању не размази.

У првой свески Срб. Лѣт. за г. 1859. и у 8. брою овогодишнѣ „Данице“ читали смо два уломка изъ Шекспировогъ Ромеа и Юліе одъ г. Костића. По овымъ уломцыма судећи рекли бы да є Костићъ дорастао послу коегъ се приватіо. Онъ се осврtао при превађању овогъ класичногъ дела найвише на духъ и смысао оригинала како у целости, тако и у поєдиностима, недржећи се строго речи и форме. У целости слажемо се подпуно съ преводомъ г. Костића, изузимаюћи по гдекоє место, коєга правый смысао као да ніє преводилацъ са свимъ схватіо, него є одъ свога додао, што ніє у духу оригинала казано; то є єдна мана нѣговогъ превода: а друга є неясность, коя се такође на гдекоимъ местима показує и кою є преводилацъ врло лако обићи могао.

Навешћемо неколико примера, да бы се г. преводилацъ, ако є намеранъ временомъ цело дело издати, колико толико отуда користити могао.

Одма у почетку друге радње у другомъ појаву превео є г. Костићъ почетакъ Ромеовогъ монолога овако:

Лака рана незна шта є тешка.

У оригиналу стои: He jests at scars, that never felt a wound. т. є. Ко никадъ одъ рана ніе патіо, тай се смеє зарастицама. Ово су два различна смысла.

Одма за тимъ долази:

Лакше, лакше! што се онай прозоръ свегли?
Та прозоръ є истокъ, а дика є сунце;

Грани сунце ярко, даница те гледи,
Гледай само како одъ пакости бледи,
Што си одвећъ лепша, а нѣне си свойте,
Бледа є ка' бледо руво у девойке;
Кажу кадъ девойче носи руво бело
Треба да є невино и цело,
Зато іой є руво бледо и зелено,
Скини, дико, скини лудо руво нѣно!

Шекспиръ вели овако:

But soft! what light through yonder window breaks?
It is the east, and Juliet is the sun.
Arise fair sun, and kill the envious moon,
Who is already sick and pale with grief,
That thou, her maid, art far more fair, than she;
Be not her maid, since she is envious;
Her vestal livery is but sick and green,
And none but fools do wear it; cast it off!

т. є. Али лакше! Каква светлость продире крозъ онай прозоръ? То є истокъ, а Юлія є сунце. Грани, сунце ярко, и уби завидльива месеца, кои є боланъ и бледъ одъ пакости, што си ты, нѣгова девойка, млого лепша одъ нѣга; не буди му девойка, онъ є завидльивъ, нѣгово є вестално руво жалосно и зелено и нико га не носи кромъ луда, — збацы га!

Овде є г. преводилацъ грешіо, што є навео даницу место месеца. Оно истина да є moon у енглескомъ женскогъ рода (she is envious), па месецъ Юліи због лепоте завиди, као женско женскомъ, што у србскомъ преводу неби имало форме, ал' є опетъ преводилацъ то могао згодніе извести; могао є узети башъ Діяну или Луну. 7. и 8. стихъ є дометнутъ, збунюю съ єдне стране смысао, а съ друге финіе чуство стидльивости.

Далѣ вели Юлія:

Кадъ бы тео па да се узмемо,
Да си поштенъ, као што си дичанъ,
Поручи ми де ћешъ и каде ћешъ,
Да ти знадемъ доћи на венчанѣ,
Сутра ћу ти слати гласоношу.

У енглескомъ стои:

If that thy bent of love be honourable,
Thy purpose marriage, send me word to-morrow,
By one that I'll procure to come to thee,
Where, and what time thou wilt perform the rite.

т. є. Ако є наклоность твое любави чиста и намера ти да се узмемо, то ми поручи сутра по особи, кою ћу ти послати, на комъ месту и у кое време желишъ да се венчамо.

Овай смысао у преводу ніе доста ясно казанъ, а особито другій стихъ ніе на свомъ месту, єръ се ту сумня о пошћеню Ромеовомъ, што у оригиналу нема. Послѣдна два стиха нити имаю логичне, нити граматичне свезе.*)

Далѣ опетъ говори Юлія:

Ропство мукло несме ясно зборитъ;
Разбило бы стенѣ и каменѣ
У пећини де одѣка спава, —

Ово є такође неразумльиво; требало бы: Ропство є мукло, несме ясно зборити, иначе бы разбило стенѣ и каменѣ.

У трећой радньи, появу петомъ, превео є г. Костићъ последнѣ Юліине речи у почетку одма овако:

На наранџицы пева целу ноћъ,
Та веруй, дико, пева целу ноћъ!

*) If that thy bent of love be honourable не значи само: Ако є наклоность твое любави чиста, већъ башъ: Ако є — — — пошћена. — Рекли бы, да бы се и самъ Шекспиръ имао стидети овихъ стихова, не само за то, што се овде Юлія — ма и найманѣ — заиста сумня о ромеовомъ пошћеню, него найвише за то, што Шекспиръ никако не може оправдати тай любавный безобразлукъ юліинъ, где се девойка нуди, пре него што є момакъ и повео речъ о женидби. Девоячкій є стидъ лепъ и у овакой сцени, па ма и у таліянскомъ зраку, као што га є Шекспиръ мало пре и самъ онако красно употребіо. У.

У оригиналу є овако:

Nightly she sings on yon pomegranate tree:
Believe me, love, it was the nightingale.

т. є. Ноћу пева на оной наранци; веруй, дико, то є био славуй. — Славуй пева ноћу, а шева у зору. Юлія задржава Ромеа говорећи му да не иде, єръ є іошъ ноћъ. Оно што пева не пева шева но славуй; она га тиме оће да увери да іошъ траје ноћъ, да є онай гласъ, кои су чули, доиста славуєвъ гласъ био, а не да славуй целу ноћъ пева, што є по ньихъ у овай паръ са свимъ све єдно.

Мало затимъ моли Юлія Ромеа:

Поручуй ми у часу сваки данъ,
Єръ млого дана има часъ єданъ: —
О! тако бы већъ остарила сва,
Докъ недобіємъ душу Ромеа.

Ово є тешко добро разумети. Првый стихъ ніє србскій, єръ у часу значи у насъ брзо, коє овде неможе имати места. У оригиналу є овако:

I must hear from thee every hour in the day,
For in a minute there are many days,
O, by this count, I shall be much in years, —

т. є. Поручуй ми свакогъ дана свакій часъ, єръ у свакомъ тренутку има млого дана. О! тако рачунаюћи остарила бы и т. д. — Ово є сасвимъ ясніє.*)

На последку место простогъ adieu стои у преводу:

Садъ съ Богомъ! съ Богомъ моя богиньо!
Заръ съ Богомъ башъ? и Богу завидимъ,
Кадъ кажемъ: съ Богомъ, моя богиньо!

Ово истина може остати, алъ невидимо узрока зашто небы могло и изостати.

*) По изданю Николе Деліюса онай првый стихъ овако гласи: I must hear from thee every day in the hour, коє є преводилацъ баръ верно превео: у часу свакій данъ.

У.

Тако рећи у єдно и исто доба са преводомъ г. Л. Костића, добисмо єданъ уломакъ велике Шекспирове драме Рихарда III. у 16. и 17. бр. „Данице.“ Колико смо изъ овога уломка могли видети, радіо є непознатый преводилацъ съ великомъ пажньомъ око свога превода. Онъ є, као што се на првый погледъ види, остао посве веранъ духу па и самомъ слогу подлиника. Такій преводъ, кои є и у самимъ подробностима остао верно огледало енглеске свойствености у речима и мыслима, и у коємъ се са србскимъ не натеже, кадаръ є было само добаръ познавалацъ и єднога и другога єзыка створити. У горенаведенымъ броєвима Данице штампанъ є другій появъ прве раднѣ изъ Рихарда, кои се починѣ са нарицанѣмъ Ане покайнице. Ово є нарицанѣ тимъ значайніе, почемъ су мыслій и речій оригинала тако добро и вешто представлѣне у србскомъ начину нарицаня.

На последку остає намъ іошъ што рећи и о преводу Байроновогъ „Ђаура“ и „Ларе“ одъ г. Аце Поповића. Ђауръ є штампанъ већъ єдномъ у „Седмицы“ одъ 1855 год. Искрено морамо рећи, да бы смо о Байрону, кадъ бы га по овомъ преводу упознати и оценити тели, врло хрђавъ, да не рекнемъ овогъ великогъ песника посве недостоянъ поямъ добили. Главна є мана усилѣность и неясность; нема оне лакости у слогу, кою иначе изворныхъ песмама г. Поповића никако одрећи неможемо. Има пуно мыслій, коє су оригиналу по све стране, а и оне што опоминю нань тако су тешко изваяне, да ихъ єдва можешъ познати. Млого бы требало времена а и млого више простора, но што ова кньига допушта, да сва она места овде изрично наведемо, у коима є или мысао промашена, или тако изведена, да іой се до правогъ значеня єдва довити можешъ. Мы ћемо примера ради само неколико места навести.

Мото изъ Мура у Ђауру превео є г. Поповићъ овако:

Грозан спомен, јади у прсима,
Кој' бледилом смртним обузима,
Тугу, беду, са свим радостима, —
Жиће, којем дан јасниј' несвиће,
Пит' га прљи већ облак покриће (sic);
Које бола, ни весеља нема —
Ни жаока, али ни мелема.

Пытамо, има ли ту каква смысла? Како є нагрђена овде ова проста Мурова мысао: Когъ тешка успомена мори, тога неможе ни радость окрепити, ни несрећа на деланѣ побудити.

Почетакъ „Ђаура“ овако гласи по преводу г. Поповића:

Мирно све је, ни ветар не дува,
Там' где земља прах Атинца чува
У гробници, коју благосиља
Родна лађа, на грдном стрмену
Ког он спасе заман од насиља:
Где ј' тај јунак у нашем времену?

На кои начинъ благосиля лађа гробницу? Како може гробница на стрмену стаяти? Шта є то родна лађа? Ово є велика смеса и речій и мыслій. Байронъ то овако каже: Нема ветра да узруя вале исподъ Атинцове гробнице, коя є на врьу оне стене, кою прву поздравля (опажа) кући враћаюћи се бродаръ и кою онъ заманъ ослободи. Кадъ ће опетъ такій юнакъ живети?

Одма за тимъ читамо:

Красна земљо, где островма чиста,
Вечноблага година се блиста,
Који с' виде одъ врха колоне,
Срце блаже, да у сласти тоне,
Ког се чуства на самоћу клоне.

Ко ће разумети прва два стиха? На што се односи оно чиста и шта значи? Байронъ є овако ре-

као: Красна земльо, где се свако доба (season) любко осмева по онимъ благословенимъ адама, коє кадъ погледишъ съ врха колоне, срце ти дира и т. д.

Мы смо отимице овде одма прва места навели, да се не каже, да смо ихъ бирали, иначе бы могли іошъ млого очевидніи примера хрђавогъ превода навести. Не кажемо да г. Аца Поповићъ нема дара за превађанѣ овогъ великогъ песника, или да га ніє разумео; но мыслимо да є зато толико грешіо, што є по свой прилицы не по оригиналу, него по преводу, и то доста хрђавомъ радіо, па є преводъ верно преводіо. Да нашу сумню колико толико подкрепимо, навешћемо само єданъ примеръ. У преводу А. Бетгера, Ч. 2., стр. 32. читамо:

Vom Himmel stammt der Liebe Licht,
Unsterblich Feuer glüht darin, —

г. Поповићъ превео є ово место у „ђауру“ на стр. 59. овако:

Светлост љубве долази с небеса,
И бесмртни у њој огањ гори.

По енглескомъ оригиналу требало бы: Да, любавъ є заиста светлость съ неба, єдна искра одъ оне бесмртне ватре и т. д. — Више бы намъ излишно было говорити. Н. Л.

Soerbska Besaeda u latinskom pismu. Jedan književni sbornik za ogled novog typa organičke latinice. Svezke I. II. III. i IV. U Beču kod Franca Selcha knjižara. 1860. У осмини 2. л., 164. стр.

Ова кньига одъ непознатогъ писца донесе намъ неколико чланака, коє бы найрадіє ћутке прешли, кадъ не бы сама стваръ по насъ, баръ у данашнѣ време, одъ тако велике важности была. Богу фала, што се єзыка тиче, не може се више рећи, да се другчіє пише у Загребу, а другчіє у Новомъ Саду; ту смо се

єложили баръ у начелу, а ситнице ће се саме собомъ изгладити. У правопису истина да има іошть фактичне разлике, ма да бы смели рећи, да є и ово пытанѣ у теоріи већъ решено, и то како одъ стране србскихъ, тако и хрватскихъ кньижевника. Одъ времена коє ће прво доћи очекиваmo млого, чему се одавна тако радо — али све заманъ надасмо. У овомъ добу, у комъ намъ са више страна, и то одъ найврснійхъ хрватскихъ кньижевника у користь наше народне азбуке — ћирилице, манѣ или више яснієе, све пробитачніи гласови допиру, зачудили смо се яко предлогу, по свой прилицы србскогъ писца „Србске Беседе“, у првой свезцы подъ насловомъ „Илирица.“ Да бы се рогобатна, неестетична форма латинске азбуке краю пригнала, предлаже писацъ гореспоменутогъ чланка, да ће се по начину другихъ азбука овомъ злу тиме доскочити, ако се по различномъ положаю поєдинихъ латинскихъ писмена, и различный значай гласова означи. Тако вели да z остане што є кодъ насъ з, а обрнута њгова форма ᴎ да добіе гласъ ж. На овай начинъ избацує и сва остала рогата слова латинске азбуке, и заменює ихъ обичнимъ писменима само у другомъ положаю. Тако препоручує споєно ае место „ѣ“, ое место ь, и т. д.

Мы примећуємо у кратко само то, да бы се овай предлогъ пре неколико десетина можда и уважити могао, али у данашнѣ доба никако. Данасъ, мыслимо, да смо се надъ старимъ предрасудама толико узвили, да ћемо ако намъ устреба знати, а уєдно и смети, потражити лека у радикалнимъ средствима, што одъ насъ и духъ времена, и обшта потреба и користь, тако живо изискує.

По овомъ предлогу, кои намъ се као нека парадокса чини, прелази писацъ на учено испитованѣ о значаю имена и народа староилирскогъ. О овомъ предмету налазимо доста новихъ и зрелихъ мыслій, али

се іошъ яко сумнямо, да ли су стари Илири доиста Словени были? Илиръ може означавати то исто што и иноплеменикъ, странацъ, туђинацъ, Чудъ, Немацъ; али ко є био тай странацъ или иноплеменикъ кога Илиромъ називаю? Да ли доиста Словенъ? о томе се сумняю не само немачки наученици, као што то писацъ наводи, но и найновіи славенски истражителъи наше старе повеснице. А према овоме доводи да име Србинъ означує суседа, братучеда, єдноплеменика. Да су се именомъ Србинъ сви Словени негда називали, о томе нема сумнѣ, исто тако, као што се зна, да су се и Хрвати своимъ народнимъ именомъ Хрватима већъ онда називали, кадъ се ово име Србинъ на насъ садашнѣ Србе у ужемъ смислу ограничило. Свако дакле паметанѣ народногъ имена, што жали Боже у насъ іоштъ никако непрестає, види намъ се не само неупутно но уєдно и неосновано. Тако не ћемо никада нажелети, што бы намъ одъ свегъ срца валяло желити.

Осимъ тога што г. писацъ наводи о постанку латинскихъ, глаголскихъ и тако названихъ ћирилскихъ слова, слажемо се у многимъ нѣговимъ мыслима, почемъ се ове у крайньой линіи ипакъ са найновіимъ у последнѣ време добивенимъ ресултатима подудараю; само се томе чудимо како є могао г. писацъ, допревши до тако сяйнихъ ресултата, са таквимъ предлогомъ на среду изаћи, кои већъ у напредъ никаква изгледа за животъ нема и кои бы насъ место жуђеногъ єдинства іоштъ већма разцепао, као да нашъ славенски югъ ніє и онако већъ довольно разрованъ, разкомаданъ, разделѣнъ, раздроблѣнъ и размрвлѣнъ веромъ, владомъ, азбукомъ и свачимъ до зла Бога!

Словенка. Издає: Емил Чакра. У Новом Саду. Брзотиском Епископске Кньигопечатнѣ. 1860. свеска I—VI. Стр. 1—418. Цена за целу годину 2 фр. 20 н.

Яко се обрадовасмо кадъ смо пре неколико месе-

цій програмъ „Словенке“ у руке добили. Наша є радость у толико већа была, што „Даница“ у оно време іошъ ніе излазила, и што се тако надасмо, да ће „Словенка“ нашемъ књижевномъ мртвилу колико, толико доскочити. Али кадъ смо програмъ прочитали и проучили, а оно насъ напопаде нека сумня, да ли є издаватель дорастао послу кога се прихвата, и да ли ће све, што тамо наговешћуе, тако испунити, да остане светла образа на дивану. И гле! сумня наша беше, на жалость! са свимъ на своме месту. Шестъ свезака „Словенке“ кое до сада света угледаше живи су — да рекнемъ мртви — сведоци томе.

Прошли смо ихъ (яо, муке!), што но веле, одъ корице до корице, па опетъ не нађосмо, да є „Словенка“ као што є г. Чакра обећао „слична Јордановимъ словенскимъ листовима“; не нађосмо у ньой ни „игре“, ни „песама“, ни „приповедака народни“, нити пакъ што о „воспитаню и одгаяню.“ Не видимо у ньой ни „земльошара“, ни „узорите пределе“, па ни „словенски напева“, нити „песама у ноте за свирку и певањ стављени“, а знамо да є брой пренумераната словенкинихъ у велико „500“ прешао. О „мустрама за женске радове“ наравно да ни спомена нема, а тако ни гласа, ни трага таквымъ предметима, кои бы по садржаю „францускимъ листовима Journal des Dames и Journal des Demoiselles у длаку одговарали.“ Истина да се у место тога скоро на свакомъ листу говори о словенству, и то све „са словенскогъ гледишта у србскомъ духу (!)“, али тако збуњено, тако на трашке, тако недотерано и фразовито, е ћемо куріозума ради за примеръ навести чланакъ г. Чакра: „Међ гробови словенски краљева“, кои до душе іошъ ніе довршенъ, алъ мы ћемо баръ ову половину као свршену сматрати, єръ смо уверени да ни ко не ће више очекивати, кадъ є єдномъ прочита.

За „Словенку“ ніе могао г. Чакра лепшій предметъ изабрати. Види се да му є то правый „руфетъ“,

само да ніе и ту показао своє слабо знанѣ и повелику невештину. Оно мало историчнихъ података могао є ма изъ коє књиге исписати, а оне словенско-сентименталне дигресіе као да хтедоше быти sentimental journey à la Sterne, али како су испале? Г. Чакра мысли „кадъ балтичко море, коє више не слуша мелодичне речій своє „суродице“ (!), свою тугу у дубоку унутарньость сакріе, да ће се є онда са свимъ отрести!“ Г. Чакра мысли „кои уђе у опу мрачну зграду, кою су словенски краљви сазидали, да давно (!) потомство скрушеним срцем и чистом свећу у ню ступа, па угледа онай ладни кам што чува жарки пепео (за Бога!!) словенски краљва, да се тай може у туробнимъ милинама топити, и да му се може тужно веселѣ край срца савити.“ Г. Чакра мысли „да є та величанствена женска сен, коіой су се очне ябуке (sic!) у крв претвориле, а витко тело од мрше опало — Славина.“ Са томъ Славиномъ управо не зна шта ће; не зна „смели се и она проштаю Вишнѣг надати, ядница — смели бар уфати? (Шта іошъ?).“ Г. Чакра мысли на послетку, да є то слично кадъ изъ найсентименталніихъ „рисарія“ у єданпутъ упадне у суво набраянѣ историскихъ чинѣница: „Чія є то сень? то беше и т. д.“

Али да се манемо „словепскогъ гледишта у србскомъ дуку“, него да видимо каквихъ є іошъ чланака г. издаватель у „Словенцы“ написао, и да ли су што одъ наведеногъ утекли?

Да узмемо кои саставакъ о друштвеномъ животу.

„Наша модерна любав“ канда ће у той струцы понайболя быти. Хайд' дакле да є прегледамо и да не свраћемо окомъ на то, што и ту са оригиналношћу доста траляво стоимо, него да пресудимо ту новелицу као найчистіи оригиналъ.

Карактери су изъ свакидашнѣгъ живота и у обште добро су копирани. Найболя є контура госпоће до-

бросердечне и господина Б.; у доброрадовой фигури одмахъ у нацрту нема доста психологіе; Доброжелька изъ прва одговора своимъ позыву, али се после изгуби у неприродной катастрофи; Злорадићъ є са свимъ верна фотографія, и ништа више.

Најболѣ є изведена сцена просидбе доброрадове. Сва є врлина како ове сцене, тако и целе новеле, што є верна снимка. Нема нигде песничкогъ стваранья, а и где є хтело нешто да буде, то є тако испало, као кадъ бы какавъ живописацъ метломъ изводіо своє слике, у место да их кичицомъ износи. Савести ради навешћемо неколико таквихъ места. Да узмемо одмахъ првый редъ: „Имаде и у насъ света, ма да нисмо приспели іоште у пристаниште Европске цивилизације.“ Може л' што простосрдніе быти одъ тога? Кадъ бы Доброжелька (да сирота ніе умрла) хтела какву новелу писати, за цело бы є тако почела. Алъ све бы ово іошъ цвеће и ковилѣ было, да нема другихъ незграпнихъ, са свимъ незграпнихъ мыслій и израза. Одмахъ на другой страни читамо: „Я чуєм већ глас мога читаоца кои вапие, причай, причай, наброй све редом ћаконие и руйна винца, ер већ потече ми чорба на уста и т. д.“ Заръ г. Чакра мысли да треба при таквой прилицы изазивати свесть у публике? Заръ жели такву публику, коіой ће чаша вина или бела погача милія быти одъ душевне забаве? Таква су месташца кадкадъ велике уводе, и нехотице издаю најтайніе чуство и непонятанъ тактъ списателѣвъ. Саму пакъ катастрофу, за кою свакій писацъ све своє душевне силе покреће да бы є згодно извео, овако є означіо г. Чакра: „Мала сврка настаде, кад о спод нешто бубну, то беше сирома Доброрад, нѣгово срце од туге препуче.“ Може л' быти што незграпніе?

Г. Чакра свршує са сентенціомъ: „Ето тако се данаске люби“, а мы опетъ велимо: Ето тако се да-

наске пише „са словенскогъ гледишта у србскомъ дуку.“

Као ова два саставка, тако су и сви други чланци г. Чакре права смеса мыслій безъ икаке свезе у целости и у подробностима тако, да се изъ ньихъ управо не може дознати шта хоће съ ньима, шта ли жели доказати. Цела радня нѣгова тако є лоша, да не може ни у самой ствари, а ни у форми, ма и найблажію критику издржати. Изъ свега се види да г. Чакра за нечимъ необичнимъ грамзи, да є радъ показати, да млого и премлого зна, особито изъ свеобште повеснице, па одъ туда у нѣга толикихъ абсурднихъ сварій и историскихъ погрешака. Ванъ тога греши често и противъ психологіе и лоѓике, пунъ є, као што већъ рекосмс фраза, и садъ говори овако, садъ опетъ онако. Ево о свему томе доказа: „. . . тек кришћански закон узео є први известно баснословско значенѣ.“ стр. 35. — „Цар Душан, овай отца убица, горд и свиреп“, стр. 35. — „. . . . у бою кодъ Таганронга (Марице) падне Юг (?!!) и Вукашин у бою, а Лазар спасе се бегством“, стр. 38. (а зна се да ніе ни было у бою). — „Обично велики дуси траже себи узоре, па можда є и Дуклянин само из таштине поклѣпствовао великом (!) и добродетелном (!!) Тиберію?“ стр. 90. — „. . . мутни облаци на челу (дукляновом) прелетали су изнад царске круне, носећи у себи желѣ за некадашньим ти'им и недушним детиньским животом“, стр. 90. — „. . . то беше разорилац Єрусалима — Тиберио Клаудио Неро око 14. г. по Кристу.“ стр. 90. — „. . . наслико више рисария“, стр. 93. — „. . . саграђен є (храмъ) у равноправной осмини“, стр. 94. — „. . . немоймо нашим укварениm веком заданьивати све породе (зграде) гиганске прошлости, чуваймо и, неодкажимо им морално подпомаганѣ, али не одузимаймо им уєдно материлялним ньиову недушну велелѣпност“, стр. 94. — „. . . гори не-

душна свећа“, стр. 96. — „Стеван Душан . . . по убиству свога оца, отимаући и грабећи од други . . . покори Босну . . . Сибињ (Ердељ)“, стр. 138. — „У Дунаво пружа се велика ада, на њој је десетину села, и стари негда знатни Ковин, то је острово Чепељ, близу Дунава на равном пољу усамљена є малена црква, крај цркве узвишена је унка, а чело унке разгранала се мирисна липа, та ту је ваљада Чепељска обртност и радиност укопата, којој јадни потомци дигоше спомен по навици старо-словена.“ стр. 355. (Познато є да є та црквица надъ гробомъ грофа Зичіє сграђена, кои є 1848 погинуо. Тада є и дрво засађено). — „Брод се вину преко пла'а Дунава, као звезда преко ведра неба, обоје гоњепи жаром топлоте.“ стр. 344. — На страни 75. вели г. Чакра за словенскогъ краля Крука „да га є нѣгов супарник Гоњал надвладао, да му є младу любу Солвиду отео, и да га є њой на очи глед убио“, а на страни 391. опетъ „да га є сама жена нѣгова „лепа Славина“ помоћу Готшаловога сина: Енрика . . . издајнички убила“; далѣ на страни 406. каже г. Чакра: „Кнез Данило умре на пиштолю юначкомъ смрћу“; — а на єдномъ месту вели: „Іованка Аркса и девица орлеанска“ — као канда су то две различите особе, и т. д. и т. д.

А како є съ єзыкомъ? Тай є до зла Бога хрђавъ; пунъ є германизма и афектаціе, а крайности опетъ у формама речій кипте, тако рећи, на свакой страни. Ево и томе примера: „. . . кога повесници држе за поглавитог виновника смрти истог несретног владаоца.“ стр. 99. — „. . виде се на длаку єднаке бити, како у строю тако и у ресаріи“, стр. 101. — „. . како му се є“, стр. 101. — „. . . епископство се отликова грдним пространством, и великимъ опуномоћіяма у погледу у кришћанство обрашћаваюћегъ (!!!) деланя.“ стр. 105. — „. . . чии одєк цепао ми є унутарност“, стр. 207. — „. . . да мой глас у длаку є сличан“, стр. 217. и т. д. и т. д.;

наброео, доскочео, говорети, пастер, сврка, ушазео, чинео, давео, мислела, частит поред участвовати, увидити, живити, надакнути пред бе'у, крам и храм, па и некотице м. неотице, и т. д. и т. д.

Врло оригиналне интерпункціе ради споменућемо ово место: „Та ниє сваки желяи само беле погаче? (sic!).“ Алъ има у „Словенцы“ іошъ грђихъ и сакатіихъ примера, коє бы излишно было наводити, кадъ се свакій може безъ велике муке о томе уверити, ако само у пю завири.

Мы смо хотимице само о чланцыма г. Чакре говорили, да бы га уверили да за сада ніе дорастао послу коегъ се прихватіо. Свакій кои и стваръ и околности добро познає, лако ће се довити за што смо о „Словенцы“ тако обширно говорили и тако строгій судъ изрекли. Мы смо то єдно за то чинили, што намъ душевна користь народа нашегъ нада све на срцу лежи, што намъ се Словенкомъ светъ, кои се и онако за кньигама превећъ не отима, одъ читаня яко отуђуе, што намъ се ньоме квари книжеванъ гласъ и книжевно поштенѣ кодъ странога света и што се некима у насъ дає повода да вичу на новый правацъ у нашой кньижевности и на оне кньижевнике, кои се тога правца држе; а друго за то, што намъ іошъ може г. Чакра на користь наше кньижевности быти и што смо се уверили да има и волѣ, и дара, и енергіе, и родолюбля, и частолюбля. Ово су све свойства, коя га могу на добро одвести, али забаталѣна шкодиће и нѣму и нама. Мы бы смо му дакле у найчистіой савести, у найбольой жельи и у найтврђемъ увереню онако свойски саветовали: да се за сада окане сваког писаня, него да се лати науке, озбильногъ, солидногъ ученя, и то башъ одъ аза до ижице. Међу тимъ ако му є воля къ радньи озбильна, и ако одиста жели напредакъ наше кньижевности, то бы могао или кньиге, или какавъ другій листь, или башъ и саму

„Словенку“ издавати, али да самъ собомъ ништа не пише, него да награђує списатељ и тако само оно да издає, што є добро и лепо, Тако радећи стекао бы своіой потоньой радньи у нашегъ света право повереньє и право саучешће, а може быти да бы на томъ полю и коє валяно парче землѣ себи набавіо!

2) РУСКА.

Русская Бесѣда.

Подъ уредништвомъ А. Кошелѣва (Кашельова) почео є г. 1856. у Москви излазити овай повременый рускій органъ, одъ кога є до данасъ 21 пообсежнія свеска изишла. За свету дужность сматрамо о овомъ тако важномъ славенскомъ часопису и нашемъ свету у толико више и подробніе прозборити, што є далеко надмашіо подобне ефемерне појаве, и што у обште єдно измећу найважній места заузима у славенской књижевности.

„Бесѣда“ є органъ препороћеногъ духа славенскогъ. Оне идеє коє є „Бесѣда“ покренула, оне мысли и начела, коє є она развіяти почела, нѣзина цель и цео праваць, све то дає се текъ онда подпуно сватити и уважити, ако ћемо, ма и овлашъ, погледати на духовно станѣ Руса, на праваць и значай, кои є руска книжевность, съ малимъ изузеткомъ, тако рећи све до ююче на себи носила а одъ чести іошъ и садъ носи. А што будемо о руской књижевности рекли, то важи више или манѣ и за књижевность остали славенски племена. Оно место, на комъ „Бесѣда“ према руской литературн стои, заузима она и гледе књижевности остали Славена; она застава коюєє „Бесѣда“ развила—застава духовне еманципаціє и народне самосвести у свима областима живота и духа, валя да руководи подеднако све словенске књижевнике.

Све што се до садъ у насъ Славена писало, а особито у научной струцы, носи на себи манѣ или више печать туђегъ уплива. Самосталне раднѣ, праве изворности, дакле и правогъ напредка, кога ми у обштечовечанской образованости учинисмо, врло є мало у насъ нађи. У руской книжевности, коя се за доста кратко време тако огромно развила, опажа се овай странъ упливъ у найвећемъ размеру. Подругъ є века већъ томе, одъ како руска литература стои подъ безусловнимъ авторитетомъ запада. Реформе Петра великогъ насилно обуставише природно развіянѣ народногъ живля у Русіи. Иначе ніе ни могло быти. Народни елементи, кои се течаємъ пуни десетъ векова у песмама, обичаима, обредима и свима установама явногъ, породичногъ и соціялногъ живота у Русіи састояше и хранише, не беу іошъ тако развієни; ньіова сфера бе-яше одвећъ уска, те нити є могла туђемъ са реформама уведеномъ упливу одолети, нити є могла руску публику већъ више задовольити, коя є течаємъ неколико деценія прогресе читави векова пролазила и усвоявала. Душевне ране не быя више у Русіи. Дуго є было чекати, да се єдва пупећи народни цветићи развію. Мыслило се европскомъ расадомъ преће цели доспети, и ова є уродила плодомъ, али не рускимъ но туђимъ. Тежня познаваня и уваженя себе самога, своегъ народногъ значая, народногъ живота и духа, престала є поготову сасвимъ, и заменила се слепимъ подражаванѣмъ запада у свакомъ обзыру. Што се Русія матеріялно и политично више дизала и крепила, тимъ є већма душевно подпадала подъ авторитетъ запада. Главна цель, кою су све до найновіегъ времена, съ малимъ изузеткомъ, поготову сви руски кньижевници у очима имали, беше тежня изображену Европу у образованости достизати и за ньоме корачати.

Но ова тежня друге само достизати, значи другима вечно подражавати, значи туђимъ умомъ живети,

нити се на овай начинъ други икада достићи а іошъ манѣ престићи могу. И ево права узрока зашто су Руси, а уобште и сви Словени — коима се душевни дарови и интелектуалне способности найманѣ одрећи могу, све до садъ, као што мало часъ реко, тако мало — врло мало што европской образованости допринели.

Емаципація одъ туђегъ умногъ авторитета и поверенѣ у себе самога прво є условлѣ правога напредка.

Ово є права девиза „Руске Бесѣде.“ Не може се рећи да ово нів и пре одъ гдекоіи славенски книжевника и листова увиђано, но ньино увиђенѣ оснивало се више на тавномъ слућеню; чисто сазнанѣ ствари припада неспорно „Руской Бесѣди.“

Цео програмъ „Руске Бесѣде“ дає се одъ прилике у ове две точке свести: 1. Развіяймо наше народно гледиште, т. є. сматраймо на науке и вештине не крозъ туђе очали, но съ точке нашегъ властитогъ „зреня.“ 2. Испитуймо съ помньомъ наше народне живлѣ. Богатъ є духъ, а пространъ и разповиданъ животъ Славена, єдина истинита вера — чисто православіе, нѣму є Богомъ наменѣно. И ово су плодовите клице, у коима дубоке истине леже — истине, кои чисто сазнанѣ само є нѣму могуће, и коє се найлепшимъ упливомъ у животу, киьижевности и вештини славенской одазвати мораю.

Прва є точка више формалногъ значая, и указує на способъ, кои валя радню славенски книжевника да проникне и да руководи; а друга показуе на самъ матеріялъ кои имъ пре свега обрађивати валя.

Да упознамо наше читателѣ съ „Бесѣдомъ“, представићемо имъ у неколико обшти цртица ове две точке у ньиной органичной свези онако, као што се у „Бесѣди“ остварене налазе.

„Бесѣда“ є у своимъ програму рекла, да ће се потрудити што више око тога, да развіе руско гледиште

— посильно подѣйствоватъ къ развитію русскога возрѣнія. — Овай є изразъ дао повода жестокой полемицы у руской журналистики, и изазвао питанѣ о народности у наукама и вештини. Ово питанѣ има толико значити, да ли се у наукама и вештини може говорити о посебномъ народномъ гледишту, или у свакой науцы и вештини постои само єдно гледиште, и то обште човечанско? Руске прогресисте унаточъ бесединомъ програму тврђау одъ прилике овако: Наука се бави са појавама природе у човеку и ванъ човека, изводећи изъ њи законе, по коима се извршую исте појаве. Цель є дакле науке да покаже законе духовне и физичне природе. У овимъ законима не може се изражавати никаква народность, они стоє више сваке местности и народности. И као годъ што су ови закони свима народима обшти, тако и наука мора быти обшта, нити се може говорити о особитомъ гледишту повдини народа у науци, оно є само єдно, обштечовечанско. — Ово посве криво мненѣ, чини се, да є тако рећи обште было у Русіи. Противъ овога су устали понайбольи радници у „Бесѣди“, стари и многострани А. С. Хамековъ, Иванъ и Константинъ С. Аксаковъ, Кривошепкинъ, Н. Г–въ и други, и своимъ изврснымъ чланцыма опроврголе своє противнике тако, да се ово питанѣ већъ сада као савршено решено сматрати има, и то решено у користь бранителя народности у наукама. Много бы намъ валяло говорити, кадъ бы мыслій горе наведене господе мало подробніе разложити тели; мы ћемо гледати да што краће наведемо, како они сматраю ово питанѣ о народномъ гледишту на науке.

Наука истина представля законе природе; али є природа сама двояка: физична и духовна, нижа и виша природа. Закони физичне природе єсу свуде єдни исти, они су у следъ физичне инерціе неизменльиви, одъ саме вечности определѣни, нити се икада и найманѣ уклонити могу одъ своґъ пропи-

саногъ пута. Да ће се сунце у опредељно време помрчити, обшта є истина, сматра ли є съ кога му драго гледишта. Но у духовной природи човека нема ове гвоздене нужде, тамо влада духовна слобода; нема обшти закона, кои прописую уму како ће свађати шта є право, лепо и добро. Свака особа, дакле и свака народность, има свой особити поямъ о свему овоме. Узмимо само породичну установу Славена, како се разликує одъ свію други народа, Римляна, Немаца, а тимъ више други орієнталски народа. А на овой оснива се више или манѣ цео моралный, правный и господарскій животъ поєдини народа. Дакле и начела коя се у овимъ изражую мораю различна быти у различни народа; дакле и наука коя законе више природе представля зависи посве одъ народности.

Ово є єдна страна народногъ гледишта, на кою є „Бесѣда“ найвећу важность полагала и све оно радо купила у чему се народный живаль показивао. У „Бесѣди“ ћешъ наћи потаня разлаганя поєдини славенски народа у етнографскомъ, литерарномъ и историчномъ погледу. Што се само насъ Срба тиче, има ту више чланака о нашой повесницы, о Босни одъ Гильфердинга, о задрузи, о србской обштини одъ Милићевића, Лѣтописъ Херцеговине одъ Прокопа Чокорила, неколико югославенски повести, о народнимъ нашимъ песмама одъ Бесанова, записци србскогъ протопопа Матіє Ненадовића, исторички обрисъ србске православне обштине у Дубровнику одъ Петковића, о србской црквеной музицы Станковића одъ родолюба и С. Поповића, многа путна писма по нашимъ пределима, одъ Гильфердинга, Кавалевскога, Чижова, и т. д.

Друга пакъ страна народногъ гледишта састои се у томе како се представляю закони природе. Друго є шта народность у законима природе, а друго народность у самой науцы. Закони природе, особито нижи, физични, инертни, садржаваю у себи єдне исте, свима

народима обште истине ; а наука преставля само те закопе, и сваки народъ има други себи свойствени начинъ представляна. Не тражимо дакле народности у самимъ законима, но у ньиномъ представляню, не у предмету науке, но у ньой самой, као изложеню предмета.

Као годъ поєдини люди, тако исто имаю и народи свой властити, найлакшій, найудесніи и найсвойственіи начинъ представляня єдне исте свима людма обште истине; зато и валя да при усвояваню истина сваки народъ онай начинъ употреби, кои є нѣму найприкладніи, и да се обрати къ изученю наиме они истина, коє найвише одговараю нѣму свойственомъ начину представляна, кои му є природа дала, и одгоєнѣмъ у нѣму развила. Овимъ ће онъ себи самосталность у науцы стећи, овимъ ће моћи многе истине на коє други народи можда никадъ неби дошли, пронаћи, ньи найболѣ поняти и развити, и тако и одъ своє стране кою услугу къ развитку обште човечанске образованости допринети. „Питанѣ о народности у науцы“ — вели „Руска Бесѣда“ у своме епилогу — „ніє тако маловажно, као што гдекои мысле. Оно насъ побуђує да збацымо ярамъ духовногъ робства, па да мыслимо самостално; не допушта да се кланямо авторитетима западне науке, као каквимъ идолима, и дає намъ право да самостално и слободно оценюємо ньове високе заслуге. Она насъ учи да не будемо подражатељи, но народносамостални радници обштечовечанске науке; она чини, да смо кадкадъ противници, кадкадъ пріятељи запада, али никада ньови робови.“

Сви чланци коє є „Бесѣда“ доносила, проникнути су овимъ духомъ, руковођени овимъ правцемъ, основани на овомъ начелу. У свакой сфери човечанскогъ знаня тражила се самосталность мысли, тражило се до истине довити не странимъ туђинцыма углађенимъ, но нашимъ властитымъ, ако и не іошъ сасвимъ раскрче-

нимъ, али по насъ посве больимъ, лакшимъ и цели-сходніимъ путемъ.

Да видимо, како є остварила ово „Бесѣда“ у гдекоимъ питаньима науке и вештине.

Славни руски философъ Иванъ В. Киреєвски написао є одма у другой свески „Руске Бесѣде“ изврсни чланакъ о нужди и могућности нови начела у философіи: „О необходимости и возможности новыхъ началъ для философіи.“ Изъ самогъ наслова види се, да се овай велики зналацъ философіє незаводолява са досадашньимъ начелима, коя у ньой владау, но тражи, и вели да су нужна, а уєдно и могућа, нова начела да се она іошъ више узвіє. Єръ оним путемъ, коимъ западни мудрослови досадъ грешау, може се обимъ философіє истина раширити, али се неможе на виши ступань узвити. Немачка се философія за ово послѣдня подругъ века яко развила, па ипакъ последньи ресултати Хегелове философіє подудараю се тако ре-ћи у длаку са Аристотеловимъ начелима; разумъ човечій стои іошъ єднако на томъ истомъ ступню, и види ту исту последню истину.

Онай праваць, кои Киреєвски новой славенской философіи прописує, моћи ћемо поняти, ако ма у кратко оне стадіє прешѣмо коє є она на западу прешла.

После реформаціє почела се съ Бакономъ и Декартомъ нова философія, унаточъ старой єлинской, на основи абстрактногъ разума. Разне системе дошоше већъ до таки резултата, преко кои умъ людски ніє у станю више узвити се. Єръ ніє могуће да човекъ, одбацывши сваки други авторитетъ кромъ свога разума, далѣ иде, него кадъ већъ до те точке дође, съ коє му се быће целога света као прозрачна діалектика своґъ собственногъ разума чини, и быће му текъ у овомъ разуму наоди. Съ Хегеломъ достигао є овай раціонализамъ свою вршну точку. Противоречя ови раціонално-философски убеѣења съ наукомъ вере, по-

чела су одавна већъ изазивати нова на самой вери основана философска начела; но почемъ се радници на овомъ последнѣмъ полю ни сами немогоше отргнути одъ уплива раціонализма, то место да га обоpe, утврдише му іошъ больма владу. Зато многи благочастиви люди, да спасу веру, одбацише сваку филозофію, проклинюћи є, и осуђуюћи разумъ као нешто противно вери. Но леле той вери, коя се не подудара са разумомъ!

Али ово є морало тако быти, єръ кадъ се одъ целости вере у гдечему одступи, као што се то у римской цркви одма съ почетка десило, то ови одступци, развивши се мало по мало, постану иротиворечя у вери. Оскудица унутрашнѣгъ єдинства и целости у вери, принуђава насъ тражити єдинства у абстрактномъ мышленю, у раціоналной религіи.

Наша православна црква башъ се зато оделила одъ римске, што є ова почела уводити нове догме, као резултате логике западни народа. Овай потресъ основни начела римске цркве произвео є школастичку филозофію у вери, затимъ реформацію, а напослетку филозофію ванъ вере, као самосталну са ньоме никакву свезу неимаюћу науку.

Римска црква подъ упливомъ нови идеи западни народа почела є сама изводити силогизме и уводити нове догме. Да се ово ніє за времена ограничило, морала бы се сама у себи распасти, Да спасе себе, пораде се подчинити споляшнѣмъ авторитету своє єрархіє, ню постави за ареопагъ како валя разумевати догме; и тако одъ случайногъ разумеваня єрархіє зависаше истина и лажъ црквени правила. Задатакъ школастичне филозофіє састояше се тада у томъ, да саглашує разумъ са одлукама єрархіє и одбія са овима не подудараюћа се тумаченя и єретичне системе.

Но римска єрархія незадовольи се само тиме, што

є себе за вишй судъ божіе истине прогласила, но теде си цело людско мишленѣ подчинити, теде протегнути свой упливъ на све сфере людскога духа и живота. Да спасе разумъ одъ овогъ окова, да га ослободи одъ савршеногъ заслепленя и безверія, быя нужна реформація. Ова є истина изтргла судъ надъ истиномъ божіомъ изъ руку времене римске єрархіе, али га є предала личномъ разумеваню сваке особе напосе; у место єдногъ авторитета, постадоше лична убеђеня поєдини, авторитетъ истине и неистине свети преданя.

Одавде є произашла раціонална филозофія коя ніе ишла на то, да развіе дану истину, ніе тражила ню проникнути, до нѣ се узвити, но ню — наћи. Римъ се старао више о споляшнѣмъ єдинству него о унутрашньемъ, онъ є за себе задржао монополъ разумеваня. А иначе ніе ни могао чинити, да се не распадне самъ у своимъ противуречіяма. Свако самостално мишленѣ сматраше римска црква за єресъ. А протестанти ослонише се на свето писмо, тумачећи га свако по своме, логични разумъ признадоше за єдини авторитетъ. А скуплѣнѣ свію познаваюћи способности у єдну силу, унутрашня целость ума, коя є нужна да упозна подпуну истину, то не беше западу доступно.

Раціонализамъ кога є реформація порадила, ослободивши умъ одъ духовногъ окова и давши му пространо полѣ слободногъ гибаня, деліо се испрва на два огранка. Римски народи развише нѣгову емпиричну страну, определююћи по законима споляшне природе законе унутрашнѣ; а Немци раціоналну, изводећи изъ закона разума законе споляшнѣгъ быћа. (Особито Кантъ, кои є грешіо тражећи обште законе и у законима више природе, што непостои као што смо већъ приликомъ говора о народномъ гледишту рекли). Напоследку сагласише се обе стране прогласивши иденътичность разума и быћа. Овимъ се филозофія одъ сво-

га корена удалила, и постала самостална наука, узвивши се у овомъ правцу до онога ступня, преко кога, као што горе рекосмо, умъ людски неможе прећи.

Права задаћа нове философіе, коя по Киреевскогъ мнѣню Славенима у део пада, састои се у привођеню исте къ првобитномъ правцу и определѣню нѣномъ. Нѣзина основа треба да є православна вера. Ова признає тврде границе између откровеня Божія и людскогъ мышленя; она неможе никада изводе разума — па ма были они одъ целога света за догму, ни догму за изводъ разума примити; и на тай начинъ брани она своє ученѣ одъ логичногъ тумаченя разума съ єдне, а разумъ одъ свакогъ умешая црквеногъ авторитета съ друге стране.

Но чимъ су ясніе означене границе Божія одкровеня одъ раднѣ разума, тимъ више валя тежити то обоє споити, єръ є истина и онако текъ єдна иста. За православне ніе Божія истина огледало, у коме свака личность себе огледа, а ніе ни калупъ кои єднаке личности производи, — она є вишіи узоръ за киме валя да тежи нашъ разумъ, она є руководна звезда коя показуе пута къ истини.

Ове є мысли у горенаведеномъ чланку Киреевски развіо; оне су више негативногъ значая, обараюћи досадашнѣ путове, и указаюћи нови, коимъ намъ у овомъ погледу грести валя. Веля штета што є рана смртъ прекратила овомъ знаменитомъ раднику на полю философскогъ истраживаня нѣгову далю радню, што не угледосмо и позитивне плодове нѣгова труда, у овомъ ньиме тако лепо обележеномъ и прописаномъ правцу деланя. Нѣгова посмрчадъ састоє се у поєдинимъ одломцима кои и безъ органичне свезе ипакъ и посебице велику важность имаю. Тискани су у 1. свесци „Руске Бесѣде“ 1857 г. подъ насловомъ: „Отрывки найденнія въ бумагахъ И. В. Киреѣвскаго.“

Узмимо сада господарско питанѣ, оно є данасъ

по Русе одъ найвеће важности. Мысао да се ослободе руски кметови (крестьяны) исподъ властеоскогъ права, мысао коя изъ изученя рускогъ народногъ живота истиче, беше прво у „Бесѣди“ г. 1857 св. IV. покренута. Радъ изученя и распространѣня ове велике истине изалазіо є посебный део „Бесѣде“ подъ насловомъ: „Сельское Благоустройство.“ Као што є у насъ югославена наша народна задруга, тако постои и у Руса особита господарска установа, по коіой сва земля, узмимо єдногъ села, сачинява обшту имаовину свію чланова, те се періодично по истеченю определеногъ времена на равно на све чланове поделює. Ову дубоко у животъ народный засецаюћу установу брашила є „Руска Бесѣда“ и разяснивала суштность ове појаве изъ руске и свеславенске історіе и живота. Тимъ є изазвала страшне нападае са стране безусловни поклоника западне економичне науке, кои непоняше ово ново гледиште, коє ће кадро быти учинити савршеный превратъ у политичной економіи, коя данасъ на западу влада.

И у самой поезіи кою є „Бесѣда“ доносила, огледа се ясно руско народно гледиште. Читаюћи човекъ поетичне производе И. Аксакова, А. Хамекова, а особито грофа А. Толстоя — његову грешницу и Іована Дамаскина быва очаранъ сасвимъ другимъ усхићенѣмъ, налази сасвимъ друге мирисе, но што бы ій заманъ тражіо по широкимъ вртовима западногъ парнаса. —

Ово руско народно гледиште протеже се колико на науке толико исто и на вештине. Мы ћемо примера ради навести неколико речи, коє є А. Хамековъ о знаменитой єдной слицы славногъ рускогъ живописца Иванова у „Бесѣди“ написао. Ова слика представля долазакъ спасителя къ светоме Іовану на Іорданъ да га крсти; найвећій пророкъ, представитель свію прећашньи пророка, познаде и указа народу тога, кога очекиваше сви пророци: Вотъ Агнецъ Божіи вземлющій грѣхъ

міра. Цео старый светъ поклони се предъ повимъ, животъ Израиля одъ толики векова сустиче се у овомъ тренутку.

Ово є идея слике, а извршена є достойно те високе идеє. Хамековъ вели да є ово узоръ новогъ посве рускогъ, посве православногъ живописа. Што є био Гоголь у области слова, што Киреєвски у области филозофіє, то є и Ивановъ у области оне вештине коє є задаћа, оваплотити тайне човечія духа у виду човечія образа.

Рускій вештакъ стои у томъ истомъ одношаю према западне вештине, у комъ рускій књижевникъ према западной науцы. Ако є онъ рођенъ за правогъ вештака, мора поцрпсти у себе све што є на западу створено, а мора се уєдно отргнути и одрећи одъ свега тога, ако є радъ изворности стећи и слободнимъ радникомъ постати; онъ мора съ любавлю пригрлити све производе западни школа, да научи одбацыти одъ себе све оно што бы у нѣговой радньи на нѣга самогъ опоминяло. А тако се текъ може изъ душе извити оно, што прелази границе тесне личности и явля се у вишемъ значаю, као одблесакъ рускога духа просвећенога православномъ веромъ. И ово є последнѣ поглавита црта коя карактеристише Иваново дело и коє га ставля међу прве найизврснієживописе свію векова. Видити Иванову слику, вели А. Хамековъ ніє само висока услада, но млого више шта, епоха у животу.

Оволико смо имали рећи о „Бесѣди.“ Цель намъ є была наше читателѣ парочнто са правцемъ и вишимъ значаємъ нѣзинимъ упознати, обратити имъ пажню на духовно препороћенѣ Руса, коимъ се нова епоха у руской књижевности започинѣ, а уєдно и целой нашой интелигенціи овай листь найтопліє препоручити.

Ђ. Вукићевићъ.

3) СТРАНА КОЯ СЕ НАСЪ ТИЧЕ.

Grammatik der slowakischen Sprache. Zum praktischen Gebrauche bearbeitet, mit einem ausführlichen Wörterverzeichnisse und einer populären Chrestomathie versehen von Josef K. Viktorin. Pest. In Kommission bei Lauffer et Stolp. 1860. Ofen. Druck von M. Bagó. У осмини, VIII. 247. стр. Цена 1 фр. а. в.

Словаци су у прећашня времена, кадъ є кньижеванъ животъ у Славена іошъ у колевцы было, чешкимъ єзыкомъ своє кньиге писали, и текъ доцніє, кадъ є истый подъ туђимъ уплывомъ одъ своґъ славенскоґъ живля подоста изгубіо, почеше се око тога трудити, да свой єзыкъ кньижевнимъ учине. Найвише є о томе радіо Антоніє Бернолакъ, католичкій свештеникъ, при краю прошлога века. Али нѣговомъ деланю одазваше се само католички Словаци, а протестанти остану іошъ пунихъ педесетъ година при старомъ — чешкомъ єзыку. Узрокъ є томе было двоякъ: єдно, што є Бернолакъ писао єзыкомъ, коимъ се у трнавской околини говори, и кои се одъ правоґъ словачкоґъ, подъ уплывомъ моравскоґъ, прилично удаліо; а друго, што є католикъ было. Погрешку бернолакову поправіо є дароватый и славный списатель, Людевитъ Штуръ, глава другоґъ кньижевноґъ покрета у Словака. Штуръ поче писати онако како се у средини Словачке землѣ говори, и подстакне готово све словачке списателѣ, да пишу на матерномъ єзыку своя дела. Али и штуровъ праваць не беше дуга века понайвише съ тога, што се „у првенцыма своима врло мало на обште основе свиколикихъ славенскихъ наречія обзырао.“ То є довршіо Мартинъ Хатала, професоръ на прашкомъ университету, коємъ є опетъ Михайло М. Хоца найвећма на руцы было. Хатала є дакле трећій и до сада и последньій реформаторъ

словачкогъ књижевногв єзыка. Сви знаменитіи словачки списатељи опріятељили су се око год. 1852. са нѣговимъ начелима о єзыку. И г. Викторинъ држао се истихъ начела при писаню своє граматике, и на нѣгову похвалу морамо рећи да є подпуно одговоріо садашњимъ изискиваньима линвистичкихъ наука, само намъ є чудновато што г. Викторинъ у уводу, при деленю славенскихъ єзыка на наречія, поминѣ и некій „илирскій“ єзыкъ као родъ (genus), а србскій, хрватскій, словенскій и бугарскій као врсте (species) нѣгове!

Осимъ ове погрешке у уводу, кою є г. списатель лако могао избећи да є у Миклошића или Шафарика погледао, све є друго у самой граматицы тако добро удешено, да є свакоме препоручити можемо, кои жели лако и практично до знаня тогъ лепогъ несничкогъ єзыка доћи, и тако и „славенской узаймности“ кою допринети.

Anthologie universelle choix des meilleures poésies lyriques des diverses nations dans les langues originales par Joaquim Gomes de Souza. Leipzig, F. A. Brockhaus. 1859, На 12-ни. XXVIII. л. стр. 944.

Ова збирка песама, готово изъ свіюхъ европскихъ єзыка, у пуной мери одговара своимъ позиву и ни єдна досадъ издана ніе кадра съ њомъ се успоредити. Где нађемо подпуно знанѣ єзыка съ чистимъ укусомъ споєно, ту га морамо и подпуно уважити; єръ то су два фактора, коя су за тако велико подузеће преко нужна, алъ и довольна. Мы ћемо навести неколико србскихъ и другихъ славенскихъ песама, да нашу нублику уверимо о изврстномъ избору. У србскомъ одсеку налазимо наше народне песме: Зиданѣ раванице, Марко Краљевић и Љутица Богдан, Пропаст цар-

ства србскога, Четири ускока, Вук Јеринић и Зукан барјактар. Одъ рускихъ песника изабранъ є: Пушкинъ, Лермонтовъ, Ломоносовъ, Жуковскій, Державинъ (Богъ), Батюшковъ, Дельвигъ и Козловъ. Одъ польскихъ: Адамъ Мицкієвићъ, Богданъ Залески, Юліє Словацки и Константинъ Гашиньски. Одъ ческихъ: Ханка, Челаковски, Коларъ, Јунгманъ и Винарицки.

XI.

НЕКРОЛОГІЯ.

1860. 3. Јануара преминуо є у Новоме Саду Радивой Стратимировић Кулпинскій, бывши капетанъ новосадскій, а у последнѣ време урбаріялный одветникъ, познатъ у народу нашемъ на далеко и широко са своє изврстности, честитости а и са своє кньижевне раднѣ.

1860. 16. Јануара преминуо є у Байши Стеванъ Зака Байшанскій, властелинъ и чл. Матице Српске у 49. години живота свога. Онъ є светліо међу племићствомъ бачке међе као славанъ и изображенъ говорникъ, а осимъ тога био є искренъ пріятель, ревностанъ христіянинъ, міо братъ, гостолюбивъ, умилятъ и пріятанъ домаћинъ, єдномъ речію: добра и поштена душа.

1860. 12. Фебруара умръо є у Шиду Петаръ Матићъ, докторъ филозофіє, ц. и кр. капетанъ авдиторъ у пенсіи, у 61. години живота свота. Онъ се родіо у Бингули у Срему, где му є отацъ био свештеникомъ. Слушао є гимназію у Карловцыма, филозофію у Пешти, а немачка права свршіо є у Бечу. Покойникъ є іошъ у младости своіой почео радити на нашемъ кньижевномъ полю и као вреданъ делатель остао є све до смрти своє. Превео є некоє геснерове идиле и „Дафниса“, докъ є и у нашой кньижевности немачка сентименталность владала. У последнѣ време

баціо се и на филологію и премда є имао и некоихъ добрихъ начела, опетъ є залутао као млоги у насъ. Узрокъ є томе найвише био, што є држао србскій и єлинскій єзыкъ за два рођена брата, кои су „єдну трачку матеръ сисали.“ Съ тога є кадкадъ у коєкакве абсурдитете падао, хотећи србске речи изъ грчкихъ доводити и тимъ сродство ова два єзыка доказати. Велика штета што ніє своє велико оштроумлѣ на што друго употребіо! У рукопису є оставіо више дела, међу ньима и србскій речникъ, недовршенъ, па основу своихъ мало пре споменутихъ начела. Свою богату бібліотеку оставіо є карловачкой гимназіи са рукописима заєдно. У приватномъ животу био є любакъ, веранъ пріятель, а свой родъ любіо є одъ свегъ срца и у свакой прилицы показивао є, колико му є стало до народне просвете.

1860. 20. Юнія преставіо се у Сомбору Іованъ Янковићъ, адвокатъ и списатель србскій. Покойникъ є био ватренъ родолюбъ и превео є 1845 год. са немачкогъ књигу: „Развалине тврдинѣ одъ Друденштайна.“

XII.

СМЕСИЦЕ.

Како є постала руска држава. Као што є познато, руска ће држава 1862. године славити хилядугодишњу успомену постанка свога. Съ тога ће, мислимо, занимљиво быти ако о томе кою прозборимо. Летописацъ Несторъ пише о томе овако: „Године 862. (6370.) беху Вареге иза мора, а Словени, Чуди и Мере не даваху имъ данка, него почеше сами собомъ владати и управляти; али у ньихъ не беше закона те народъ устаде на народъ и стаде се међу собомъ борити. На послетку после дужегъ воєваня рекоше: „Хайде да тражимо кнеза, кои бы надъ нама владао и кои бы намъ право делio!“ Што рекоше то и учинише. Отиђу за море къ рускимъ Варегама — а те се Вареге зваху Русима, као што се други опетъ: Своима, Урменама, Ингленима, Готима — па имъ рекоше: „Земля є наша велика и обилна, али нема у ньой реда, хайдете да намъ кнезуєте и да намъ господарите.“ И одабраше се три брата свакій са своимъ племеномъ, те поведоше са собомъ све Русе и дођоше найпре къ Словенима. Найстаріи међу ньима, по имену Рурикъ, заузме Новгородъ, другій, Синеусъ, стани се надъ белимъ єзеромъ, а трећій, Труворъ, у Изборску. После две године умре Синеусъ и братъ му Труворъ, те Рурикъ постаде самовластникомъ.“

Рурикъ, Синеусъ и Труворъ, те руске Вареге,

беху дакле основатељи руске државе. Неки немачки и руски историци, а имено Карамзинъ тврдише, да су Вареге биле Скандинавци (Нормани, Немци); али већъ Потоцкіи и Нарбутъ сумняли су се о томе. У наше време најжешће є противъ те мысли устао Костомаровъ, кои врло разборито доказує, да су руске Вареге были Литванци, кои су живели у оной страни Литваніє, коя сада надъ балтичкимъ моремъ лежи, тамо где река Хронъ (Нѣменъ) унь утиче. Никола Костомаровъ, малорусъ, славный списатель млогихъ историйскихъ чланака, и професоръ повеснице у Петрограду — изашао є на среду са тимъ своимъ мненѣмъ найпре у часопису „Современникъ“, у чланку подъ наславомъ „Почятокъ Руска“ и овако га разлаже: Околину надъ утокомъ реке Хрона, а именице брегъ іой, називаю Литвани и данасъ „Русиоу“, а тако се она и на земльовидима XVI. века обично именує. Єдномъ є было тамо и место тога имена, а у Жмуђской налази се и данъ данасъ место „Россиени.“ Да се пакъ целый тай край Рускомъ или Русиоу, а народъ у нѣму Русима, Русієнима називао, потврђує Костомаровъ доводима изъ кроника X—XVI. века. Име Варега не треба ту да насъ ни найманѣ буни, єръ є оно у летописима XI—XIII. века — окромъ самихъ Скандинаваца и Нормана — означавало у обште све народе, кои надъ балтикомъ живе, као што на примеръ прость пукъ и данъ данасъ све западняке Немцыма называ. Самъ Несторъ, говорећи о Варегама, вели да ихъ є было више, те имъ означує родове као Русе, Своє, Урмене, Ингліяне и Готе. Остали доводи костомарови филологиски су. У ньима међу осталимъ доказує, да є име руриково и браће му, — као и свіюхъ рускихъ кнезова у прећашнѣ време, — изъ литванскогъ узето: Руриково одъ речи риу (ждеремъ) и рикисъ (кнезъ); Синеусово одъ Сенеюсъ

(Староста, поглавица селяка); Олегъ, Олга одъ корена и л г и с ъ (дугачакъ), или а л г а (награда), и т. д.

И ако є публика съ радошћу примила костомарове доводе, ипакъ се нашло више ученихъ, кои хоће да докажу, да Руси произлазе одъ Нормана. На челу имъ є М. Погодинъ (Пагоћинъ), професоръ повеснице у Москви. Погодинъ, главный заступникъ „норманизма“, написао є противъ Костомарова оштру, яко знамениту учену критику, а изазвао є ньоме Костомарова на явну препирку. Договоре се да публика пресуди ньихову стваръ.

Гласъ да ће ова препирка явна быти пуче за тилый часакъ по Петрограду. Публика є за ту распру тако яко тражила улазнице, да университетско главарство науми ову прилику у кориcть сиромашнихъ ћака употребити. У дворани є было одъ прилике места за 1500. слушалаца, а навала тако велика да се іошъ 500. улазница морало издати. Улазнице су у почетку 1—5 рубаля стаяле, али у очи дана распре продаваше се по 50 рубаля, па да ихъ є іошъ было. Кадъ є данъ те препирке свануо, а то се слегао, Боже, народъ и у дворани и на двору, да га не можешъ прегледати. Наєданпутъ загрмише кола и стадоше предъ университетомъ. Изъ ньихъ искочише два супарника, Погодинъ и Костомаровъ, и єдва могоше крозъ светину до дворане проћи. Кадъ уђоше у ню, Погодинъ захвали у кратко публицы на тако ласковой пажньи, кою є тиме явно осведочила, што се у тако великомъ брою искупила. После тога заподеде се тай ученый бой. Противници су се живо и ватрено борили и єданъ другомъ вешто доскакивали. Публика є са найвећомъ пажньомъ пратила ньихову препирку а често є са своимъ усклицыма прекидала. Бой се наравно овомъ препиркомъ ніє могао свршити, а пошто є и у дворани одъ силна света на послетку неспосна загуш-

ница настала, то се прекине устмена распра и съ нова се на књижевно полѣ пренела.

Друга испытиваня, коя се у томе свакако уважити имаю, западаю Ф. Х. Духинскога, такођеръ малоруса, кои є досадъ млоге повдиности написао, коє у руску исторію тичу. Нѣгова испытиваня показую разлику међу Русіомъ и Москвомъ, коя бы у целости, по нашемъ мнѣню, строгу критику єдва издржати могло.

Духинскій именице доказуе, да є срце славенства између Вишньице и Днѣпра. Одъ туда произиђоше сви Славени, кои су до X. века неподелѣни живели у миру и любави, али династични умишляи рускихъ Варега на истоку и Піяста на западу, растргоше ихъ на две половине, на руску и польску. У XIV. веку споиште се сънова те две чести помоћу Литванаца. Ягело, споитель ньиховъ, беше словенски кнезъ, као и сви литвански кнезови одъ рода гедаминова, кои су порекломъ одъ славенскихъ (полоцкихъ) кнезова, рода рохволодова. Унаточъ томе не беше међу Москвомъ и Русіомъ ни најманѣгъ єдинства. Самъ Несторъ и други историци доводе порекло малоруско одъ Поляна на Вишньицы, а московско одъ уралскихъ племена. Као што се на земльовидима одъ XII. и XIII. века види, Уралци су живели узъ реку Оку. Династія рускихъ Варега покорила є у XIII. и XIV. веку та уралска племена и обратила ихъ є у христіянство, искоренивши у ньихъ мухамеданство и еврейство. Тако се после са славенскомъ литургіомъ и славенскій єзыкъ стане укоренявати и смешавши се са татарскимъ и хазарскимъ произведе москоскій єзыкъ. По томе су дакле Москови послаженѣни Уралци. Да Москови доиста нису славенскогъ порекла, о томе насъ увера духъ московскогъ устава, обичаи и приповетке ньихове. Славенъ воли слободу и задружный животъ, а Московъ ніє

за задружницу. Народне су приповетке и на Вишньи-цы и на Днѣпру єдне, а у Москова са свимъ различ-не. Вечъ є и баронъ Хакстхаузенъ, у своmъ врло за-нимльивомъ делу о Русіи, на више места приметіо, да є животъ и обичаи словенскогъ народа съ ове стране Днѣпра карактера европскогъ; докъ за Днѣп-ромъ са свимъ другій светъ, други обичаи, друге на-вике и животъ починѣ. У уставима и установама тога народа огледа се пастирско-трговачкій животъ, дакле карактеръ становника азіятскихъ пуста.

Грофъ Стеванъ Сеченьія. 8. Априлъ, 1860. године остаће єданъ између найтужніихъ дана ма-ђарске повеснице.

Тай є данъ престао живети Стеванъ Сеченьія, „найвећій сынъ Мађарске.“

Врло ћемо мало примера у повесницы наћи, да є когодъ кодъ свога народа съ тога постао популаранъ, што га є непрекидно корео, мане и погрешке му пре-бацывао и тако рећи силомъ га принуђавао да се о своmъ матеріялномъ и моралномъ напредку више ста-ра, него што є то до сада радіо.

Сеченьія є све ово чиніо и опетъ є знао себи кодъ свога, иначе доста суєтногъ народа, такву по-пуларность стећи, каквомъ се слабо ко похвалити може.

Сеченьія є стекао себи популярность што се нико ніє као онъ трудіо, да благостанѣ Угарске матеріялно подигне, што се нико ніє као онъ за духовный раз-витакъ и напредакъ Мађара старао, и што є све што є имао, и срце, и душу, и цело иманѣ мађарскомъ народу посветіо.

Сеченьія є уверенъ быо да се Мађарска текъ тако може лепшой будућности надати, ако матеріялно тако

узнапредує као друге знаменитіе државе у Европи, и да ће мађарскій народъ међъ другимъ народима текъ тако моћи обстати, ако све своє душевне дарове тако развіе, да са њихове унутрашнѣ цене и вредности себи оно место у Европи стече, коє є некада са своихъ ратнихъ врлина задобіо.

Ево како є мысліо о томе: „Мађарскій є народъ позванъ да покаже Европи свойства, коя є изъ своє азійске постойбине са собомъ донео, и коя іошъ нигде дозрела нису“; а на другомъ месту: „Мы смо позвани да светъ са єднимъ народомъ обогатимо.“

Да постигне дакле што є науміо, Сеченьія є цео животъ свой отачбини посветіо, те се тако слободно може рећи, да є све оно Сеченьія починіо, што є одъ 1825. г. у Мађарской добро и корисно. Онъ є разбудіо мађарскій народъ, кои є за неколико година накнадіо, што є за више векова пропустіо. Одъ то доба є и матеріялно станѣ Мађарске све больма и больма напредовало, науке и вештине се развіяле, у законотворномъ и друштвеномъ животу новъ є животъ настао, равноправность се изрекла, народность є ячала, а самъ народъ, кои є пре тога текъ у своіой прошлости живео, одушевлѣно є корачао лепшой будућности. Єдномъ речію не може се повести речъ о напредку Мађарске, а да се одмахъ и нѣгова радня не спомене, єръ се єдно безъ другога ни помыслити не може.

У то доће и 1848 година. Сеченьія се мораде примити министарства явнихъ грађевина. У збору министарскомъ био є и Лаушъ Кошутъ, нѣговъ политичный противникъ. Околности постадоше све то озбильніе. Сеченьія є предвидео опасность, коя є претила, али нити є имао довольно снаге, да є одмакне, нити довольно равнодушности, да уништенѣ свіюхъ своихъ досадашньихъ трудова и напрезаня дочека. Великій духъ клоне подъ теретомъ туге и бриге.

„Крвь, крвь, свуда крвь, кудъ годъ погледимъ“ — говоріо є онъ — „међу звездама читамъ крвлю написана слова: бичъ божій!“ —

Предъ єсень 1848. г. пловіо є Сеченьія ватреняномъ узъ Дунавъ. На єданпутъ се залети и онако обученъ скочи у валове, али га одмахъ спазе и извваде. То є быо жалостанъ знакъ, да є великій Сеченьія — полудео.

Одъ тога времена, па све до смрти своє, быо є Сеченьія єднако у лудницы, где є остао и онда, кадъ се већъ опоравіо. Излазіо ніє ни куда. У последнѣ време опетъ се почео занимати са стварима своє домовине, и млого є читао и писао, найскоріе писма. Шта є дакле Сеченьію навело да се убіе, то є тайна, кою є собомъ у гробъ понео.

Гласъ о смрти нѣговой врло є потресао мађарскій народъ, кои є сваку прилику употребіо да свою велику тугу и жалость надъ тако великимъ губиткомъ изяви, и да се свога великогъ сына достоянъ покаже.

Было є истина време кадъ є мађарскій народъ, когъ є онъ изъ нѣговогъ дубокогъ сна пробудіо, одъ своє ватрене крви занешенъ, оставіо своги найвећегъ добротвора, не слушаюћи му савете, нити пророчке речій нѣгове; али сада, после смрти, оживела є у мађарскомъ народу любавъ, благодарность, вера и нада у надама овогъ своги пророка, и мађарскій народъ црпи изъ дѣла нѣговогъ племенитогъ духа, изъ тихъ светихъ кньига правогъ домолюбля и дружевне мудрости, стрплѣня, издржаня и лоялитета, и учи се како валя за домовину радити па за ню и све на свету жртвовати!

Дора Дистрія. Подъ тимъ именомъ ступила є у француской кньижевности кнегиня Єлена Ђикина у светъ. Та є жена свакако ваипредна. Даръіой є огроманъ. Само да у кратко кажемо, шта зна: румуньскій

іой є материнъ єзыкъ, а осимъ тога зна іошъ седамъ єзыка: новый грчкій, францускій, таліянскій, енглескій, србскій и рускій, шта више и старый грчкій и латинскій; нема науке у коіой се ніе вечбала; и музикомъ се бавила, а у цртаню є тако вешта, да є у петроградскомъ вештачкомъ излогу одъ рускога цара добила сребрну медалю; па іошъ каква є делія: маше сабљомъ као Страхиня бане, а пуца као хајдукъ; кадра є најбешњегъ коня усести и плива као лабудъ.

Кнегиня Єлена Ђикина родила се 1828. године у Букрешу. Отацъ іой є кнезъ Михаилъ Ђика, а уяци Ђурђе IV. и Александаръ X., господари влашки. Іошъ у првой младости био іой є учитель Ђорђе Пападопулосъ, садашныйпрофесоръ у Атини, кои є после на нѣномъ путованю по Европи пратіо. 1841. године поведе є отацъ собомъ, да є упозна са великимъ светомъ. Прво є одвео у Дражђане, где є лепе згоде и прилике имала, да своє вештачке студіе продужи. Кральица саксонска, коіой се лепота и сяйный умъ єленинъ допадне, употреби прилику, да ньоме — противъ очине волѣ — друштво свога двора украси, у коємъ су є тако рећи на рукама носили. И саксонскомъ є кралю тако омилела, да є ньой за любавъ румуньскій учіо. О томъ своммъ дворскомъ животу написала є Єлена новелу: „Eleonore de Haltingen“, у „Revue des deux Mondes“ одъ год. 1859. Изъ Дражђана оде у Бечъ. И у ћесарскомъ є двору лепо приме, па є одведу у кругове кнеза Метерниха, кои су онда први были у аристократскомъ животу. Али се у Бечу ніе дуго бавила, већъ отиде съ отцемъ у Млетке, где є своє време често проводила у друштву войводкинѣ берійске. Кодъ те войводкинѣ скупляла се готово цела бурбонска фамилія, и свима се лепота младе девойке допадне; а валяда више лепо лице и лепо тело, него лепа душа, па за то є кнезъ Ђика и ніе пуштао, да се са тимъ друштвомъ изъ ближе упозна, већъ є од-

веде у Потсдамъ. У прускомъ двору провела є неко време у кралѣвскомъ друштву и ту се упознала са найвећимъ наученикомъ свога доба, съ Александромъ Хумболтомъ.

Године 1848. врати се ћика съ Єленомъ у Влашку, а године 1849. пође Єлена за рускога кнеза Александра Козлова Масалскога. Садъ є до найсяйніихъ кругова доспела. Сама руска царица, а и цела царска породица, тако є заволе, да су є у двору пазили, као мало воде на длану. Млогима се несу допадале нѣне слободне мысли и нѣзина републиканска начела, алъ царица є свакадъ бранила, и подъ своє окрилѣ узимала.

Алъ и то ніє могло засенути небеску душу єленину, ніє іой могло утаманити велике желѣ и огромне мысли нѣзине.

Коє одъ те душевне нужде, коє одъ суровогъ рускогъ зрака почне венути. Лекари є световаше да потражи топліє землѣ, те тако одпутує у Швайцарску, где и садъ іошъ на обалама женевскогъ єзера у мыру и самоћи живи.

Срце намъ се заигра у грудима, кадъ помыслимо, да є єдна жена кадра одређи се найсяйніегъ живота овога света, да се само у своє мысли увуче, и да тако текъ своимъ племенитомъ позыву живи; душа намъ расте одъ милине, кадъ видимо да є єдна жена могла непокварена остати покрай толикогъ дворскогъ живота, покрай метерниковихъ бечкихъ кругова, и покрай вечерньихъ забава раскалашнихъ бурбоната. Млоги веле да є наликъ на госпођу Стаелку; мы пакъ мыслимо да є Стаелку яко надвисила. Стаелка є све изъ суште кокетеріе радила и увекъ се са своимъ талентомъ размећала; али одъ тогъ мушко-женскогъ карактера, што Єлену тако дичи, кодъ нѣ ни трага, ни гласа. У томе насъ утврђує и последнѣ дѣло єленино: „Les femmes en Orient“, (жене на

истоку), коѥ читаюћи, ни да помыслимо да ѥ то женска писала; све намъ сѳ чини, да су то мысли какве высоке, необичне, гепіялне мушке душе, коя ѥ у станю и женски осећати. У овой се киьизи Єлена са найвећомъ одважношћу бори за православіѥ, за свою веру, и за народность. На страни 10. вели: „Православіѥ ѥ душа народа на истоку, єръ се у нѣму хришћанство съ народношћу изѥдначило. Сви ердељски Румуньи, кои су нашой вери верни остали, остаю Румуни, покрай свіюхъ покушеня да забораве родъ свой.“ Тако исто мысли и у политицы. На страни 114. и 115. каже: „У случаю ако бы турско царство пропало, морали бы се Румуньи, Грци, Срби, Арбанаси и Бугари, ако познаю свой правый интересъ, склопити у єдну конфедерацію, коя бы, као Швайцарска, уважила тежнѣ свіюхъ тихъ народа, само да сложно скупе све своѥ силе противъ споляшньихъ непріятеля.“

Найвећма се насъ тиче што о Србима посебице говори. Ту насъ неколико места яко опоминю на чланакъ Якова Игнятовића у Даницы: „Србин и ьегова поѣзија.“ И Єлени су Срби Арапи европски; али сравнююћи насъ съ Грцыма вели, да ѥ Србинъ окретніи на ђогату него у колегіи. Рекли бы да насъ съ оте стране іошъ по найманѣ познаѥ. Тако н. пр. споминѣ ове песнике србске: некогъ Ахџића (вальда Хаџића?), Стоића, Мартиновића и Давидовића, (ей, моя Доро!), а за Милутиновића каже, да ѥ био философъ, педагогъ и историкъ.

Найкраснія ѥ, где говори о нашимъ народнымъ песмама. Изъ ньихъ намъ прориче велику и сяйну будућность кньижевну. Са свимъ ихъ добро познаѥ, и многе ѥ превела у француску прозу, и то врло лепо и лако. „Ко хоће“, вели, „да упозна моралну исторію Србкинѣ, тай нема поузданіѥгъ извора, него да испыта народне песме.“ Изъ тогъ іой извора теку сва расматраня. Кадъ поведе речъ о косовскимъ пес-

мама и царицы Милицы, не знашъ да л'се већма диви нежной, светой любави миличиной, илъ юначкомъ достоянству нѣзиномъ. Косовска є девойка ньойзи у Срба, што у Сакса „Едита са лабудовимъ вратомъ"; што є ова на Косову, то є она на Хестингсу. Косовске су іой песме „véritable épopée de la femme serbe au moyen-âge", (права епопеа Србкинѣ у среднѣмъ веку).

Може быти да ћемо о овомъ занимльивомъ делу другомъ приликомъ кою више прозборити.

Monumenta historica Slavorum Meridionalium. Подъ овимъ насловомъ скупіо є нашъ вредный югославенскій историкъ, Иванъ Кукулѣвићъ Сакцински, новъ зборникъ досадъ нигде нетисканихъ важнихъ података изъ црквене и грађанске повеснице југославенске. Као дописный членъ царске академіе за науке у Петрограду, поднео є Кукулѣвићъ реченый зборникъ истой академіи у рукопису на латинскомъ єзыку. „Журналъ министерства народнаго просвѣщенія" у кньизи одъ месеца Септембра 1859 г. доноси списакъ свіюхъ кньига и извора, изъ коіихъ є Кукулѣвићъ горенаведене податке црпео. Яко се радуємо што смо у истомъ списку млого врло реткихъ, а млого и новихъ и нама іошъ досадъ са свимъ непознатихъ извора нашли, и не можемо на ино, да ихъ нашемъ свету не саобштимо.

Conspectus monumentorum historicorum in manuscripto existentium, quae ad illustrandam historiam ecclesiasticam ac civilem Slavorum meridionalium typis vulgari possent.

A. Opera latina et italica.

Msc. saeculi.

1. ANNALES Monasterii Lepoglavensis in Croatia ab a. 1400 usque 1764. In Bibl. Archi-Episcopali Zagrabiensi . . . XVIII.

Msc. Saeculi.

2. ANNALI di Ragusa, copiati da un antichissimo Codice che conservavasi in Ancona in casa dei Signori Storani. Ab a. 458—1510. In Bibl. J. K. S. Zagrabiae . . . XVII.
3. ANNALI ossia Notizie dell' origine della Republica di Ragusa da varij manuscritti antichi. Dall' a. 568—1554. In Bibl. Fr. Franciscanorum Ragusii . . . . XVI.
4. AQUILEIENSIUM Pontificum Historia. Ab a. 407—697. Cod. cart. Bibl. J. K. S. Zagrabiae . . . . . XIV.
5. BARBULAE aut Barbatae Joannis Pompilii Ticensis. Rerum Dalmaticarum Libri tres. Opus aureum A. 1480. In Bibl. FF. Ord. S. Francisci Ragusii et in Bibl. Nat. Musaei Hung. . . . . XV.
6. BAUZER Martinus Soc. Jesu. Annales Noricorum et Forojuliensium. In Bibl. Comitis Cobenzl Gorittae. In Collectione Dr. De Bona Goritiae et in Bibl. Gimnasiali Labacensi . . . . . XVII.
7. „ Syllabys ducalium Comitum Goritiae. In Bibl. Comitis Cobenzl Goritiae et in Joanneo Grätzensi . . . . . „
8. BEDEKOVICH Balthasaris. Contin. Balth. Kerchelich Cathalogi Episcoporum, Abbatum, Archidiaconorum et Canonicorum Zagrabiensium. In Bibl. J. K. S. Zagrabiae . . . . . XVIII.
9. BENGER Nicolai, Ord. S. Pauli. Synopsis Historico-chronologica Monasterii Lepoglavensis in Croatia. In Bibl. J. K. S. Zagrabiae . . . . . „
10. „ Monologium illyricanum, seu Syllabus Sanctorum et Ven. Dei servorum ad Illyricam nationem spectantium, cum

Msc. saeculi.

Indice. A. 1742. In Bibl. Uuiversitatis Pesthiensis . . . . . XVIII.

11. BENGER Descriptio synoptica Monasteriorum Ordinis S. Pauli primi Eremitae. In Bibl. J. K. S. Zagrabiae. . . . . „

12. „ Chronotaxis Monasteriorum Ordinis Fratrum Eremitarum S. Pauli in Provinciis Istriae et Croatiae. In Bibl. Archiepic. Zagrabiensi. . . . . „

13. „ Historica Epitome de Regno et natione illyrica, speciatim de Slavonico-Croatica. In Bibl. J. K. S. Zagrabiae . . . „

14. BOLIZZA Mariano. Relazione et Descrizione del Sangiacato di Scutari dove si ha piena contezza delle città et siti loro, villagi, case et hebitatori, rito, costumi, havere et armi di quaei popoli et quanto di considerabile minutamente si contenga in quel Ducato. In Bibl. S. Marci Venetiis . . . . . XVII.

15. CARINTHIAE Chronici Fragmentum ad annum 1274. In Bibl. Imp. Vienensi . . XIII.

16. CERVA Seraphini P. Ord. Praed. Bibliotheca Scriptorum Ragusinorum. In Bibl. FF. Ord. S. Dominici et S. Fran. Ragusii. In Epitomen redacta a Joanne Maria Matthaei cum additamentis P. Antonii Aghich. In Bibl. J. K. S. Zagrabiae . XVIII.

17. „ Historia Ecclesiastica Ragusina. Libr. XII. In Bibl. Canonici Ragusani Rešetar. In Epitomen redacta in Bibl. FF. Rag. S. Francisci . . . . . „

18. „ Iconotheca Illustrium Fratrum Congregationis Ragusanae Ord. Praedicatorum A. 1728. In Bibl. FF. Ord. Praed, S. Dominici Ragusii . . . . . „

Mss. saeculi.

19. CERVA Monumenta Congregationis S. Dominici de Ragusa Ord. FF. Prael. Ab a. 1225 usque 1728. Libri V. in Bibl. FF. Ord. Praed. Ragusii . . . . . XVIII.

20. CHRONICI Ragusani antiquissimi Fragmentum in Bibl. FF. Ord. S. Francisci Ragusii, Copia in Bibl. J. K. S. Zagrabiae . XVI.

21. CHRONICON Carinthiae (Germanice). In Bibl. Imp. Viennensi . . . . . „

22. CHRONICON Cathari ab an. 1266—1338. In Bibl. Manfredo dei Conti Patavii. . XIV.

23. COLETI Jacobi. Opera diversa ad illustrandam Historiam Illyricam servientia. In Bibl. Emanuelis Cicognae Venetiis et in Bibl. Seminarii Pataviensis . . . . XVIII.

24. CRONACA Jadertina dall' a. 1346. In Bibl. J. K. S. Zagr. et Venet. in Bibl. S. Marci XIV et XV.

25. CRONACA Ragusana dall' a. 410 - 1510 con continuazione fino al a. 1679. In Bibl. J. K. S. Zagrabiae . . . . . XVII.

26. DESCRIPTIO antiqui et recentioris districtus Jadertini habita anno 1584. In Bibl. Seminarii Venetiis . . . . . XVI.

27. DIFNICO (Divnić) Francesco, Historia della guerra di Dalmazia tra Veneziani e Turchi dall' a. 1645 fino 1671. In Bibl. Joannis Gurato Presb. Arbae et in Bibl. J. K. S. Zagrabiae . . . . . XVII.

28. DIVERSIS (de) Philippus de Quartigianis Descriptio Ragusina in 4 sectiones distributa, ubi loquitur de climate, de positione, de aquis, de ecclesiis, de publicis aedificiis, de magistratibus, de moribus etc. Reipublicae Ragusinae. In Bibl. Comitiis Gozze Romae et FF. Ord. S. Francisci Ragusae . . . . . XV.

Msc. saeculi.

29. DOLCI Sebastiani. Libertas perpetua Reipublicae Ragusinae ab omni jure venetae Reip. asserta et vindicata. Dissertatio historico-chronologico-critica. In Bibl. Emanuelis Cicogna Venetiis . . XVII.
30. DOLNICIERII (Thalnischer a Thalberg), Joannis. Topografica Urbis Labacensis. In Bibl. J. K. S. Zagrabiae . . . . XII.
31. „ Miscellanea historica et geografica. In Bibl. J. K. S. Zagrabiae . . . . . „
32. DRASKOVICH Georgii Episcopi Quinqueecclesiensis et Zagrabiensis Caesareique in Concilio Tridentino Oratoris, Acta et Literae. In Musaeo Hung. Pesthiensi et in Archivo Archiepiscopatus Zagrab. XVI.
33. GASPARI Steffano. Relazione della Diocesi di Servia dell'a. 1671. In Bibl. Brancaciana Neapoli. Copia in Bibl. J. K. S. Zagrabiae . . . . . „
34. GAZZARI (Gazarović) Alessandro. Avvenimenti storici di Lesina in Dalmazia. In Bibl. FF. Ord. S. Franc. Ragusii . XVII.
35. GEORGII (Gjorgjić) Ignatii Abbatis Melitensis. Rerum Illyricarum sive Historiae Rhacusanae Pars I. In qua de veteri Illyrico vel de Urbis Rhacusae progenitoribus agitur. Libri VIII. In Bibl. FF. Ord. S. Francisci Ragusii et in Copia in Bibl. J. K. S. Zagrabiae . . XVIII.
36. „ Istoria della chiesa di Curzola con la serie, dei suoi vescovi e la vita in succinto di cadauno. Sequuntur variae notitiae cum adnotationibus et litteris de rebus Ragusanis. In Bibl. J. K. S. Zagr. XVIII.
37. GLAVINA Venantius. Lexicon Historicum Illyrici. In Bibl. Nat. Zagrabiae . . . XVII.

Msc. Saeculi.

38. GLAVINIC Sebastiani de Istria. Brevis et Compendiosa Descriptio Comitatum Likae et Corbaviae in Croatia. A. 1685. In Bibl. J. K. S. Zagrabiae . . . . XVII.
39. GLIUBOVAC-FRANGIPANE Simeone. Dissertatione topografico-storica del Contado e territorio di Zara In Bibl. Josephi Ferrari-Cupilli Jaderae et in Bibl. Archi-Episc. Zagrab. . . . . „
40. GONDOLO (Gundulić) Giovani di Marino. L'Annali della mobilissima Republica di Ragusa. In Bibl. J. K. S. Zagrabiae . . „
41. „ In Matteo. Diverse notizie dello stato della Christianitá nei Regni di Bosnia, Serviae di Bulgaria. A. 1675. In Bibl. Cassanatensi Romae et in Copia in Bibl. J. K. S. Zagrabiae . . . . . „
42. GOZZE Augustino F. Notizie riguardanti le scritture delle Provincie di Dalmazia, Ragusa e Cattaro. A. 1605. In Bibl. FF. Ord. S. Francisci Ragusii . . . „
43. HISTORIA obsidionis urbis Jadrae in Dalmatia tempore Regis Hungariae Ludovici I. In Bibl. J. K. S. Zagrabiae . . XVI.
44. HISTORIA Rebellionis Stibrensium (Rusticorum) in regno Croatiae a. 1608, 1633 et 1654. In Bibl. J. K. S. Zagrab. XVII.
45. HORVATH Marci (Croatae). Historia obsidionis et oppugnationis arcis Szigeth in Hungaria. In Bibl. Musei Nat. Pesthini . XVI.
46. JOANNIS Archidiaconi de Guerche Canonici Zagrabiensis. Quaedam utilia et memoriae digna pro statu Capituli Zagrabiensis Ecclesiae, una cum brevi Historia Episcoporum ejusdem Ecclesiae et quibusdam aliis rarissimis notis hi-

Msc. Saeculi.

storicis eandem Ecclesiam illustrantibus, consilio Ladislavi Episc. Zagr. A. 1334 conscriptis. In Archivo Cap. Zagr. et in Bibl. J. K. S. Zagrabiae . . . XIV.

47. IVANOVICH Cristoforo, Cronaca di Budva. In Bibl. J. K. S. Zagrabiae . . . . . XVII.

48. KERCHELICH Adami Balth. Catalogus Episcoporum, Abbatum, Archidiaconorum et Canonicorum Zagrabiensium, cum continuatione Balthasaris Bedekovich post mortem Kerchelichii confecta. In Bibl. J. K. S. Zagr. . . . XVIII.

49. „ Commentarius de Familia Lapsanovichiorum. In Bibl. Comitis Wojkfy in Croatia . . . . . „

50. „ Corollaria a Historiam Ecclesiae Zagrabiensis (typis editam). In Bibl. J. K. S. Zagrabiae . . . . . „

51. „ De Banis Dalmatiae, Croatiae, Slavoniae, cum appendice 1. De Locumtenentibus Banalibus et 2. De Jani Pannonii Ortu, Parentibus, studiis, Amicis in Italia. In Bibl. J. K. S Zagr. copiatum ex originali Musaei Nationalis Pesthiensis „

52. „ Historia Cath. Ecclesiae Zagrabiensis (de qua solummodo Tomus primus in lucem prodivit). Tomus II. usque ad a. 1646 in Bibl. Archi-Episc. Zagr. et Tomus III. sub titulo „Annuae sive Historia ab a. 1748 et subsequis“ in Bibl. Accad. Zagrab. XVIII

53. „ Miscellanea historica et geographica una cum Litteris familiaribus. In Bibl. Accad. Zagr. et J. K. S. Zagr. . . . . „

54. „ Summum Breviarium rerum status Hungarici post obitum Ludovici II., seu post

Msc. Saeculi.

cladem Mohachiensem potissimum per pessimos ministros Regios praeter caeteres per Georgium Marchionem Brandenburgensem et avaros Praelatos et ambitiosos proceres causatam. In Bibl. J. K. S. Zagr. . . . . „

55. KOLINOVICH Gabrielis, Croatae Senquinensis, Rerum Hungaricarum Libri XVI. seu omnium eorum quae ab A. 1701 ad 1720 in Hungaria, Dalmatia, Croatia, Slavonia, Bosnia, Servia, Transylvania, Valachia, Moldavia gesta sunt. In Bibl. S. Martini de Monte Pannoniae et in Copia in Musaeo Nat. Pesthiensi . . XVIII.

56. KOVACHEVICH Thomas, Canonicus Zagr. Historia Ecclesiae Zagrabiensis. In Bibl. Adami Mravinec Canonici Zagr. . . . XVII.

57. KRAJACHICH Benedictus. Observationes de Formula Gubernii in Regnis Dalmatiae, Croatiae et Slavoniae praevigentis. In Bibl. Archiepisc. Zagr., in Museo Nat. Pesth. et in Bibl. J. K. S. Zagr. . XVIII.

58. LADANY Francisci nobilis Croatae. De gestis Banorum Regni Slavoniae. In Bibl. Archiep. Zagr. et in Bibl. J. K. S. Zagr. „

59. LEVACOVICH Raphaelis P. Historia de Fundatione Ecclesiae et Episcopatus Zagrabiensis. In Bibl. J. K. S. Zagr. XVI.

60. „ Historia Provinciae Sisciensis Ven. Cap. Zagr. In Bibl. J. K. S. Zagr. . . . „

61. LIBER Croceus, vulgo dictus „il giallo“ Legum Ragusii qui incipit a die 10. mensis Decembris a 1460 usque ad diem 16 Julii 1535. Cum supplementis. In membr. In Bibl. J. K. S. Zagr. . . „

62. LIBER de li ordinamenti et de usanze de

Msc. Saeculi.

la universitade et da la comuni de la insula de Lagusta (in Dalmazia) Anno D.-1310. Indict. 8. die 10 Mens. Januarii Confectus. In Membr. In Bibl. J. K. S. Zagr. et in Copia in Bibl. FF. Ord. S. Francisci Ragusii . . . . . XIV.

63. LUPOSIGNOLI (Vukoslavić) Michele. Notizie della Dalmazia ora sogetta al Dominio veneto, cesareo e ottomano, raccolte dalle memorie istoriche e geografiche si antíche che moderne de piú degni autori. In Bibl. J. K. S. Zagr. . XVIII.

64. LUCH Joannis Traguriensis. Notationes Historicae ad illustrandam Historiam Dalmatiae et Croatiae. Ab a. 1385. In Bibl. J. K. S. Zagr. . . . . XVII.

65. MARCHELLOVICH J., Canonici Zagr. Historia Episcoporum Zagr. ab a. 1237. In Bibl. Archiepisc. Zagr. . . . . XVIII.

66. „ Extracta historica ex diplomatibus et aliis documentis antiquis a saec. XIII. —XVI. In Bibl. J. K. S. Zagr. . . . . „

67. MARINI Georgii Ragusei. Descriptio Bulgariae et Praefecturarum in ea Turcicarum de a. 1598. Brassoviae facta. In Musaeo Nat. Pesthiensi . . . . . XVI.

68. MARNAVICH Joannes Tomcus. De Illyrico Caesaribusque Illyricis. Dialogorum libri VII. a. 1603. In Collectione Georgii Plancich de Lesina. Venetiis . . . XVII.

69. „ S. Felix Episcopus et Martyr Spalatensis. Romae 1634. In Bibl. FF. Ord. Franc. Ragusii . . . . . „

70. MARULUS Marcus de Spalato. Literae de antiquitatibus Salonitanis. In Bibl. pal. Viennensi . . . . . XVI.

Msc. Saeculi.

71. MIKOCZY Petri Josephi P. Soc. Jesu. Historia Banorum Dalmatiae, Croatiae et Slavoniae a saec. XI. usque ad XIV. viventium. In Bibl. J. K. S. Zagr. . . XVIII.
72. PASTRITII Hieronymi Spalatensis. Allegationes de Alessio Civitate Dalmatiae. In Bibl. J. K. S. Zagrab. . . . . XVII.
73. „ De Confiniis Dalmatiae et Albaniae. In Bibl. J. K. S. Zagrab. . . . . „
74. „ De Origine gentis et linguae Albanorum. In Bibl. J. K. S. Zagr. Cum Miscellaneis de gente et Patria Albanorum . . . . . „
75. „ Informatio de Congregatione Illyrica S. Hieronymi. In Bibl. J. K. S. Zagr. . . „
76. PATACHICH Alexandri Comitis. Origo Familiae Comitum Patachich cum Specificatione Bonorum, Honorum, rerumque gestarum ab a. 1400 usque 1747. In Bibl. J. K. S. Zagr. . . . . XVIII.
77. PEJACHEVICH Francisci Xav. L. Baronis. Collectio diversarum notitiarum potissimum Slavos concernentium. Tomi IV. In Bibl. Archiep. Zagr. et in Excerptis in Bibl. J. K. S. Zagr. . . . XVIII.
78. PONTE de Valerii Archidiaconi Jadrensis. De Ecclesia Jadrensi ejusque Episcopis et Archiepiscopis. In Bibl. J. K. S. Zagr. et in Fragmento in Bibl. Joannis Gurato Arbae . . . . . XVII.
79. PRIVILEGIA Reipublicae Ragusanae concessa a Regibus Neapolitanis. In Bibl. J. K. S. Zagr. . . . . XVIII.
80. PUNCTA principalia et auctoritates extractae de Disputatione inter Christianum romanum et patarenum bosnen-

Msc. Saeculi.

s e m. Codex Membr. in Bibl. S. Marci Venetiis et in copia in Bibl. J. K. S. Zagr. XIII.

81. RAICEVICH Ignazio Stefano e Don Giorgio Ferrich da Ragusa. Lettere intorno all' origine, le Emigrazioni, la Dottrina e la Religione dei populi Slovani. In Bibl. FF. Ord. S. Francisci . . . . . „

82. RAVENNA (de) Joannes (1378—1400) Historia Ragusii. In Bibl. Imper. Parisiis XIV.

83. RAZZI Serafino. Vite degli Arcivescovi di Ragusa. In Bibl. FF. Ord. Praed. Florentiae . . . . . XVI.

84. RELAZIONI della Istria littorale e della Dalmatia. A. 1553. In Bibl. J. K. S. Zagr. „

85. RESTI Giunio Annali di Ragusa fino al a. 1455. In Bibl. Ant. Casnacich in Ragusa XVIII.

86. RITTER seu Vitezovich Pauli. Annales Croatiae. In Bibl. Archiep. Zagrab. et in Nat. Musaeo Pesthiensi . . . . . XVII.

87. „ Atocion Despotarum, magnorumque Ducum Serbiae Posteritatis. A. 1695. In Bibl. J. K. S. Zagr (Autographum) . „

88. „ Banologia seu de Banatu Chorvatiae cum Geographia Illyrici et Stematographia. In Bibl. Archiep. Zagr. et J. K. S. Zagr. „

89. „ Bosna captiva sive Regnum et interitus Stephani ultimi Regis Bosnae. Cum adjunctis notatis croatico-historicis. In Bibl. J. K. S. Zagr. . . . . XVII.

90. „ Croatia rediviva. In Bibl. Archiep. Zagrab. . . . . „

91. „ De aris et focis Illyricorum. In Bibl. Archiepisc. Zagr. . . . . „

92. „ Lamentatio Segniae (Autographum). In Bibl. J. K. S. Zagr. . . . . „

Msc. Saeculi.

93. RITTER Miscellanea historica, potissimum Autographa. In Bibl. J. K. S. Zagr. . XVII.
94. „ Origo, progressus et finis Imperii Domus Nemanyae qui dominabantur in Rassia et Servia. In Bibl. Musaei Nat. Pesth. . . . . „
95. „ Origo Slavorum et progressus Imperii Slavici. In Bibl. Archiep. Zagr. et Nat. Musaei Pesthini . . . . . „
96. „ Regesta Privilegiorum Abbatiam Toplicensem in Croatia respicientium. (Autographum). In Bibl. J. K. S. Zagr. . . „
97. „ Regesta Privilegiorum et Diplomatum Archivi Comitum Keglevich (Autographum). In Bibl. J. K. S. Zagr. . . . „
98. „ Serbia illustrata. In Bibl. J. K. S. Zagr. „
99. ROSMANICH Mathaeus, Canonicus Buccarensis. Relatio facta Romam de tota Dioecesi Segniensi et Modrusiensi, expedita a. 1663 die 3 Novembris (Autographum). In Bibl. J. K. S. Zagr. . . „
100. RUICH Marco Lauro, Notizie e Riflessioni storiche sopra l'antico stato civile et ecclesiastico della cittá di Pago fatte a diversi autori, diplomi, privilegij et altre carte publiche e private. Tomi X. In Bibl. Joannis Gurato Arbae, Jos. Cupilli-Ferrari Jadrae et Prof. Francisci Lanza Spalati. . . . . XVIII.
101. SALONITANAE Ecclesiae Episcoporum Memoria. In Bibl. Comitis Garagnin Fanfogna Tragurii et J. K S. Zagr. . . XVI et XVII.
102. SAVERSCHNIGG Josephi Fluminensis. Animadversiones de Natali Solo Divi Hieronymi et de variis rebus Illyricis ad

Msc. Saecutí.

Reverendissimum D. Petrum Stancovich. (Autogr.) In Bibl. J. K. S. Zagr. . . . XIX.

103. SAVERSCHNIGG Animadversiones de lingua illyrica. (Autogr.) In Bibl. J. K. S. Zagr. . . . . XIX.

104. „ Commentaria de Illyrico, cum adjunctis notatis de Familia Comitum Frangepanorum. (Autogr.) In Bibl. J. K. S, Zagr. „

105. „ De gente Cettimina exin illyrica et dalmatica nuncupata et de nationibus et populis Slavis eorumque originibus, migrationibus et reditus, deque Slavorum apostolis SS. fratribus Cyrillo et Methodio Notitiae praeliminares. (Autographum). In Bibl. J. K. S. Zagr. . . . . ”

106. SCHINELLA Pietro. Catastico dei Beni della Confraternitá della chiesa di S. Zuanne de Verbenico contenuti nei suoi Instrumenti autentici parte in schiavo e parte in italiano carattere scritti per molti notari, tradotti, estratti e per me Pietro Schinella Nobile di Veglia e Notario publico nel presente libro registrati. Codex. Membr. In Biblia J. K. S. Zagrab. . . . . XVI.

107. SELISHEVICH Stephani Episcopi Corbaviensis. De Districtu Modrusiensi cum descriqtione limitum Episc. Segniensis. In Bibl. J. K. S. Zagrab. . . . . XVII.

108. SERIES Ducum et Regum Bulgariae et Praesulum Salonitanorum et Spalatensium. In Bibl. J. K. S. Zagrab. . . . XVIII.

109. SISCIENSIS Provinciae Historia. In Bibl. J. K. S. Zagr. . . . . „

110. „ Rebellionis et Pestis Historia (1654). In Bibl. J. K. S. Zagr. . . . XVII.

Msc. Saeculi.

111. SISGOREO Georgius de situ Illyrici et civitate Sibenici, una cum versione Italica. In Bibl. Eman. Cicogna Venetiis XV.

112. STATUTA Civitatis Arbae in Dalmatia. In Cancellaria civitatis Arbae et in Bibl. J. Gurato . . . . . XV—XVI.

113. „ Civitatis Budvae in Dalmatia. In Cancellaria Communitatis Budvae. In Copia existit in Bibl. S. Marci Venetiis et in Bibl. J. K. S. Zagr. . . . . XVI.

114. „ Cathari Civitatis. In Bibl. S. Marci Venet. „

115. „ Communis Curzolae in Dalmatia. In Collectione Caporiana Curzolae . . . . XIII.

116. „ Civitatis Fluminis in Croatia. In Cancellaria Communitatis Fluminensis et in Bibl. J. K. S. Zagr. . . . . XVI.

117. „ Civitatis Jadrae in Dalmatia. In Bibl. S. Marci Venetiis et FF. Ord. S. Franc. Ragusae . . . . . „

118. „ Civitatis et Insulae Lagustae in Dalmatia de a. 1310. Codex Membr. in Bibl. J. K. S. Zagr. . . . . XIV.

119. „ Meledae Insulae in Dalmatia de a. 1345. In Bibl. FF. Ord. S. Francisci Ragusae. „

120. „ Civitatis Scardonae in Dalmatia. In Bibl. S. Marci Venetiis . . . . . „

121. „ Civitatis Sibenici in Dalmatia. In Bibl. S. Marci Venetiis . . . . . „

122. „ Civitatis Spalati in Dalmatia. In Bibl. J. K. S. Zagr. Nat. Musaei Zagr., Franc. Lanza Spalati et FF. Ord. S. Francisci Ragusae. . . . . „

123. „ Civitatis Rhacusii. In Bibl. FF. Ord. S. Francisci Ragusii et J. K. S. Zagr. . . XVI.

124. „ Civitatis et Insulae Vegliae in Istria. In

Msc. Saeculi.

Bibl. Antonii Nimirae Arbae, et J. K. S. Zagrab. . . . . XVI.

125. STATUTA Collegii Bonorum Praebendariorum Cath. Ecclesiae Zagrabiensis de a. 1468 et 1515. In Bibl. J. K. S. Zagr. XV et XVI.

126. „ Confraternitatis S. Spiritus in Catharo de a. 1350. Codex Membr. in Bibl. J. K. S. Zagr. . . . . XIV.

127. „ Confraternitatis S. Hieronymi Illyricorum. In Bibl. Cassanatensi Romae et in Copia J. K. S. Zagrab. . . . . XVI.

128. „ Congregationis Presbyterorum Civit. Ragusanae de a. 1595. In Bibl. J. K. S. Zagrab. . . . . ”

129. „ Civitatis Segniae in Croatia de a. 1388. In Archivo Civitatis Segniae . . . . XIV.

130. „ Civitatis Varasdinensis. A. 1699 In Bibl. J. K. S. Zagr. . . . . XVII.

131. „ et Ordinationes Ven. Capituli Confraternitatis in Civ. Ragusina de a. 1483. In Bibl. FF. Ord. S. Francisci Ragusii XV.

132. STATUTI, Privilegii et Essenzioni concesse ali nobili huomini di Pastrovichio. Codex Membr. In Bibl. J. K. S. Zagr. XVII.

133. STORIA del Stefano piccolo di Montenero colla Storia del Montenero. In Bibl. Episcopi Diacovarensis . . . . . XVIII.

134. „ e Statistica del Montenero. In Bibl. Episc. Diacovarensis . . . . . ”

135. „ di Ragusa. In Bibl. Episc. Diacovarensis „

136. THOMAS Archidiaconus Spalatensis. Historia Salonitana cum Cathalogo Episcoporum Salonitanorum. In Bibl. Imp. Parisiis. In Bibl Collegii de Propaganda fide et Cardinalis Barberini Romae. Differt ab Exemplari typis vulgato . . . XIII.

Msc. Saeculi

137. USCOCCORUM in Croatia. Historiae variae et Relationes Venetorum. Asservantur in Bibl. S. Marci et Emanuelis Cicognae Venetiis. In Bibl. Imp. Parisiis et Viennae etc. . . . . XVII.

138. VINCIGUERRA Antonio, Secretario della Republica Veneta. Cronica della Isola di Veglia et della Famiglia Frangepani in quella Isola. In Bibl. S. Marci Venetiis, in Bibl. Imp. Viennae et in Bibl. J. K. S. Zagr. . . . . XV et XVI.

139. VISITA Archiepiscopi Spalatensis de a. 1578 et 1595. In Bibl. J. K. S. Zagr. . XVI.

140. „ apostolica di Monsignor Ottaviano Garzadoro in Diocesi di Zara. A. 1635. In Bibl. J. R. S. Zagr. . . . . XVII.

141. ZAGRABIENSIS Civitatis manifestatio dissidiorum cum Capitulo Zagrabiensi inde ab Anno 1247 usque ad a. 1689. In Bibl. J. K. S. Zagrab. . . . . „

142. „ Civitatis Regestrum super injuriis et plurima facta mala quae per dominos Capituli Zagr. Ecclesiae sunt illata et perpetrata super cives Civitatis. Ab a. 1375 usque inclusive a. 1435. In Bibl. J K. S. Zagr. . . . . XV.

143. ZAVOREI Dominici Sibenicensis. Historia Dalmatina, dedicata concivi suo Episcopo Fausto Verantio. In Bibl. S. Marci Venetiis, Joannis Gurati Arbae et J. K. S. Zagr. . . . . XVI.

144. „ Idem Opus Italice. In Bibl. J. K. S. Zagr. „

145. „ Trattato sopra le cose bi Sebenico. A. 1597. In Bibl. J. K. S. Zagr. . . . „

146. ZELNICEY aliter Stephanich Nicolai, Ep. Zagr. Historia Obsidionis Petriniae et

Msc. saeculi.

Cladis Szerdarianae. A. 1596. In Archivo V. Capituli Zagr. et in Bibl. J. K. S. Zagr. . . . . XVI.

147. ZMAJEVICH Vincentius, Archiepiscopus Jadertinus. Annales Ecclesiastici. Latine et slavice. In Bibl. Seminarii Venetiis et in Collegio de propaganda fide Romae . . . . . XVII.

B. Opera slavica.

148. DOCUMENTA croatica glagolitico caractere exarata, inde ab anno 1309 usque ad saec. XVII. In pergamenta et carta. In Bibl. J. K. S. Zagr. . . . XIV—XVIII.

149. „ croatica et serbica, caractere cyrilliano exarata a saeculo XV. usque XVIII. Continent potissimum mandata Archiepiscoporum Spalatensium et Praefectorum Turcicorum, deinde litteras familiares Principum Montisnigri et Zentae aliorumque Magnatum et Incolarum Dalmatiae et vicinarum provinciarum. In Bibl. J. K. S. Zagr. . . . . XV—XVII.

150. „ Croatica, latinis litteris, sed in lingua croatica scripta, continent Privilegia, Mandata et Litteras familiares Banorum, Magnatum, Nobilium et aliorum incolarum Regni Croatiae et Dalmatiae. In Bibl. J. K. S. Zagr. . . . . XVI—XVIII.

151. GENEALOGIAE (Родословъ) Principum, Regum, Imperatorum et Patriarcharum Serbiae. Duo Manuscripta saec. XV et XVI. In Bibl. J. K. S. Zagr. . . . . XV et XVI.

152. HISTORIA gentis Illyricae anonymi auctoris Dalmatae saec. XVIII. caractere cyrilliano conscripta, cum adnexa et lo-

Msc. Saeculi.

cupletata cronica croatica Pauli Vitezović Ritter. In Bibl. J. K. S. Zagr.. . XVII.

153. STATUTA (Zakoni) Tersactensia saec. XIV—XVII. Civitatis Castvae in Istria saec. XV. et Confraternitatis S. Mariae Zlarinensis in Dalmatia. A. 1456. In Bibl. J. K. S. Zagr. . . . . XIV—XVII.

154. VISITA apostolica Archiepiscopi Spalatensis Cosmi in Districtu Poglizae de a. 1682 et Hyacinthi Dimitrii Episcopi Segniensis de a. 1684, prima cyrillianis, secunda latinis caracteribus conscripta. In Bibl. J. K. S. Zagr. . . . . XVII:

155. VITA (житїе) S. Savae Archiepiscopi Serviae scripta a Domitiano monacho chilendarensi saec. XIV. Orig. in Russia, Copia in Bibl. J. K. S. Zagr. . . . . XIV.

156. „ Principis Serbiae Lazari. In Bibl. J. K. S. Zagr. . . . . XVII.

157. „ S Romili Eremitae. Orig. in Russia Copia in Bibl. J. K. S. Zagr. . . . . XV.

Accedunt ad haec:

158. MONUMENTA serbica, bosnensia et Montisnigri inde a saeculo VIII. usque ad XIX. cum Privilegiis et Documentis in lingua latina et italica exaratis a J. K. S. ad typum finaliter praeparatis.

159. CODEX Diplomaticus Regnorum Dalmatiae, Croatiae et Slavoniae cum Documentis latinís a saeculo IV. usque ad saec. XIV. a J. K. S. compilatus.

Инв. бр. 37134

БИБЛИОТЕКА МАТИЦЕ ХРВАТСКЕ

B. N.
R. MSS.

БИБЛИОТЕКА МАТИЦЕ СРПСКЕ
Ф Гс Сх 4
1860 | 101.1

Добыти се може за 50 новчића у Пешти кодъ дѣловодителя Матице Српске Субботе Младеновића, у кући Зав. Текелиногъ (Grünbaumgasse Nr. 23); у Новоме Саду кодъ главнога комисіонара Матице Српске Карла Хинца (главна улица, бр. 31. 32).